

 facebook.com/miranda.eu.project

4.5 Οδηγός Ενδυνάμωσης για την Ένταξη των Εκπαιδευομένων στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση (ΕΕΚ)

ΑΚΜΗ

Co-funded by
the European Union

Αναγνωριστικό εγγράφου:

Ακρωνύμιο έργου	Miranda
Τίτλος έργου	RoMa Inclusion thRough vocAtioNal eDucAtion (MIRANDA – Ένταξη των Ρομά ατόμων μέσω της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης)
Αριθμός έργου	2023-1-DE02-KA220-VET-000164590
Συντονιστής του έργου	Institute for Roma and Minorities Inclusion (Ινστιτούτο για την Ένταξη των Ρομά και των Μειονοτήτων) – IRMI
Εταίροι του έργου	AKMI, BK Consult GmbH, SYMPLEXIS, ROMA YOUTH CENTRE ASSOCIATION, AUSTRIAN ASSOCIATION OF INCLUSIVE SOCIETY, Balkan Bridge
Συγγραφέας του εγγράφου	Αλέξανδρος Σαϊνίδης

**Co-funded by
the European Union**

Το έργο MIRANDA χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα Erasmus+ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά

Τίτλος πακέτου εργασίας	Ενίσχυση των δεξιοτήτων ένταξης των εκπαιδευτών-ριών/προσωπικού
Αριθμός και τίτλος παραδοτέου	4.5 Οδηγός ενδυνάμωσης της ένταξης για την EEK
Επικεφαλής εταίρος	AKMI
Συνεργαζόμενοι δικαιούχοι φορείς	BK Consult GmbH, SYMPLEXIS, ROMA YOUTH CENTRE ASSOCIATION, AUSTRIAN ASSOCIATION OF INCLUSIVE SOCIETY, Balkan Bridge
Επίπεδο διάδοσης *	PU
Κατάσταση	ΤΕΛΙΚΟ
Έκδοση	3
Ημερομηνία υποβολής	25.08.2026

*

PU = Δημόσιο

PP = Περιορισμένη

πρόσβαση σε άλλους/ες συμμετέχοντες/ουσες στο πρόγραμμα (συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών της Επιτροπής)

RE = Περιορίζεται σε ομάδα που καθορίζεται από την κοινοπραξία (συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών της Επιτροπής)

CO = Εμπιστευτικό, μόνο για τα μέλη της κοινοπραξίας (συμπεριλαμβανομένων των υπηρεσιών της Επιτροπής)

Co-funded by
the European Union

Το έργο MIRANDA χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα Erasmus+ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά

Νομική περιγραφή – Άδεια Creative Commons: Το υλικό που δημοσιεύεται στον ιστότοπο του έργου MIRANDA κατατάσσεται ως «Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι» (OER) και μπορεί ελεύθερα (χωρίς άδεια των δημιουργών του): να μεταφορτωθεί, να χρησιμοποιηθεί, να επαναχρησιμοποιηθεί, να αντιγραφεί, να προσαρμοστεί και να κοινοποιηθεί από τους χρήστες, με αναφορά στην πηγή προέλευσής του.

**Co-funded by
the European Union**

Το έργο MIRANDA χρηματοδοτήθηκε από το πρόγραμμα Erasmus+ της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Η υποστήριξη της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την παραγωγή της παρούσας έκδοσης δεν συνιστά

Πίνακας περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΜΕΡΟΣ 1 — ΓΙΑΤΙ ΒΕΛΤΙΣΤΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ; Η ΛΟΓΙΚΗ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΗ ΜΟΡΦΗ	9
1.1 ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΜΙΑ «ΒΕΛΤΙΣΤΗ ΠΡΑΚΤΙΚΗ» ΣΤΟΝ ΠΑΡΟΝΤΑ ΟΔΗΓΟ	9
1.2 ΟΙ ΒΕΛΤΙΣΤΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥΝ ΩΣ ΜΙΚΡΟΜΑΘΗΣΗ	9
1.3 ΟΙ ΒΕΛΤΙΣΤΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΝΟΝΤΑΙ ΣΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΜΕ ΤΟΝ ΟΠΟΙΟ ΜΑΘΑΙΝΟΥΝ ΟΙ ΕΝΗΛΙΚΕΣ	10
1.4 ΟΙ ΒΕΛΤΙΣΤΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΖΟΥΝ ΤΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ	11
1.5 ΟΙ ΒΕΛΤΙΣΤΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΖΟΝΤΑΙ ΤΟ ΓΝΩΣΤΙΚΟ ΦΟΡΤΙΟ ΤΟΥ/ΤΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΗ/ΡΙΑΣ	11
1.6 ΜΙΑ ΜΟΡΦΗ, ΉΞΙ ΧΡΗΣΕΙΣ	12
1.7 ΠΩΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΗΚΑΝ ΟΙ 89 ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	13
1.8 ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ ΜΟΡΦΗΣ	13
ΜΕΡΟΣ 2 — ΟΙ ΒΕΛΤΙΣΤΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	14
ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΩΝ 89 ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ	14
Ομάδα Α — 28 πρακτικές για εκπαιδευόμενους/ες Ρομά	14
Ομάδα Β — 61 πρακτικές για εκπαιδευτές, επαγγελματίες της ΕΕΚ και ιδρύματα	15
ΟΜΑΔΑ Α — ΒΕΛΤΙΣΤΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΟΥΣ/ΕΣ ΡΟΜΑ	20
A1 — Ψηφιακές βασικές	20
A2 — Υγεία και ασφαλεία στον χώρο εργασίας	24
A3 — Επαγγελματικές Γνώσεις & Εξυπηρέτηση Πελατών	28
A4 — Δεξιότητες επικοινωνίας και επαγγελματική συμπεριφορά	35
A5 — Σχεδιασμός καριέρας και αναζήτηση εργασίας	40
A6 — Οικονομική ευημερία και δια βίου ανάπτυξη	43
—	45
ΟΜΑΔΑ Β — ΒΕΛΤΙΣΤΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ, ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΤΗΣ ΕΕΚ ΚΑΙ ΙΔΡΥΜΑΤΑ	46
B1 — Γνώση των μαθητών Ρομά, του πλαισίου και των προκαταλήψεων	46
B2 — Συμπεριληπτική παιδαγωγική, αξιολόγηση και σχεδιασμός της μάθησης	53
B3 — Επικοινωνία, εμπιστοσύνη και σχέσεις	63
B4 — Μη διάκριση, δικαιώματα και νομική θεμελίωση	75
B5 — Υπηρεσίες υποστήριξης και ενδυνάμωσης των μαθητών	82
B6 — Θεσμικός σχεδιασμός, ηγεσία και συνεργασίες	101
B7 — Συμμετοχή της κοινότητας και διάλογος	111
B8 — Πρόληψη της εγκατάλειψης	126
ΜΕΡΟΣ 3 — ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΕΝΟΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΜΑΘΗΣΗΣ ΧΩΡΙΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΥΣ	131

3.1 ΟΙ ΠΕΝΤΕ ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ	131
3.2 ΔΩΔΕΚΑ ΤΕΧΝΙΚΕΣ	132
<i>Τεχνική 1 — Διαγνώστε το εμπόδιο πριν αντιδράσετε</i>	132
<i>Τεχνική 2 — Σχεδιάστε την προεπιλογή και, στη συνέχεια, προσθέστε στοχευμένη υποστήριξη με τη συγκατάθεση</i>	132
<i>Τεχνική 3 — Κάντε το κρυφό πρόγραμμα σπουδών ρητό</i>	133
<i>Τεχνική 4 — Εφαρμόστε μια επαναλαμβανόμενη ρουτίνα συμμετοχής</i>	133
<i>Τεχνική 5 — Συνδέστε το περιεχόμενο με την επαγγελματική πραγματικότητα χωρίς στερεότυπα</i>	133
<i>Τεχνική 6 — Αξιολογήστε την ικανότητα, όχι την εξοικείωση με το σύστημα</i>	134
<i>Τεχνική 7 — Δημιουργήστε εμπιστοσύνη αντί να ελπίζετε ότι θα προκύψει</i>	134
<i>Τεχνική 8 — Εστιάστε την υποστήριξη σε ένα συγκεκριμένο άτομο</i>	134
<i>Τεχνική 9 — Δημιουργήστε συνέχεια μεταξύ της τάξης και του χώρου εργασίας</i>	135
<i>Τεχνική 10 — Εντοπίστε και αντιμετωπίστε έγκαιρα την αποσύνδεση</i>	135
<i>Τεχνική 11 — Μοιραστείτε τις αποφάσεις με τους εκπαιδευόμενους/ες, τις οικογένειες και την κοινότητα</i>	135
<i>Τεχνική 12 — Διατήρηση του πλαισίου σε θεσμικό επίπεδο</i>	136
3.3 ΧΑΡΤΗΣ ΣΥΝΔΥΑΣΜΩΝ	136
3.4 ΖΕΥΓΗ ΜΑΘΗΤΗ—ΠΑΡΟΧΟΥ	137
3.5 ΑΠΟ ΠΟΥ ΝΑ ΞΕΚΙΝΗΣΕΤΕ: ΤΡΙΣ ΟΜΑΔΕΣ	138
3.6 ΠΩΣ ΝΑ ΓΝΩΡΙΖΕΤΕ ΑΝ ΠΕΤΥΧΕ	139
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ — ΠΡΟΣΕΛΥΣΗ ΤΩΝ ΒΕΛΤΙΣΤΩΝ ΠΡΑΚΤΙΚΩΝ	140
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	142

Εισαγωγή

Ο Οδηγός Ενδυνάμωσης για την Ένταξη στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση (ΕΕΚ) αποτελεί το τελικό παραδοτέο του έργου MIRANDA. Συγκεντρώνει, σε ένα ενιαίο έγγραφο αναφοράς, το υλικό που αναπτύχθηκε στο πλαίσιο τριών πακέτων εργασίας και το μετατρέπει σε ένα πρακτικό εργαλείο που μπορεί να χρησιμοποιήσει ένας πάροχος επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης (ΕΕΚ). Πρόκειται για έναν κατάλογο καλών πρακτικών που αποσκοπούν στο να καταστήσουν την ΕΕΚ προσβάσιμη, φιλόξενη και αποτελεσματική για τους/τις εκπαιδευόμενους/ες Ρομά, καθώς και για ένα σύνολο τεχνικών για τον συνδυασμό των πρακτικών αυτών και τη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού μαθησιακού περιβάλλοντος.

Τι περιλαμβάνει. Ο οδηγός βασίζεται στο πλήρες σύνολο των αποτελεσμάτων του MIRANDA. Κάθε βέλτιστη πρακτική στο Μέρος 2 έχει αντληθεί από τα ακόλουθα έντεκα αποτελέσματα του έργου και λαμβάνει υπόψη το περιεχόμενό τους:

Πακέτο Εργασίας 2 — Αύξηση της ελκυστικότητας των σχολείων ΕΕΚ για τους/τις εκπαιδευόμενους/ες Ρομά

- Δραστηριότητα 2.1 — Βάση δεδομένων ενδιαφερομένων μερών της Ρομά κοινότητας
- Δραστηριότητα 2.2 — Μεθοδολογία εμπλοκής της Ρομά κοινότητας
- Δραστηριότητα 2.3 — Στρατηγικές προσέγγισης για Ρομά εκπαιδευόμενους/ες
- Δραστηριότητα 2.4 — Σχέδιο δράσης προσαρμογής των σχολείων ΕΕΚ για την προσέλκυση Ρομά εκπαιδευόμενων

Πακέτο Εργασίας 3 — Ενδυνάμωση της ένταξης σε ιδρύματα/σχολές ΕΕΚ

- Δράση 3.1 — Οδηγός: Υπηρεσίες υποστήριξης και ενδυνάμωσης για εκπαιδευόμενους/ες Ρομά
- Δραστηριότητα 3.2 — Οδηγός: μηχανισμός παρέμβασης για την αντιμετώπιση της εγκατάλειψης της εκπαίδευσης από εκπαιδευόμενους/ες Ρομά
- Δραστηριότητα 3.3 — Βραχυπρόθεσμα μαθήματα «Power-Up» για την αναβάθμιση των δεξιοτήτων των εκπαιδευόμενων Ρομά

Πακέτο Εργασίας 4 — Ενίσχυση των δεξιοτήτων ένταξης των εκπαιδευτών/ριών και του προσωπικού

- Δραστηριότητα 4.1 — Προσδιορισμός των μαθησιακών στόχων
- Δραστηριότητα 4.2 — Ανάπτυξη του πλαισίου του προγράμματος σπουδών
- Δραστηριότητα 4.3 — Ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού

- Δραστηριότητα 4.4 — Βραχυπρόθεσμη κοινή δραστηριότητα κατάρτισης εκπαιδευτών-ριών/προσωπικού (LTTA)

Σε ποιους απευθύνεται. Εκπαιδευτές/ριες και διδακτικό προσωπικό ΕΕΚ· προσωπικό υποστήριξης εκπαιδευομένων, μέντορες/ισσες και διαμεσολαβητές/ριες· υπεύθυνοι/ες προγραμμάτων, υπεύθυνοι/ες ποιότητας και διευθυντές/ριες σχολείων· οι ίδιοι/ες οι εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά· καθώς και οι εργοδότες/ριες, οι οργανώσεις με επικεφαλής Ρομά άτομα, οι οικογένειες και οι δημόσιες αρχές με τις οποίες συνεργάζονται οι πάροχοι ΕΕΚ. Απευθύνεται γενικά στα ιδρύματα/σχολές ΕΕΚ, όχι μόνο στα ιδρύματα/σχολές της κοινοπραξίας.

Πώς είναι οργανωμένος. Ο οδηγός αποτελείται από τρία μέρη.

Μέρος 1 — Γιατί βέλτιστες πρακτικές; εξηγεί γιατί το έργο επέλεξε τη μορφή των βέλτιστων πρακτικών αντί για ένα συμβατικό περιγραφικό εγχειρίδιο, καθώς και τι προσφέρει αυτή η επιλογή στη μικρομάθηση, την εκπαίδευση ενηλίκων, την εμπλοκή των εκπαιδευομένων και το γνωστικό φορτίο που φέρουν οι εκπαιδευτές/ριες.

Μέρος 2 — Οι βέλτιστες πρακτικές αποτελούν τον ίδιο τον κατάλογο: 89 πρακτικές, ομαδοποιημένες ανά κοινό. Η ομάδα Α περιλαμβάνει 28 πρακτικές που απευθύνονται σε εκπαιδευόμενους/ες Ρομά. Η ομάδα Β περιλαμβάνει 61 πρακτικές που απευθύνονται σε εκπαιδευτές/ριες, επαγγελματίες της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΚ) και σε φορείς στους οποίους εργάζονται, οργανωμένες σε οκτώ θεματικές ενότητες και κατηγοριοποιημένες ανά επίπεδο — τάξη, ίδρυμα ή σύστημα.

Μέρος 3 — Η δημιουργία ενός περιβάλλοντος μάθησης χωρίς αποκλεισμούς αποτελεί τη σύνθεση. Περιγράφει τα στοιχεία που συνθέτουν ένα περιβάλλον μάθησης χωρίς αποκλεισμούς, αναλύει τις τεχνικές που το δημιουργούν και δείχνει ποιες βέλτιστες πρακτικές συνδυάζονται για την υλοποίηση κάθε μιας από αυτές. Τίποτα στο Μέρος 3 δεν αποτελεί νέο περιεχόμενο· πρόκειται για έναν οδηγό για τη χρήση του Μέρους 2.

Πώς να το χρησιμοποιήσετε. Κανείς δεν χρειάζεται να διαβάσει αυτό το έγγραφο από την αρχή μέχρι το τέλος. Ένας/Μια εκπαιδευτής/ρια που προετοιμάζει μια συνεδρία μπορεί να μεταβεί απευθείας στο Μέρος 3, να βρει την τεχνική που χρειάζεται και να ακολουθήσει τις παραπομπές στο Μέρος 2. Ένας/Μια υπεύθυνος/η ποιότητας μπορεί να επεξεργαστεί ένα θέμα από την Ομάδα Β ως κατάλογο ελέγχου. Ένας/Μια υπεύθυνος/η επαγγελματικής ανάπτυξης του προσωπικού μπορεί να επιλέξει μία πρακτική ανά ομαδική συνάντηση. Ένας/Μια εκπαιδευόμενος/η ή ένας/μία μέντορας/ισσα μπορεί να επεξεργαστεί την Ομάδα Α ανεξάρτητα. Οι πρακτικές είναι αριθμημένες (L01–L28, T01–T61) ώστε να μπορούν να αναφέρονται, να ανατίθενται και να παρακολουθούνται.

Μέρος 1 — Γιατί βέλτιστες πρακτικές; Η λογική πίσω από τη μορφή

Ένας οδηγός μπορεί να συνταχθεί με πολλούς τρόπους. Το MIRANDA επέλεξε να οργανώσει σχεδόν όλο το περιεχόμενό του ως αριθμημένο κατάλογο ξεχωριστών βέλτιστων πρακτικών και όχι ως συνεχόμενα κεφάλαια. Αυτή ήταν μια σκόπιμη εκπαιδευτική απόφαση, η οποία εξηγείται σε αυτό το μέρος. Η μορφή δεν είναι απλώς μια συσκευασία· καθορίζει αν οι εκπαιδευτές θα χρησιμοποιήσουν πραγματικά το υλικό.

1.1 Τι είναι μια «βέλτιστη πρακτική» στον παρόντα οδηγό

Κάθε πρακτική στο Μέρος 2 ακολουθεί το ίδιο πρότυπο τεσσάρων στοιχείων:

- **Έναν τίτλο που περιγράφει τη δράση.** «Αναλύστε τη συμπεριφορά των μαθητών μέσα από το πρίσμα των εμποδίων, όχι της παρακίνησης» είναι ένας τίτλος βάσει του οποίου ένας εκπαιδευτής μπορεί να δράσει. «Κοινωνικοοικονομικοί καθοριστικοί παράγοντες της συμμετοχής» δεν είναι.
- **Βασικά σημεία.** Δύο έως τέσσερις κουκκίδες που περιγράφουν τον επιχειρησιακό πυρήνα της πρακτικής. Ένας αναγνώστης που βιάζεται μπορεί να σταματήσει εδώ.
- **Τι σημαίνει.** Μια σύντομη επεξηγηματική ενότητα που παρέχει τη λογική, τα αποδεικτικά στοιχεία και τις λεπτομέρειες εφαρμογής.
- **Προέλευση και αντίστοιχο.** Το αρχικό έγγραφο και ο αρχικός αριθμός από τον οποίο προήλθε η πρακτική, καθώς και — όπου υπάρχει — η πρακτική από την άλλη πλευρά της σχέσης μαθητή/παρόχου.

Το πρότυπο δεν μεταβάλλεται ποτέ. Αυτή η συνέπεια έχει μεγαλύτερη σημασία από ό,τι φαίνεται, για τους λόγους που αναφέρονται παρακάτω.

1.2 Οι βέλτιστες πρακτικές λειτουργούν ως μικρομάθηση

Η μικρομάθηση (microlearning) παρέχει περιεχόμενο σε σύντομες, αυτόνομες ενότητες που βασίζονται σε έναν μόνο στόχο και είναι ιδιαίτερα κατάλληλη για τη μάθηση στον χώρο εργασίας και την επαγγελματική κατάρτιση, όπου ο αδιάκοπος χρόνος μελέτης είναι σπάνιος (Leong et al., 2021). Κάθε πρακτική στο Μέρος 2 αποτελεί μια τέτοια ενότητα. Μπορεί να διαβαστεί σε τρία έως οκτώ λεπτά, είναι αυτοτελής και δεν απαιτεί προηγούμενο κεφάλαιο για να γίνει κατανοητή.

Για έναν πάροχο ΕΕΚ αυτό έχει τρεις πρακτικές συνέπειες:

- **Ταιριάζει στην εβδομάδα εργασίας.** Μια άσκηση μπορεί να διαβαστεί μεταξύ των μαθημάτων, να ανοιχτεί σε ένα κινητό τηλέφωνο ή να χρησιμοποιηθεί ως δέκαλεπτο θέμα στην αρχή μιας ομαδικής συνάντησης. Ένα κεφάλαιο 40 σελίδων δεν μπορεί.
- **Αντέχει στις διακοπές.** Ένας/Μια εκπαιδευτής/ρια που σταματά στη μέση του καταλόγου δε χάνει τίποτα, επειδή οι ενότητες δεν εξαρτώνται διαδοχικά η μία από την άλλη.
- **Είναι προσβάσιμο.** Όταν προκύπτει ένα συγκεκριμένο πρόβλημα — ένας/μια εκπαιδευόμενος/η έχει σταματήσει να παρακολουθεί τα μαθήματα, ένας εργοδότης έχει κάνει μια διακριτική παρατήρηση, μια αξιολόγηση φαίνεται άδικη — η σχετική άσκηση μπορεί να βρεθεί και να διαβαστεί τη στιγμή που προκύπτει η ανάγκη. Η μάθηση που συνδέεται με ένα άμεσο πρόβλημα είναι πολύ πιο πιθανό να εφαρμοστεί από ό,τι η μάθηση που παρέχεται πριν από αυτό.

1.3 Οι βέλτιστες πρακτικές ανταποκρίνονται στον τρόπο με τον οποίο μαθαίνουν οι ενήλικες

Οι ενήλικες εκπαιδευόμενοι/ες είναι αυτοκατευθυνόμενοι/ες, διαθέτουν σημαντική εμπειρία για την εκτέλεση της εργασίας, είναι έτοιμοι να μάθουν όταν το απαιτεί ο ρόλος τους και εστιάζουν στα προβλήματα και όχι στα θέματα (Knowles et al., 2015). Ένας κατάλογος βέλτιστων πρακτικών δημιουργείται ακριβώς για αυτόν τον τύπο εκπαιδευομένου.

Αρχή της

εκπαίδευσης

ενήλικων

Πώς ανταποκρίνεται η μορφή

Αυτοκαθοδήγηση

Ο/Η αναγνώστης/ρια επιλέγει το σημείο εκκίνησης, τη σειρά και το ρυθμό. Δεν υπάρχει προκαθορισμένη πορεία.

Η εμπειρία ως πόρος

Κάθε πρακτική διατυπώνει μια θέση που ο/η αναγνώστης/ρια μπορεί να συγκρίνει με αυτό που ήδη κάνει. Η διαφωνία αποτελεί μια χρήσιμη αντίδραση.

Ετοιμότητα

συνδεδεμένη με τον
ρόλο

Οι ετικέτες επιπέδου (ΤΑΞΗ, ΙΔΡΥΜΑ, ΣΥΣΤΗΜΑ) επιτρέπουν στους/στις αναγνώστες/ριες να φιλτράρουν τις πρακτικές που σχετίζονται με τη δική τους εργασία.

Προσανατολισμός με
επίκεντρο το
πρόβλημα

Οι πρακτικές παρουσιάζονται ως ενέργειες και αποφάσεις, όχι ως θέματα.

Αρχή της
εκπαίδευσης

ενηλίκων

Πώς ανταποκρίνεται η μορφή

Εσωτερική
παρακίνηση

Ο αντίστοιχος πάροχος που εμφανίζεται κάτω από κάθε πρακτική μαθητή καθιστά ορατό γιατί η εργασία έχει σημασία για κάποιον άλλο εκτός από τον αναγνώστη.

Οι βασικές αρχές της διδασκαλίας του Merrill (2002) οδηγούν στην ίδια κατεύθυνση: η μάθηση προάγεται όταν είναι επικεντρωμένη στο πρόβλημα, όταν ενεργοποιείται η υπάρχουσα γνώση, όταν επιδεικνύεται και εφαρμόζεται νέα γνώση και όταν ενσωματώνεται στον κόσμο του μαθητή. Το πρότυπο πρακτικής διατρέχει αυτά τα στάδια σε μικρογραφία.

1.4 Οι βέλτιστες πρακτικές υποστηρίζουν τη συμμετοχή των εκπαιδευομένων

Η μορφή επηρεάζει επίσης άμεσα τους/τις εκπαιδευόμενους/ες Ρομά, όχι μόνο μέσω του εκπαιδευτή/ριας.

Η Ομάδα Α είναι γραμμένη σε δεύτερο πρόσωπο και απευθύνεται στους ίδιους τους/τις εκπαιδευόμενους/ες. Αυτό δεν αποτελεί απλώς μια στυλιστική πινελιά. Ένας/Μια εκπαιδευόμενος/η που μπορεί να διαβάσει «Γνώρισε τα δικαιώματα και τις ευθύνες σου σε θέματα ασφάλειας» και να καταλάβει ακριβώς τι αναμένεται από αυτόν/ήν, έχει λάβει πληροφορίες που συνήθως μεταδίδονται ανεπίσημα — και η ανεπίσημη μετάδοση είναι ακριβώς το κανάλι που αποκλείει άτομα που δεν έχουν προηγούμενη εξοικείωση με το ίδρυμα. Το να γίνεται η προσδοκία ρητή και κατανοητή αφαιρεί ένα κρυφό εμπόδιο.

Η δομή των ζευγαριών ενισχύει αυτό το αποτέλεσμα. Κάθε άσκηση για τον εκπαιδευόμενο που έχει αντίστοιχο για τον πάροχο το ονομάζει. Ένας/Μια εκπαιδευόμενος/η που διαβάζει την άσκηση L27, «Διαχείριση χρημάτων: προϋπολογισμός, αποταμίευση και αποφυγή χρέους», μπορεί να δει ότι το ίδρυμα έχει μια αμοιβαία υποχρέωση σύμφωνα με τις ασκήσεις T33 και T61. Ο κατάλογος, επομένως, δεν επιβαρύνει εξ ολοκλήρου τον/την εκπαιδευόμενο/η με το βάρος της αλλαγής, κάτι που αποτελεί το σημείο αποτυχίας του περισσότερου υλικού για τις «δεξιότητες απασχολησιμότητας».

1.5 Οι βέλτιστες πρακτικές διαχειρίζονται το γνωστικό φορτίο του/της εκπαιδευτή/ριας

Η λειτουργική μνήμη είναι εξαιρετικά περιορισμένη, και το εκπαιδευτικό υλικό που επιβάλλει περιττές απαιτήσεις επεξεργασίας μειώνει το πόσα μαθαίνονται και εφαρμόζονται (Sweller et al., 2019). Συνήθως διακρίνονται τρία είδη φορτίου: η εγγενής δυσκολία του υλικού, το περιττό φορτίο που δημιουργείται από τον τρόπο παρουσίασής του και

το σχετικό φορτίο που εμπλέκεται στην οικοδόμηση χρήσιμων νοητικών δομών. Ο σχεδιασμός μπορεί να κάνει ελάχιστα για το πρώτο, πολλά για το δεύτερο και πρέπει να προστατεύει το τρίτο.

Η βέλτιστη πρακτική αντιμετωπίζει το εξωγενές φορτίο με πέντε τρόπους:

- **Μία έννοια ανά ενότητα.** Καμία πρακτική δεν ζητά από τον αναγνώστη να συγκρατήσει δύο άσχετες ιδέες ταυτόχρονα.
- **Ένα προβλέψιμο πρότυπο.** Μόλις ο/η αναγνώστης/ρια διαβάσει τρεις πρακτικές, γνωρίζει πού βρίσκεται ο πυρήνας της δράσης, πού βρίσκεται η συλλογιστική και πού βρίσκονται οι παραπομπές. Η πλοήγηση παύει να απαιτεί προσοχή (Mayer, 2021).
- **Τμηματοποίηση.** Το περιεχόμενο παρουσιάζεται σε τμήματα που ελέγχονται από τον/την αναγνώστη/ρια και όχι ως συνεχής ροή, κάτι που αποτελεί έναν από τους πιο αξιόπιστους τρόπους για τη μείωση των απαιτήσεων επεξεργασίας.
- **Σήμανση.** Οι αριθμοί, οι ετικέτες επιπέδου και οι ετικέτες κοινού υποδεικνύουν στον αναγνώστη τι είναι σχετικό πριν ακόμη το διαβάσει, ώστε να μην επεξεργάζεται περιττά στοιχεία.
- **Χωρίς περιττές επαναλήψεις.** Η απομάκρυνση των επαναλήψεων που περιγράφεται στην ενότητα 1.7 σημαίνει ότι ο/η αναγνώστης/ροα δε συναντά την ίδια πρακτική τρεις φορές με διαφορετικές ονομασίες και δεν χρειάζεται να καταβάλει προσπάθεια για να αποφασίσει αν πρόκειται για το ίδιο πράγμα.

Το ουσιαστικό πλεονέκτημα είναι ότι η ίδια η αρίθμηση γίνεται ένα κοινό επαγγελματικό λεξιλόγιο. «Έχουμε αδυναμίες στα T29 και T38» είναι μια ταχύτερη και ακριβέστερη συζήτηση από το «μάλλον θα πρέπει να κάνουμε περισσότερη προβολή και εξατομίκευση».

1.6 Μία μορφή, έξι χρήσεις

Ένας ενιαίος, καλά δομημένος κατάλογος μπορεί να αντικαταστήσει πολλά έγγραφα. Το Μέρος 2 έχει σχεδιαστεί ώστε να χρησιμοποιείται με όλους τους παρακάτω τρόπους χωρίς τροποποιήσεις:

- **Μια πορεία αυτοδιδασκαλίας.** Μία άσκηση ανά συνεδρία, που ολοκληρώνεται με τη σειρά των θεμάτων.
- **Ανάπτυξη προσωπικού σε ζεύγη.** Μια άσκηση για τον/την εκπαιδευόμενο/η που διαβάζεται παράλληλα με την αντίστοιχη άσκηση για τον πάροχο, δείχνοντας ταυτόχρονα τι ζητείται από τον/την εκπαιδευόμενο/η και τι πρέπει να παρέχει το ίδρυμα.
- **Ένας κατάλογος ελέγχου.** Άσκηση προς άσκηση, καταγράφοντας τι υπάρχει, τι είναι μερικό και τι λείπει.
- **Ένα εργαλείο σχεδιασμού.** Κάθε πρακτική μετατρέπεται άμεσα σε μια δράση βελτίωσης, με καθορισμό υπευθύνου και προθεσμίας.

- **Έτοιμο εκπαιδευτικό υλικό.** Κάθε πρακτική αποτελεί ήδη το περίγραμμα ενός σύντομου εργαστηρίου ή μιας ομαδικής συζήτησης.
- **Ένα μέσο διάδοσης.** Οι διακριτές, αριθμημένες, αυτόνομες ενότητες μεταφέρονται μεταξύ ιδρυμάτων, τομέων και γλωσσών πολύ πιο εύκολα από ό,τι ένα περιγραφικό εγχειρίδιο.

1.7 Πώς δημιουργήθηκαν οι 89 πρακτικές

Ο κατάλογος αποτελεί συλλογή έντεκα αποτελεσμάτων του έργου που αναφέρονται στην Εισαγωγή, από τα οποία προέκυψαν **111 υποψήφιες πρακτικές**.

Ομαδοποίηση κοινού. Κάθε πρακτική κατατάχθηκε σε μία από τις δύο ομάδες κοινού: την Ομάδα Α για εκπαιδευόμενους/ες Ρομά (L01–L28) και την Ομάδα Β για εκπαιδευτές/ριες, επαγγελματίες της ΕΕΚ και ιδρύματα (T01–T61).

Επίσημανση επιπέδου. Επειδή η Ομάδα Β καλύπτει πολύ διαφορετικά είδη εργασίας, κάθε πρακτική φέρει μια ετικέτα — CLASSROOM για την πρακτική του/της ίδιου/ας του/της εκπαιδευτή/ριας, INSTITUTION για τις δομές και τις υπηρεσίες του παρόχου, SYSTEM για την πολιτική, τη χρηματοδότηση και τη νομοθεσία — έτσι ώστε ένας/μία εκπαιδευτής/ρια στην τάξη να μπορεί να βρει αυτό που τον/την αφορά χωρίς να διαβάσει το υλικό που αφορά το ίδρυμα.

Διατήρηση της προέλευσης. Κάθε πρακτική φέρει ετικέτα με το έγγραφο προέλευσης και τον αρχικό αριθμό από τον οποίο προήλθε. Οι αντίστοιχες πρακτικές που φαίνονται παρόμοιες αλλά αφορούν το ίδιο θέμα από αντίθετες οπτικές γωνίες — ο/η εκπαιδευόμενος/η αναπτύσσει μια δεξιότητα, ο πάροχος το καθιστά δυνατό — εξετάστηκαν και διατηρήθηκαν σκόπιμα, αντί να διαγραφούν, και αντιστοιχίζονται μεταξύ τους στο Μέρος 3.

1.8 Περιορισμοί μορφής

Ένας κατάλογος **δε θέτει προτεραιότητες**. Οι ογδόντα εννέα πρακτικές δεν είναι ογδόντα εννέα εξίσου επείγουσες εργασίες. Το Μέρος 3 υπάρχει εν μέρει για να επιλύσει αυτό το ζήτημα, ομαδοποιώντας τις πρακτικές σε πακέτα για αρχάριους, για προχωρημένους και για προχωρημένους.

Ένας κατάλογος **δεν προσαρμόζεται από μόνος του**. Κάθε πρακτική πρέπει να αξιολογείται με βάση την εθνική νομοθεσία, τους κανόνες πιστοποίησης, τις υποχρεώσεις προστασίας, τις απαιτήσεις προστασίας δεδομένων και — πάνω απ' όλα — την κρίση των τοπικών κοινοτήτων Ρομά. Μια πρακτική που υιοθετείται χωρίς αυτή την αξιολόγηση αποτελεί ένα πρότυπο, όχι μια βελτίωση.

Ένας κατάλογος **δεν υποκαθιστά τη διάθεση πόρων**. Ένας σημαντικός αριθμός πρακτικών της Ομάδας Β απαιτεί αμειβόμενη διαμεσολάβηση, αμειβόμενη κοινοτική εμπειρογνωμοσύνη, χρόνο του προσωπικού και δέσμευση της ηγεσίας. Η ανάγνωσή τους δεν κοστίζει τίποτα· η εφαρμογή τους, όμως, κοστίζει.

Μέρος 2 — Οι βέλτιστες πρακτικές

Αυτό το μέρος αποτελεί τον κατάλογο: 89 ενοποιημένες βέλτιστες πρακτικές, ομαδοποιημένες ανάλογα με το κοινό στο οποίο απευθύνονται. Η Ομάδα Α περιλαμβάνει 28 πρακτικές που έχουν συνταχθεί για τους ίδιους τους εκπαιδευόμενους/ες Ρομά. Η Ομάδα Β περιλαμβάνει 61 πρακτικές που έχουν συνταχθεί για εκπαιδευτές, επαγγελματίες της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΚ) και τα ιδρύματα στα οποία εργάζονται, ομαδοποιημένες σε οκτώ θέματα και επισημασμένες ανά επίπεδο — [CLASSROOM] για την πρακτική του ίδιου του εκπαιδευτή στην τάξη, [INSTITUTION] για τις δομές, τις υπηρεσίες και τις συνεργασίες του φορέα παροχής, και [SYSTEM] για την πολιτική, τη χρηματοδότηση και τη νομοθεσία.

Κάθε πρακτική φέρει την αναφορά της πηγής της, έτσι ώστε κάθε δήλωση να μπορεί να αναχθεί στο παραδοτέο του έργου από το οποίο προήλθε. Το Μέρος 3 δείχνει πώς συνδυάζονται οι πρακτικές.

Επισκόπηση των 89 πρακτικών

ΟΜΑΔΑ Α — 28 ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΟΥΣ/ΕΣ ΡΟΜΑ

#	Πρακτική
L01	Κατανόηση των βασικών αρχών της πληροφορικής
L02	Οργάνωση αρχείων και φακέλων με συστηματικό τρόπο
L03	Αποτελεσματική αναζήτηση στο Διαδίκτυο και αξιολόγηση πληροφοριών
L04	Προστατεύστε τον εαυτό σας στο διαδίκτυο
L05	Επικοινωνήστε επαγγελματικά μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου
L06	Γνωρίστε τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις σας σε θέματα ασφάλειας
L07	Διαχωρίστε τους κινδύνους από τα ρίσκα
L08	Ακολουθήστε ασφαλείς πρακτικές εργασίας
L09	Χρησιμοποιήστε σωστά τον εξοπλισμό ατομικής προστασίας (ΕΑΠ)
L10	Να είστε έτοιμοι/ες για καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και να αναφέρετε τα πάντα

#	Πρακτική
L11	Εξερευνήστε τους επαγγελματικούς τομείς πριν επιλέξετε μια κατεύθυνση
L12	Θέστε τον πελάτη/την πελάτισσα στο επίκεντρο της εξυπηρέτησης
L13	Επικοινωνήστε με τους πελάτες με σαφήνεια και ενσυναίσθηση
L14	Να χειρίζεστε τα παράπονα και να επιλύετε τις συγκρούσεις εποικοδομητικά
L15	Εφαρμογή των αρχών ασφαλούς χειρισμού τροφίμων
L16	Παροχή εξαιρετικών υπηρεσιών φιλοξενίας
L17	Τήρηση των προτύπων καθαριότητας και σεβασμός της ιδιωτικής ζωής των επισκεπτών/ριών
L18	Να εργάζεστε αποτελεσματικά σε ομάδες
L19	Διαχείριση του χρόνου και αποτελεσματική ιεράρχηση προτεραιοτήτων
L20	Θέστε στόχους SMART
L21	Ενεργήστε με ακεραιότητα και υπευθυνότητα
L22	Τηρείτε τον επαγγελματικό κώδικα συμπεριφοράς, επικοινωνίας και εμφάνισης
L23	Να προετοιμάζετε ισχυρά έγγραφα υποψηφιότητας (βιογραφικό, συνοδευτική επιστολή, έντυπα)
L24	Προετοιμαστείτε διεξοδικά για τις συνεντεύξεις
L25	Δημιουργήστε δίκτυο επαφών και χτίστε μια επαγγελματική παρουσία στο διαδίκτυο
L26	Αναζητήστε θέσεις εργασίας στρατηγικά και αποφύγετε τις απάτες
L27	Διαχείριση χρημάτων: προϋπολογισμός, αποταμίευση και αποφυγή χρεών
L28	Αναστοχαστείτε, ζητήστε ανατροφοδότηση και σχεδιάστε τη δια βίου ανάπτυξή σας

ΟΜΑΔΑ Β — 61 ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΕΣ, ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΤΗΣ ΕΕΚ ΚΑΙ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

B1 — Γνώση των Ρομά εκπαιδευομένων, του πλαισίου και των προκαταλήψεων (5)

#	Πρακτική	Επίπεδο
T01	Ανάπτυξη πολιτισμικής ικανότητας: ακριβής γνώση, αυτογνωσία και διαπολιτισμικές δεξιότητες	Τάξη
T02	Ανάλυση της συμπεριφοράς των εκπαιδευομένων μέσα από το πρίσμα των εμποδίων και όχι της παρακίνησης	Τάξη

#	Πρακτική	Επίπεδο
T03	Αναγνωρίστε και αντιμετωπίστε τις προκαταλήψεις στην αντίληψη, τις προσδοκίες και την αξιολόγηση	Τάξη / Ίδρυμα
T04	Συστηματική αναστοχαστική εξέταση της επαγγελματικής πρακτικής	Τάξη
T05	Να καλλιεργεί τη συλλογική επαγγελματική μάθηση	Ίδρυμα

B2 — Συμπεριληπτική παιδαγωγική, αξιολόγηση και σχεδιασμός της μάθησης (9)

#	Πρακτική	Επίπεδο
T06	Να καταστήσετε τη μάθηση προσβάσιμη, σαφή και σχετική	Τάξη
T07	Ενσωματώστε ευελιξία και πολλαπλές διαδρομές στο σχεδιασμό, τον προγραμματισμό και την υλοποίηση της μάθησης	Ίδρυμα
T08	Στήριξη της μάθησης με στόχο την ανεξαρτησία	Τάξη
T09	Διευκόλυνση της ενεργού και ασφαλούς συμμετοχής κάθε εκπαιδευόμενου/ης	Τάξη
T10	Διεξαγωγή διαμορφωτικής αξιολόγησης με διαφανή κριτήρια και επικοινωνιακή ανατροφοδότηση	Τάξη
T11	Αποδοχή ποικίλων ενδείξεων μάθησης και υποστήριξη της προόδου	Τάξη
T12	Προσαρμογή της υποστήριξης χωρίς στιγματισμό των μαθητών	Τάξη
T13	Αναγνώριση και επικύρωση της προηγούμενης μάθησης (RPL)	Ίδρυμα
T14	Παροχή ακαδημαϊκής υποστήριξης που καλύπτει τα κενά της τυπικής εκπαίδευσης	Ίδρυμα

B3 — Επικοινωνία, εμπιστοσύνη και σχέσεις (λίστα ελέγχου 7 + 1)

#	Πρακτική	Επίπεδο
T15	Επικοινωνία με απλή, πολυτροπική και πολιτισμικά προσαρμοσμένη γλώσσα	Τάξη
T16	Διαχείριση και ερμηνεία μη λεκτικών και εξωλεκτικών σημάτων	Τάξη
T17	Εξάσκηση της ενσυναίσθησης, της ενεργητικής ακρόασης και της φωνής του/της εκπαιδευόμενου/ης	Τάξη
T18	Δομή των ερωτήσεων: ανοιχτές, στη συνέχεια εστιασμένες, και τέλος κλειστές	Τάξη
T19	Χρησιμοποιήστε τη σιωπή στρατηγικά	Τάξη

#	Πρακτική	Επίπεδο
T20	Διαχείριση δύσκολων συζητήσεων και αποκατάσταση της εμπιστοσύνης με επαγγελματισμό	Τάξη
T21	Οικοδόμηση εμπιστοσύνης: γνωρίστε την ιστορία του αποκλεισμού, ενεργήστε με διαφάνεια, συνέπεια και δημιουργήστε ασφαλείς χώρους	Τάξη / Ίδρυμα
—	Λίστα ελέγχου για το προσωπικό: το πρωτόκολλο επικοινωνίας εννέα σημείων	Τάξη

B4 — Μη διάκριση, δικαιώματα και νομική θεμελίωση (5)

#	Πρακτική	Επίπεδο
T22	Διακρίνοντας και αναγνωρίζοντας όλες τις μορφές διακρίσεων	Τάξη / Ίδρυμα
T23	Εξάλειψη της γλώσσας που οδηγεί στον αποκλεισμό και των μικροεπιθετικών συμπεριφορών	Ίδρυμα
T24	Έλεγχος των κανόνων του ιδρύματος για κρυφές, έμμεσες μορφές αποκλεισμού	Ίδρυμα
T25	Ενσωμάτωση πρακτικών και παρεμβάσεων στα νομικά και πολιτικά πλαίσια — και κάλυψη του κενού στην εφαρμογή των κανόνων	Σύστημα
T26	Εφαρμογή των μέτρων κατά των διακρίσεων: υποχρεωτική κατάρτιση των εκπαιδευτικών, συστήματα αναφοράς και επαγγελματική λογοδοσία	Ίδρυμα / Σύστημα

B5 — Υπηρεσίες υποστήριξης και ενδυνάμωσης των εκπαιδευομένων(14)

#	Πρακτική	Επίπεδο
T27	Κάθε υπηρεσία πρέπει να βασίζεται σε τριγωνική, τεκμηριωμένη αξιολόγηση αναγκών	Ίδρυμα
T28	Συντονισμός ολοκληρωμένης υποστήριξης από πολλαπλούς φορείς γύρω από τον/την εκπαιδευόμενο/η	Ίδρυμα
T29	Άρση των εμποδίων για την ενθάρρυνση της συμμετοχής μέσω προληπτικών δράσεων προσέγγισης	Ίδρυμα
T30	Παροχή πολύγλωσσης, πολιτισμικά ευαίσθητης γλωσσικής υποστήριξης και γλωσσικών διευκολύνσεων	Ίδρυμα
T31	Γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος	Ίδρυμα

#	Πρακτική	Επίπεδο
T32	Παροχή ψυχοκοινωνικής και συναισθηματικής υποστήριξης	Ίδρυμα
T33	Ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής και χρηματοοικονομικής παιδείας	Τάξη / Ίδρυμα
T34	Εκπαίδευση στην αυτοεκπροσώπηση, την ηγεσία και την ευαισθητοποίηση σχετικά με τα δικαιώματα	Τάξη
T35	Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της συμμετοχής στα κοινά	Ίδρυμα
T36	Παροχή υπηρεσιών που λαμβάνουν υπόψη τις διαφορές μεταξύ των φύλων για κορίτσια Ρομά και νεαρές μητέρες	Ίδρυμα
T37	Σύνδεση των εκπαιδευόμενων με πρότυπα, μέντορες/ισσες και δίκτυα συνομηλίκων από την Ρομά κοινότητα	Ίδρυμα
T38	Εξατομίκευση των υπηρεσιών μέσω προσαρμοσμένης εφαρμογής και ατομικών προγραμμάτων μάθησης	Ίδρυμα
T39	Αξιολόγηση των υπηρεσιών και θεσμοθέτηση της αυτοαξιολόγησης και του σχεδιασμού ανάπτυξης με βάση τα αποδεικτικά στοιχεία	Ίδρυμα
T40	Μάθηση από αποδεδειγμένα προγράμματα	Ίδρυμα

B6 — Θεσμικός σχεδιασμός, ηγεσία και συνεργασίες (8)

#	Πρακτική	Επίπεδο
T41	Σχεδιασμός της ένταξης στο ίδρυμα από την αρχή	Ίδρυμα
T42	Καλλιέργεια μιας ορατά χωρίς αποκλεισμούς ιδρυματικής κουλτούρας	Ίδρυμα
T43	Εξασφάλιση αφοσιωμένης ηγεσίας και κοινής ευθύνης	Ίδρυμα
T44	Συνεργασία με εργοδότες/ριες: από κοινού σχεδιασμός, καθοδήγηση, μαθητείες και εργασιακά περιβάλλοντα χωρίς αποκλεισμούς	Ίδρυμα
T45	Παροχή επαγγελματικού προσανατολισμού ειδικά για τους Ρομά, πραγματική εργασιακή εμπειρία και δίκτυα καθοδήγησης	Ίδρυμα
T46	Ενθάρρυνση και ενδυνάμωση των οικογενειών και των κοινοτήτων ως εταίρων στη μάθηση και τη διατήρηση των μαθητών στο σχολείο	Ίδρυμα
T47	Αξιοποίηση Ρομά Διαμεσολαβητών/ριών ως πρώτου σημείου επαφής	Ίδρυμα

#	Πρακτική	Επίπεδο
T48	Θεσμοθέτηση υπηρεσιών και παρεμβάσεων — από το στάδιο του έργου σε ένα κρατικό, χρηματοδοτούμενο και νομικά προστατευόμενο σύστημα	Σύστημα

B7 — Κοινοτική συμμετοχή και διάλογος (9)

#	Πρακτική	Επίπεδο
T49	Προετοιμάστε μια βάση πληροφοριών για την κοινότητα με έξι κατηγορίες πριν από οποιαδήποτε συμμετοχή	Ίδρυμα
T50	Συμφωνήστε ένα επίσημο πρωτόκολλο συνεργασίας με το Κέντρο της Κοινότητας Ρομά και τους/τις Διαμεσολαβητές/ριες	Ίδρυμα
T51	Διοργάνωση του κοινοτικού διαλόγου με σαφείς βασικούς κανόνες	Ίδρυμα
T52	Σχεδιασμός και διεξαγωγή του διαλόγου: καθορισμός της ημερήσιας διάταξης, διευκόλυνση της ανταλλαγής απόψεων, οικοδόμηση συνεργασιών	Ίδρυμα
T53	Χρήση συμμετοχικών και δημιουργικών μεθόδων για τη μεγιστοποίηση της συμμετοχής Ρομά ατόμων	Ίδρυμα
T54	Διατήρηση του διαλόγου: μόνιμη πλατφόρμα, τεκμηριωμένα σημεία δράσης και κλείσιμο του κύκλου	Θεσμός / Σύστημα
T55	Προβολή της ΕΕΚ: ημέρες ανοιχτών θυρών, επισκέψεις σε χώρους και πραγματικές ιστορίες επιτυχίας	Ίδρυμα
T56	Υποστήριξη της καταχώρισης στα μητρώα και της διοικητικής ένταξης	Ίδρυμα
T57	Προώθηση της πολιτιστικής ενδυνάμωσης και της συναπόφασης — οι εκπαιδευόμενοι/ες ως δημιουργοί, όχι ως αποδέκτες/ριες	Ίδρυμα

B8 — Πρόληψη της σχολικής διαρροής (4)

#	Πρακτική	Επίπεδο
T58	Διάγνωση της εγκατάλειψης με βάση δεδομένα σχετικά με τις δομικές αιτίες της	Ίδρυμα
T59	Λειτουργία συστήματος έγκαιρης προειδοποίησης και παρακολούθησης (EWMS)	Ίδρυμα
T60	Θέση σε λειτουργία του EWMS με συγκεκριμένα όρια και εργαλεία	Ίδρυμα

Πρακτική

Επίπεδο

T61 Παροχή εξατομικευμένης οικονομικής στήριξης

Ίδρυμα / Σύστημα

Ομάδα Α — Βέλτιστες πρακτικές για εκπαιδευόμενους/ες Ρομά

Πηγή: S1 — Μαθήματα MIRANDA Power-Up. Κοινό: Οι ίδιοι οι εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά. Αυτές οι 28 πρακτικές καλύπτουν την ετοιμότητα για εργασία και την επαγγελματική ανάπτυξη — ψηφιακές βάσεις, υγεία και ασφάλεια στο χώρο εργασίας, επαγγελματικές γνώσεις και εξυπηρέτηση πελατών, δεξιότητες και επαγγελματική συμπεριφορά, σχεδιασμό σταδιοδρομίας και αναζήτηση εργασίας, καθώς και οικονομική ευημερία και δια βίου ανάπτυξη. Όπου υπάρχει αντίστοιχο από την πλευρά του παρόχου, αναφέρεται το όνομά του κάτω από την πρακτική.

A1 — ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΒΑΣΕΙΣ

L01 — Κατανόηση των βασικών αρχών της πληροφορικής

Απευθύνεται σε: εκπαιδευόμενους/ες Ρομά · Πηγή: S1 BP 1

Βασικά σημεία

- Κατανόηση της διαφοράς μεταξύ υλικού (της φυσικής συσκευής) και λογισμικού (των προγραμμάτων που εκτελούνται σε αυτήν).
- Πλοήγηση με αυτοπεποίθηση στο λειτουργικό σύστημα, την επιφάνεια εργασίας, τα εικονίδια και τη γραμμή εργασιών.
- Να αναγνωρίζετε ότι το λειτουργικό σύστημα είναι αυτό που καθιστά έναν υπολογιστή λειτουργικό.

Τι σημαίνει: Η ψηφιακή αυτοπεποίθηση ξεκινά με την κατανόηση του τρόπου λειτουργίας ενός υπολογιστή. Ο όρος «υλικό» αναφέρεται στα φυσικά μέρη που μπορείτε να αγγίξετε — το περίβλημα, την οθόνη, το πληκτρολόγιο και το ποντίκι — ενώ ο όρος «λογισμικό» περιλαμβάνει τα προγράμματα και τις εφαρμογές που δίνουν εντολές στο υλικό για το τι πρέπει να κάνει. Στο επίκεντρο όλων αυτών βρίσκεται το λειτουργικό σύστημα (όπως τα Windows, το macOS ή το

Linux), το οποίο διαχειρίζεται τη συσκευή και επιτρέπει την εκτέλεση κάθε άλλου προγράμματος. Οι εκπαιδευόμενοι/ες πρέπει να είναι σε θέση να αναγνωρίζουν τα κύρια εξαρτήματα ενός υπολογιστή, να περιηγούνται στην επιφάνεια εργασίας, να ανοίγουν εφαρμογές από τα εικονίδια τους και να χρησιμοποιούν τη γραμμή εργασιών. Αυτή η βασική ψηφιακή παιδεία εξαλείφει τον φόβο για την τεχνολογία και προετοιμάζει τους/τις εκπαιδευόμενους/ες για κάθε επόμενη ψηφιακή εργασία, από την αναζήτηση στο διαδίκτυο μέχρι τη σύνταξη ενός βιογραφικού σημειώματος.

Αντίστοιχο πρόγραμμα παρόχου: T31 — Γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος

L02 — Συστηματική οργάνωση αρχείων και φακέλων

Ακροατήριο: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 2

Βασικά σημεία

- Κατανόηση της διαφοράς μεταξύ ενός αρχείου (ενός μεμονωμένου ψηφιακού στοιχείου) και ενός φακέλου (ενός χώρου αποθήκευσης που ομαδοποιεί αρχεία).
- Δημιουργήστε μια σαφή δομή φακέλων με ονόματα και αποθηκεύστε εκεί τις εργασίες σας με συνέπεια.
- Χρησιμοποιήστε περιγραφικά ονόματα αρχείων και κατάλληλους τύπους αρχείων (π.χ. `.docx` για επεξεργασία, `.pdf` για κοινή χρήση).

Τι σημαίνει αυτό: Η ψηφιακή οργάνωση είναι το αντίστοιχο μιας τακτοποιημένης αρχειοθήκης. Ένα αρχείο είναι ένα μεμονωμένο στοιχείο — ένα έγγραφο, μια φωτογραφία ή ένα τραγούδι — ενώ ένας φάκελος είναι ένας χώρος που ομαδοποιεί συναφή αρχεία, και οι φάκελοι μπορούν να περιέχουν και άλλους φακέλους. Χωρίς ένα σύστημα, τα ψηφιακά αρχεία γίνονται γρήγορα αδύνατο να εντοπιστούν. Η βέλτιστη πρακτική είναι να δημιουργείτε φακέλους ειδικά για κάθε σκοπό (για παράδειγμα, έναν φάκελο για το μάθημα), να χρησιμοποιείτε περιγραφικά ονόματα όπως «CV_για_θέση_εργασίας_στο_νοσοκομείο» αντί για «Έγγραφο1» και να αποθηκεύετε την εργασία σας στη σωστή θέση από την πρώτη κιόλας αποθήκευση. Η επιλογή του σωστού τύπου αρχείου έχει επίσης σημασία: το `.docx` είναι ιδανικό για επεξεργάσιμα έγγραφα, ενώ το `.pdf` προτιμάται όταν ένα αρχείο πρέπει να μοιραστεί και να προβληθεί, αλλά να μην μπορεί να τροποποιηθεί εύκολα. Η καλή οργάνωση εξοικονομεί χρόνο, μειώνει το άγχος και αποπνέει επαγγελματισμό.

Αντίστοιχο του παρόχου: **T31 — Γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος**

L03 — Αποτελεσματική αναζήτηση στο διαδίκτυο και αξιολόγηση πληροφοριών

Κοινό: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 3

Βασικά σημεία

- Χρησιμοποιήστε συγκεκριμένες λέξεις-κλειδιά και εισαγωγικά για να στοχεύσετε ακριβείς φράσεις.
- Αξιολογήστε την αξιοπιστία, την επικαιρότητα και τον σκοπό των πληροφοριών που βρίσκετε στο Διαδίκτυο.
- Επαληθεύστε τα αποτελέσματα με αξιόπιστες επίσημες πηγές.

Τι σημαίνει: Η αποτελεσματική αναζήτηση είναι δεξιότητα, όχι τύχη. Η χρήση συγκεκριμένων λέξεων-κλειδιών — «πώς να κάνετε τα Windows να λειτουργούν πιο γρήγορα» αντί για «ο υπολογιστής μου είναι αργός» — και εισαγωγικών για ακριβείς φράσεις βελτιώνει δραματικά τα αποτελέσματα. Εξίσου σημαντική είναι η αξιολόγηση των ευρημάτων, καθώς δεν είναι αληθινό ό,τι υπάρχει στο διαδίκτυο. Οι εκπαιδευόμενοι/ες πρέπει να αναρωτιούνται ποιος έγραψε τις πληροφορίες, γιατί γράφτηκαν και αν είναι πρόσφατες, και στη συνέχεια να τις διασταυρώνουν με επίσημες κυβερνητικές, εκπαιδευτικές ή καθιερωμένες πηγές ειδήσεων. Αυτή η κριτική προσέγγιση είναι απαραίτητη τόσο για τις καθημερινές αποφάσεις όσο και για την επαγγελματική έρευνα, προστατεύοντας τους εκπαιδευόμενους/ες από την παραπληροφόρηση και τις πηγές χαμηλής ποιότητας.

Αντίστοιχο για τους παρόχους: **T31 — Γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος**

L04 — Προστατεύστε τον εαυτό σας στο διαδίκτυο

Κοινό: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 4

Βασικά σημεία

- Χρησιμοποιήστε ισχυρούς, μοναδικούς κωδικούς πρόσβασης (ή φράσεις πρόσβασης) και μην κοινοποιείτε ποτέ τα προσωπικά σας στοιχεία απρόσεκτα.
- Σκεφτείτε πριν κάνετε κλικ σε συνδέσμους ή ανοίξετε συνημμένα από άγνωστους αποστολείς.
- Διατηρήστε την ιδιωτικότητα των προσωπικών και οικονομικών σας πληροφοριών.

Τι σημαίνει: Η ασφάλεια στο διαδίκτυο αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της ψηφιακής παιδείας. Οι ισχυροί κωδικοί πρόσβασης πρέπει να συνδυάζουν κεφαλαία και μικρά γράμματα, αριθμούς και σύμβολα — ή, ακόμα καλύτερα, να χρησιμοποιούν μια φράση πρόσβασης που μπορείτε να θυμάστε — και δεν πρέπει ποτέ να περιλαμβάνουν προφανείς προσωπικές πληροφορίες, όπως το όνομα ή την ημερομηνία γέννησης. Η προσοχή στους συνδέσμους και τα συνημμένα είναι εξίσου ζωτικής σημασίας, καθώς μπορεί να μεταφέρουν ιούς ή να οδηγήσουν σε απόπειρες ηλεκτρονικού ψαρέματος (phishing). Οι εκπαιδευόμενοι/ες πρέπει να αντιμετωπίζουν τα ανεπιθύμητα μηνύματα με καχυποψία και να επαληθεύουν την πηγή πριν προβούν σε οποιαδήποτε ενέργεια. Αυτές οι συνήθειες προστατεύουν όχι μόνο τα δεδομένα και τα χρήματα του ατόμου, αλλά και την επαγγελματική του φήμη, αποτελώντας το θεμέλιο της υπεύθυνης ψηφιακής πολιτεότητας.

Αντίστοιχο για τους παρόχους: T31 — Γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος

L05 — Επαγγελματική επικοινωνία μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου

Κοινό: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 5

Βασικά σημεία

- Γράψτε μια σαφή και συγκεκριμένη γραμμή θέματος που να συνοψίζει το μήνυμα.
- Δομήστε το κύριο κείμενο με έναν ευγενικό χαιρετισμό, ένα συνοπτικό μήνυμα και ένα κατάλληλο κλείσιμο.
- Αναφέρετε τα συνημμένα στο κείμενο και ελέγξτε ξανά τα πάντα πριν από την αποστολή.

Τι σημαίνει: Το ηλεκτρονικό ταχυδρομείο αποτελεί βασικό κανάλι επαγγελματικής επικοινωνίας και η ποιότητα έχει σημασία. Μια σαφής γραμμή θέματος — «Αίτηση για θέση διοικητικού βοηθού — Μαρία Γκαρσία» αντί για «Γεια σας» — εξασφαλίζει ότι το μήνυμα θα ανοιχτεί και θα γίνει κατανοητό γρήγορα. Το κύριο κείμενο πρέπει να ακολουθεί μια δομή τριών μερών: έναν ευγενικό χαιρετισμό, ένα συνοπτικό κύριο μήνυμα που δηλώνει τον σκοπό στην πρώτη ή τις δύο πρώτες προτάσεις και ένα ευγενικό κλείσιμο με το πλήρες όνομά σας. Τα συνημμένα απαιτούν ιδιαίτερη προσοχή:

αναφέρετέ τα πάντα στο κύριο κείμενο και επαληθεύστε ότι το αρχείο έχει πράγματι επισυναφθεί πριν από την αποστολή. Μια τελική επανεξέταση της διεύθυνσης του παραλήπτη, της γραμμής θέματος, του τόνου και των συνημμένων αποτρέπει ενοχλητικά και δαπανηρά λάθη.

Αντίστοιχα θέματα παρόχων: **T31 — Γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος**· **T33 — Ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής και χρηματοοικονομικής παιδείας**

A2 — ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΟΝ ΧΩΡΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

L06 — Γνωρίστε τα δικαιώματα και τις ευθύνες σας σε θέματα ασφάλειας

Κοινό: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 6

Βασικά σημεία

- Κατανοήστε τα τρία βασικά δικαιώματα: το δικαίωμα στην ενημέρωση, το δικαίωμα στη συμμετοχή και το δικαίωμα στην άρνηση εκτέλεσης μη ασφαλούς εργασίας.
- Αναγνωρίστε τις προσωπικές σας υποχρεώσεις: να ακολουθείτε τις διαδικασίες, να χρησιμοποιείτε σωστά τον εξοπλισμό και να αναφέρετε τους κινδύνους.
- Να γνωρίζετε τι υποχρεούνται νομικά να παρέχουν οι εργοδότες.

Τι σημαίνει αυτό: Η ασφάλεια είναι μια κοινή συνεργασία που βασίζεται σε σαφή δικαιώματα και ευθύνες. Κάθε εργαζόμενος/η έχει τρία θεμελιώδη δικαιώματα: το δικαίωμα να γνωρίζει τους κινδύνους και να λαμβάνει εκπαίδευση, το δικαίωμα να συμμετέχει σε θέματα ασφάλειας χωρίς φόβο αντιποίνων και το δικαίωμα να αρνείται εργασία που εύλογα θεωρεί επικίνδυνη. Παράλληλα με αυτά τα δικαιώματα υπάρχουν και υποχρεώσεις — η τήρηση των διαδικασιών, η χρήση του εξοπλισμού σύμφωνα με τις οδηγίες και η άμεση αναφορά κινδύνων. Οι εργοδότες/ριες, με τη σειρά τους, πρέπει να παρέχουν ένα ασφαλές περιβάλλον, να ελέγχουν τους επιβλαβείς παράγοντες, να παρέχουν εκπαίδευση σε γλώσσα που κατανοούν οι εργαζόμενοι/ες, να παρέχουν δωρεάν εξοπλισμό ατομικής προστασίας και να διατηρούν σαφείς διαδικασίες αναφοράς. Η κατανόηση και των δύο πλευρών αυτής της συνεργασίας δίνει τη δυνατότητα στους/στις εργαζόμενους/ες να προστατεύουν τον εαυτό τους και να καθιστούν τους/τις εργοδότες/ριες υπόλογους.

Αντίστοιχο πρόγραμμα: **T44 — Συνεργασία με εργοδότες/ριες: συν-σχεδιασμός, καθοδήγηση, μαθητείες, εργασιακοί χώροι χωρίς αποκλεισμούς**

L07 — Διαχωρισμός κινδύνων από ρίσκα

Κοινό: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 7

Βασικά σημεία

- Ένας κίνδυνος είναι μια πιθανή πηγή βλάβης· ένας κίνδυνος είναι η πιθανότητα και η σοβαρότητα της εμφάνισης αυτής της βλάβης.
- Οι εργαζόμενοι/ες αναφέρουν τους κινδύνους· οι εργοδότες/ριες αξιολογούν και ελέγχουν τους κινδύνους.
- Αναγνωρίστε τους συνηθισμένους κινδύνους, όπως το ηλεκτρικό ρεύμα, τον θόρυβο, τα ολισθηρά δάπεδα και τις χημικές ουσίες.

Τι σημαίνει αυτό: Η αποτελεσματική πρόληψη ξεκινά με σαφείς έννοιες. Κίνδυνος είναι οτιδήποτε έχει τη δυνατότητα να προκαλέσει βλάβη — ένα τεντωμένο καλώδιο, ένα θορυβώδες μηχάνημα ή ένα ολισθηρό δάπεδο. Ο κίνδυνος είναι η πιθανότητα το συγκεκριμένο στοιχείο να προκαλέσει πράγματι βλάβη, σε συνδυασμό με τη σοβαρότητα που μπορεί να έχει αυτή η βλάβη. Το ίδιο καλώδιο που είναι τεντωμένο σε μια αποθήκη που χρησιμοποιείται σπάνια ενέχει χαμηλό κίνδυνο· αν όμως βρίσκεται σε έναν πολυσύχναστο διάδρομο, ο κίνδυνος είναι υψηλός. Ο ρόλος του/της εργαζομένου/ης είναι να εντοπίζει και να αναφέρει τον κίνδυνο· ο ρόλος του/της εργοδότη/ριας είναι να αξιολογεί και να ελέγχει τον κίνδυνο, για παράδειγμα αλλάζοντας τη διαδρομή του καλωδίου ή χρησιμοποιώντας ένα κάλυμμα καλωδίων. Αυτή η κατανομή ευθυνών αποτελεί τη ραχοκοκαλιά ενός λειτουργικού συστήματος ασφάλειας και βοηθά όλα τα άτομα να επικεντρώσουν τις προσπάθειές τους εκεί όπου έχουν τη μεγαλύτερη σημασία.

Αντίστοιχο για τους παρόχους: **T44 — Συνεργασία με εργοδότες/ριες**

L08 — Τήρηση ασφαλών πρακτικών εργασίας

Ακροατήριο: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 8

Βασικά σημεία

- Διατηρήστε τον χώρο εργασίας καθαρό, ελεύθερο και τακτοποιημένο για να αποτρέψετε ολισθήσεις, παραπατήματα και πυρκαγιές.
- Σηκώστε τα βάρη σωστά: λυγίστε τα γόνατα, κρατήστε την πλάτη ίσια και κρατήστε τα φορτία κοντά στο σώμα.
- Χρησιμοποιείτε τα εργαλεία μόνο για τον προορισμό τους και μην χειρίζεστε ποτέ εξοπλισμό χωρίς να έχετε λάβει εκπαίδευση.

Τι σημαίνει: Οι καθημερινές συνήθειες προλαμβάνουν την πλειονότητα των εργατικών ατυχημάτων. Η καλή διαχείριση του χώρου εργασίας — ο άμεσος καθαρισμός διασκορπισμένων υλικών, η διατήρηση των διαδρόμων και των εξόδων ελεύθερων, η αποθήκευση των εργαλείων μετά τη χρήση και η σωστή απόρριψη των αποβλήτων — εξαλείφει τις συνθήκες που προκαλούν τα περισσότερα ολισθήματα, παραπατήματα, πτώσεις και πυρκαγιές. Κατά την ανύψωση, η ασφαλής πρακτική είναι να εκτιμάτε το φορτίο, να στέκεστε κοντά με τα πόδια σε απόσταση ίση με το πλάτος των ώμων, να λυγίζετε τα γόνατα αντί για την πλάτη, να ανυψώνετε με τα πόδια και να αποφεύγετε τις στροφές του σώματος κατά τη μεταφορά. Όσον αφορά τα εργαλεία και τα μηχανήματα, οι χρυσοί κανόνες είναι να χρησιμοποιείτε μόνο εξοπλισμό για τον οποίο έχετε εκπαιδευτεί, να τον επιθεωρείτε πριν από τη χρήση, να χρησιμοποιείτε το κατάλληλο εργαλείο για την εργασία και να μην αφαιρείτε ποτέ τα προστατευτικά καλύμματα. Αυτές οι πρακτικές μετατρέπουν την ασφάλεια από μια αφηρημένη ιδέα σε καθημερινή συμπεριφορά.

L09 — Χρησιμοποιήστε σωστά τον εξοπλισμό ατομικής προστασίας (ΕΑΠ)

Ακροατήριο: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 9

Βασικά σημεία

- Ο ΕΑΠ (Εξοπλισμός Ατομικής Προστασίας) αποτελεί την τελευταία γραμμή άμυνας όταν τα άλλα μέτρα ασφαλείας είναι ανεπαρκή.
- Επιλέξτε τον κατάλληλο ΕΑΠ για τον εκάστοτε κίνδυνο — προστασία κεφαλής, ματιών, χεριών, ποδιών ή υψηλής ορατότητας.

- Φορέστε τον σωστά και με συνέπεια και διατηρήστε τον σε καλή κατάσταση.

Τι σημαίνει: Ο εξοπλισμός ατομικής προστασίας αποτελεί ένα φυσικό φράγμα μεταξύ του εργαζομένου και ενός κινδύνου, το οποίο χρησιμοποιείται όταν τα τεχνικά και διοικητικά μέτρα ελέγχου δεν μπορούν να εξαλείψουν πλήρως τον κίνδυνο. Ο τύπος του εξοπλισμού ατομικής προστασίας πρέπει να αντιστοιχεί στον κίνδυνο: κράνη προστασίας από πτώση αντικειμένων, γυαλιά ασφαλείας ή προστατευτικά γυαλιά από σωματίδια και πιτσιλιές, γάντια ανθεκτικά σε κοψίματα ή χημικές ουσίες για τα χέρια, μπότες με ατσάλινη μύτη για τα πόδια και ρούχα υψηλής ορατότητας κοντά σε κυκλοφορία. Το κρίσιμο σημείο είναι ότι ο ΕΑΠ λειτουργεί μόνο αν φοριέται σωστά και με συνέπεια και διατηρείται σε καλή κατάσταση. Ο ΕΑΠ δεν υποκαθιστά τα ασφαλή συστήματα εργασίας, αλλά αποτελεί ένα ζωτικό τελικό μέτρο προστασίας, και οι εργαζόμενοι πρέπει να τον αντιμετωπίζουν ως μέρος της επαγγελματικής τους πειθαρχίας.

L10 — Να είστε έτοιμοι/ες για καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και να αναφέρετε τα πάντα

Ακροατήριο: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 10

Βασικά σημεία

- Γνωρίστε τις εξόδους, τους συναγερμούς, τους πυροσβεστήρες, τα σημεία πρώτων βοηθειών και το σημείο συγκέντρωσης από την πρώτη μέρα.
- Μάθετε τις βασικές διαδικασίες για πυρκαγιές, ιατρικές καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και εκκένωση.
- Αναφέρετε αμέσως και με αντικειμενικό τρόπο τους κινδύνους, τα περιστατικά και τα παρ' ολίγον ατυχήματα.

Τι σημαίνει αυτό: Σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης, κάθε δευτερόλεπτο μετράει, και η ετοιμότητα εξαρτάται από τις γνώσεις που έχουν αποκτηθεί εκ των προτέρων. Από την πρώτη μέρα, οι εργαζόμενοι πρέπει να εντοπίσουν όλες τις εξόδους κινδύνου, τους συναγερμούς πυρκαγιών, τους πυροσβεστήρες και το σημείο συγκέντρωσης· να μάθουν τον ήχο του συναγερμού· να βρουν το πλησιέστερο κουτί πρώτων βοηθειών και τον εκπαιδευμένο υπεύθυνο πρώτων βοηθειών· και να κατανοήσουν τις βασικές διαδικασίες έκτακτης ανάγκης. Εξίσου σημαντική είναι η κουλτούρα αναφοράς: «αν δείτε κάτι, πείτε το». Η αναφορά δεν έχει να κάνει με την απόδοση ευθυνών — είναι ο μοναδικός και πιο αποτελεσματικός τρόπος για την πρόληψη μελλοντικών ατυχημάτων. Οι εργαζόμενοι/ες πρέπει να αναφέρουν κινδύνους, περιστατικά και ειδικά παρ' ολίγον ατυχήματα, τα οποία αποτελούν δωρεάν μαθήματα που υποδεικνύουν πού μπορεί να συμβεί ένα μελλοντικό ατύχημα. Η σαφής, αντικειμενική και άμεση αναφορά σώζει ζωές.

A3 — ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΕΣ ΓΝΩΣΕΙΣ & ΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗ ΠΕΛΑΤΩΝ

L11 — Εξερεύνηση επαγγελματικών τομέων πριν από την επιλογή μιας πορείας

Ακροατήριο: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 11

Βασικά σημεία

- Κατανοήστε τα βασικά χαρακτηριστικά, τους ρόλους των θέσεων εργασίας και τις διαδρομές εξέλιξης των βασικών τομέων.
- Προσδιορίστε τις τεχνικές και τις μεταβιβάσιμες δεξιότητες που απαιτεί κάθε τομέας.
- Συνδυάστε τους τομείς με τα δικά σας ενδιαφέροντα, τα δυνατά σας σημεία και τις αξίες σας.

Τι σημαίνει αυτό: Μια καλά τεκμηριωμένη επιλογή καριέρας ξεκινά με τη γνώση του γενικού πλαισίου. Επαγγελματικοί τομείς όπως η φιλοξενία, το λιανικό εμπόριο, οι κατασκευές και η πληροφορική έχουν ο καθένας ξεχωριστά χαρακτηριστικά, θέσεις εργασίας για αρχάριους/ες και διαδρομές καριέρας. Η φιλοξενία επικεντρώνεται στην παροχή υπηρεσιών — τροφή και ποτά, διαμονή και τουρισμός· το λιανικό εμπόριο περιστρέφεται γύρω από την πώληση αγαθών στους καταναλωτές, όλο και περισσότερο διαδικτυακά· οι κατασκευές χτίζουν και συντηρούν τον φυσικό μας κόσμο· και η πληροφορική τροφοδοτεί τη σύγχρονη οικονομία μέσω λογισμικού, δικτύων και κυβερνοασφάλειας. Κάθε τομέας απαιτεί επίσης ένα συνδυασμό τεχνικών δεξιοτήτων και μεταβιβάσιμων δεξιοτήτων, όπως η επικοινωνία, η ομαδική εργασία και η επίλυση προβλημάτων. Οι εκπαιδευόμενοι/ες που διερευνούν συστηματικά αυτούς τους τομείς — και τους αντιστοιχίζουν ειλικρινά με τη δική τους προσωπικότητα, τα δυνατά τους σημεία και τα ενδιαφέροντά τους — λαμβάνουν πιο σίγουρες και βιώσιμες αποφάσεις για την καριέρα τους.

Αντίστοιχο πρόγραμμα παροχής: **T45 — Παροχή επαγγελματικού προσανατολισμού ειδικά για Ρομά άτομα, πραγματικής εργασιακής εμπειρίας και δικτύων μεντόρων**

L12 — Θέστε τον πελάτη/την πελάτισσα στο επίκεντρο της υπηρεσίας

Κοινό: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 12

Βασικά σημεία

- Η ευγένεια, η προθυμία για εξυπηρέτηση και η ικανότητα διαμορφώνουν τον τρόπο με τον οποίο οι πελάτες/ισσες κρίνουν την ποιότητα.
- Η θετική προσωπική αλληλεπίδραση ενισχύει την αφοσίωση, τις συστάσεις και την επαναλαμβανόμενη συναλλαγή.
- Η στάση του προσωπικού επηρεάζει άμεσα τη φήμη του καταστήματος ή της επιχείρησης.

Τι σημαίνει αυτό: Πέρα από τα προϊόντα και τις τιμές, αυτό που διαμορφώνει πραγματικά τις αντιλήψεις των πελατών/ισσών είναι η ανθρώπινη αλληλεπίδραση. Έρευνες σχετικά με την ποιότητα των υπηρεσιών λιανικής (RSQ) δείχνουν ότι η ευγένεια, η εξυπηρετικότητα και η γνώση του προσωπικού είναι καθοριστικά στοιχεία για τον τρόπο με τον οποίο οι πελάτες κρίνουν μια επιχείρηση. Ένας θερμός χαιρετισμός, ένα ειλικρινές ενδιαφέρον και η σίγουρη γνώση των προϊόντων χτίζουν εμπιστοσύνη και αξιοπιστία, ενώ η αδιάφορη ή αγενής εξυπηρέτηση απομακρύνει τους/τις πελάτες/ισσες. Οι θετικές αλληλεπιδράσεις αυξάνουν τις επαναλαμβανόμενες αγορές, τις συστάσεις και την αφοσίωση, ενώ οι πιστοί/ές πελάτες/ισσες είναι επίσης πιο επιεικείς όταν κάτι πάει στραβά. Για κάθε εργαζόμενο/η που έρχεται σε επαφή με πελάτες/ισσες, η εξειδίκευση στην προσωπική αλληλεπίδραση δεν αποτελεί, επομένως, ένα δευτερεύον πλεονέκτημα, αλλά τον ίδιο τον πυρήνα της ποιότητας εξυπηρέτησης και της εμπορικής επιτυχίας.

L13 — Επικοινωνήστε με σαφήνεια και ενσυναίσθηση με τους πελάτες

Ακροατήριο: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 13

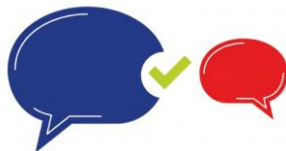
Βασικά σημεία

- Ακούστε προσεκτικά και επιβεβαιώστε την κατανόηση επαναδιατυπώνοντας.
- Εξηγήστε τα πράγματα με απλή, κατανοητή γλώσσα και όχι με τεχνική ορολογία.
- Δημιουργήστε καλή σχέση μέσω επικοινωνίας με σεβασμό και προσοχή.

Τι σημαίνει: Η αποτελεσματική επικοινωνία αποτελεί το θεμέλιο της εξυπηρέτησης πελατών. Ξεκινά με την ενεργητική ακρόαση — δίνοντας στον/στην πελάτη/ισσα την πλήρη προσοχή σας, θέτοντας διευκρινιστικές ερωτήσεις και επαναδιατυπώνοντας για να επιβεβαιώσετε την κατανόηση. Σημαίνει επίσης τη μετάφραση της εξειδικευμένης γνώσης σε προσιτούς όρους: αντί για «αυτό το ύφασμα είναι 80% πολυεστέρας με υψηλή αντοχή», πείτε «αυτό το ύφασμα είναι ανθεκτικό και καθαρίζεται εύκολα, οπότε θα διαρκέσει περισσότερο». Η οικοδόμηση μιας σχέσης έχει επίσης σημασία, επειδή οι πελάτες που αισθάνονται ότι γίνονται κατανοητοί γίνονται υποστηρικτές που προτείνουν την επιχείρηση. Όταν η επικοινωνία είναι σαφής και γεμάτη ενσυναίσθηση, οι παρεξηγήσεις εξαλείφονται, η εμπιστοσύνη αυξάνεται και βελτιώνεται συνολικά η εμπειρία εξυπηρέτησης.

Σχετική πρακτική της Ομάδας Β: T15 — Επικοινωνία με απλή, πολυτροπική και πολιτισμικά προσαρμοσμένη γλώσσα (η εκδοχή της ίδιας αρχής της απλής γλώσσας από την πλευρά του/της εκπαιδευτή/ριας)

L14 — Διαχείριση παραπόνων και εποικοδομητική επίλυση συγκρούσεων

Ακροατήριο: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 14

Βασικά σημεία

- Διατηρήστε την ψυχραιμία σας, ακούστε πρώτα χωρίς να διακόπτετε και αναζητήστε μια δίκαιη λύση ή εναλλακτική πρόταση.
- Χρησιμοποιήστε την αναστοχαστική ακρόαση, την τακτική ενσυναίσθηση και τη σαφή διαπραγμάτευση.
- Εστιάστε στο ζήτημα, όχι στο άτομο, και επιδιώξτε αποτελέσματα που ικανοποιούν και τις δύο πλευρές.

Τι σημαίνει: Ένα παράπονο δεν είναι βάρος αλλά ευκαιρία, και ο τρόπος με τον οποίο μια επιχείρηση ανταποκρίνεται αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους παράγοντες που καθορίζουν την αφοσίωση των πελατών/ισών. Η καλύτερη αντίδραση είναι να παραμείνετε ψύχραιμοι, να αφήσετε τον πελάτη να μιλήσει χωρίς διακοπές και να αναζητήσετε μια δίκαιη λύση — όπως ανταλλαγή, πίστωση στο κατάστημα ή άλλη εναλλακτική λύση — αντί να επαναλαμβάνετε άκαμπτα την πολιτική της επιχείρησης. Η επιδέξια επίλυση συγκρούσεων περιλαμβάνει συγκεκριμένες τεχνικές: μια παύση για αυτοφροντίδα, ώστε να βεβαιωθείτε ότι είστε συναισθηματικά έτοιμοι, αναστοχαστική ακρόαση (συνοψίζοντας ό,τι ακούσατε), τακτική ενσυναίσθηση (αναγνωρίζοντας τα συναισθήματα ακόμη και όταν διαφωνείτε) και διαπραγμάτευση που διερευνά τις επιλογές, ενώ παραμένετε ειλικρινείς όταν ένα αίτημα δεν μπορεί να ικανοποιηθεί πλήρως. Καθ' όλη τη διάρκεια, εστιάστε στο ζήτημα και όχι στο άτομο, αποφύγετε την αμυντική στάση και τις υποθέσεις και δείξτε ευγνωμοσύνη για την ανατροφοδότηση — ακόμη και για την αρνητική. Η αποτελεσματική διαχείριση μετατρέπει τους/τις απογοητευμένους/ες πελάτες/ισσες σε πιστούς/ες υποστηρικτές/ριες.

Σχετική πρακτική της Ομάδας Β: T20 — Διαχείριση δύσκολων συζητήσεων και αποκατάσταση της εμπιστοσύνης με επαγγελματισμό

L15 — Εφαρμογή αρχών ασφαλούς χειρισμού τροφίμων

Κοινό: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 15

Βασικά σημεία

- Ακολουθήστε τις πέντε βασικές αρχές του ΠΟΥ: διατηρήστε την καθαριότητα, διαχωρίστε τα ωμά από τα μαγειρεμένα τρόφιμα, μαγειρέψτε καλά, διατηρήστε τα σε ασφαλείς θερμοκρασίες, χρησιμοποιήστε ασφαλές νερό και υλικά.
- Τηρείτε αυστηρή προσωπική υγιεινή, συμπεριλαμβανομένου του σωστού πλυσίματος των χεριών.
- Να τηρείτε την «επικίνδυνη ζώνη» (5°C–60°C), όπου τα βακτήρια πολλαπλασιάζονται ραγδαία.

Τι σημαίνει αυτό: Η ασφάλεια των τροφίμων αποτελεί την πρώτη γραμμή άμυνας που προστατεύει τους/τις επισκέπτες/ριες από τροφικές ασθένειες. Ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας συνοψίζει τις βέλτιστες πρακτικές σε πέντε βασικές αρχές: διατηρήστε την καθαριότητα· διαχωρίστε τα ωμά από τα μαγειρεμένα τρόφιμα για να αποτρέψετε τη διασταυρούμενη μόλυνση· μαγειρέψτε καλά τα τρόφιμα για να εξοντώσετε τους επιβλαβείς μικροοργανισμούς· διατηρήστε τα τρόφιμα σε ασφαλείς θερμοκρασίες, αποφεύγοντας τη ζώνη κινδύνου μεταξύ 5°C και 60°C, όπου τα βακτήρια αναπτύσσονται γρήγορα· και χρησιμοποιήστε ασφαλές νερό και υλικά. Η προσωπική υγιεινή είναι εξίσου κρίσιμη — πλύσιμο των χεριών για τουλάχιστον 20 δευτερόλεπτα, χρήση καθαρών στολών, δέσιμο των μαλλιών, αφαίρεση κοσμημάτων και αποφυγή εργασίας όταν κάποιος είναι άρρωστος. Η ασφάλεια των τροφίμων είναι ευθύνη όλων, και μια ισχυρή κουλτούρα ασφάλειας των τροφίμων, με πρωτοβουλία της διοίκησης και ενίσχυση μέσω τακτικής εκπαίδευσης, είναι αυτό που τελικά εμπνέει εμπιστοσύνη στους/στις επισκέπτες/ριες.

L16 — Παροχή εξαιρετικών υπηρεσιών φιλοξενίας

Κοινό: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 16

Βασικά σημεία

- Δημιουργήστε μια ισχυρή πρώτη εντύπωση μέσω της καθαριότητας, της εμφάνισης και ενός θερμού χαιρετισμού.
- Προσαρμόστε το στυλ σας στον/στην επισκέπτη/ρια και διαβάστε τα μηνύματά του.
- Ξεπεράστε τις προσδοκίες με μικρές, συνεπείς χειρονομίες.

Τι σημαίνει αυτό: Στον τομέα της φιλοξενίας, οι επισκέπτες/ριες συχνά θυμούνται περισσότερο τον τρόπο με τον οποίο τους φέρθηκαν παρά το τι έφαγαν ή πού κοιμήθηκαν. Οι πρώτες εντυπώσεις καθορίζουν τον τόνο — οι επισκέπτες/ριες παρατηρούν αμέσως την καθαριότητα, την εμφάνιση και τους τρόπους του προσωπικού. Η επικοινωνία στο τραπέζι καθορίζει την άνεση: κάντε ευγενικές προτάσεις χωρίς να γίνετε επιθετικοί/ές, προσαρμόστε το στυλ σας στο περιβάλλον και διαβάστε τον ρυθμό, τον τόνο και τη γλώσσα του σώματος των επισκεπτών/ριών. Η εμπιστοσύνη χτίζεται ελέγχοντας και επιβεβαιώνοντας σημαντικές λεπτομέρειες, ειδικά όσον αφορά τις αλλεργίες και τους διατροφικούς περιορισμούς. Τέλος, το να ξεπερνάτε τις προσδοκίες — να θυμάστε το όνομα ενός/μιας επισκέπτη/ριας, να διορθώνετε ένα λάθος με ευγένεια και να παρέχετε σταθερή ποιότητα — μετατρέπει μια ικανοποιητική διαμονή σε μια αξέχαστη και κερδίζει διαρκή αφοσίωση.

L17 — Τηρήστε τα πρότυπα καθαριότητας και σεβαστείτε την ιδιωτικότητα των επισκεπτών/ριών

Ακροατήριο: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 17

Βασικά σημεία

- Ακολουθήστε με συνέπεια τις τυποποιημένες λίστες ελέγχου και τις ρουτίνες καθαρισμού.
- Πάντα να χτυπάτε την πόρτα, να ανακοινώνετε την παρουσία σας και να σέβεστε την ιδιωτική ζωή και τα προσωπικά αντικείμενα των επισκεπτών.
- Φυλάξτε τα κλειδιά-πασπαρτού σε ασφαλές μέρος ανά πάσα στιγμή.

Τι σημαίνει: Το δωμάτιο του/της επισκέπτη/ριας είναι η καρδιά του ξενοδοχείου και η καθαριότητα αποτελεί συνήθως την πρώτη προτεραιότητα του επισκέπτη. Επομένως, η υπηρεσία καθαριότητας βασίζεται σε τυποποιημένες διαδικασίες που εξασφαλίζουν συνέπεια: τήρηση των λιστών ελέγχου και των προγραμμάτων καθαρισμού, σεβασμός της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών αντικειμένων των επισκεπτών, καθώς και το να χτυπάτε πάντα την πόρτα και να ανακοινώνετε την παρουσία σας πριν εισέλθετε σε ένα δωμάτιο — περιμένοντας πριν εισέλθετε ξανά εάν δεν υπάρχει απάντηση. Η ασφάλεια είναι επίσης υψίστης σημασίας: τα κλειδιά-πασπαρτού πρέπει να φυλάσσονται με ασφάλεια και να μην αφήνονται ποτέ χωρίς επίβλεψη. Οι σαφείς ρόλοι — οι υπεύθυνοι/ες καθαριότητας επιβλέπουν, οι υπάλληλοι καθαρισμού δωματίων καθαρίζουν και το βοηθητικό προσωπικό χειρίζεται τα κλινοσκεπάσματα και τα αναλώσιμα — διασφαλίζουν ότι κάθε χώρος είναι ασφαλής, υγιεινός και άνετος, κάτι που αποτελεί τη βάση της ικανοποίησης των επισκεπτών/ριών.

A4 — ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ

L18 — Αποτελεσματική εργασία σε ομάδες

Ακροατήριο: εκπαιδευόμενοι/ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 18

Βασικά σημεία

- Διευκρινίστε τους ρόλους από νωρίς και αντιστοιχίστε τα δυνατά σημεία με τις εργασίες.
- Εφαρμόστε την ενεργητική ακρόαση, την εποικοδομητική ανατροφοδότηση και την από κοινού λήψη αποφάσεων.
- Οικοδομήστε εμπιστοσύνη μέσω της αξιοπιστίας, της διαφάνειας και του σεβασμού.

Τι σημαίνει αυτό: Η ομαδική εργασία πολλαπλασιάζει τα αποτελέσματα που μπορούν να επιτύχουν τα άτομα μεμονωμένα. Οι αποτελεσματικές ομάδες συνδυάζουν διαφορετικές δεξιότητες για ταχύτερα αποτελέσματα υψηλότερης ποιότητας, πυροδοτούν τη δημιουργικότητα μέσω διαφορετικών οπτικών γωνιών και παρέχουν αμοιβαία υποστήριξη που μειώνει το άγχος. Τα θεμέλια είναι οι σαφείς ρόλοι — ο έγκαιρος καθορισμός των καθηκόντων αποτρέπει την αλληλεπικάλυψη και τη σύγχυση — και η αντιστοίχιση των ευθυνών με τα δυνατά σημεία κάθε μέλους. Οι βασικές συμπεριφορές συνεργασίας περιλαμβάνουν την ενεργητική ακρόαση, την ανοιχτή επικοινωνία με σεβασμό, την εποικοδομητική ανατροφοδότηση και την από κοινού λήψη αποφάσεων. Η εμπιστοσύνη χτίζεται μέσω της αξιοπιστίας, της ειλικρίνειας και της διαφάνειας, ενώ οι συγκρούσεις αντιμετωπίζονται καλύτερα έγκαιρα με ήρεμες λύσεις που ικανοποιούν όλες τις πλευρές. Τα παιχνίδια ρόλων και ο αναστοχασμός βοηθούν τους/τις εκπαιδευόμενους/ες να εσωτερικεύσουν αυτές τις δεξιότητες, προετοιμάζοντάς τους για την πραγματικότητα της συνεργασίας που επικρατεί σε σχεδόν κάθε σύγχρονο εργασιακό περιβάλλον.

Αντίστοιχο πρόγραμμα παρόχου: **T33 — Ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής και χρηματοοικονομικής παιδείας**

L19 — Διαχείριση του χρόνου και αποτελεσματική ιεράρχηση προτεραιοτήτων

Κοινό: Μαθητές Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 19

Βασικά σημεία

- Χρησιμοποιήστε εργαλεία όπως λίστες υποχρεώσεων, τη μήτρα του Άιζενχάουερ και την τεχνική time-blocking.
- Εφαρμόστε την τεχνική Pomodoro για συγκεντρωμένη εργασία.
- Περιορίστε τους περισπασμούς και επανεξετάζετε τακτικά το σχέδιό σας.

Τι σημαίνει: Ο χρόνος είναι ο μοναδικός πόρος που όλοι διαθέτουν σε ίση μέτρηση, και η σωστή διαχείρισή του μειώνει το άγχος, ενισχύει την παραγωγικότητα και βελτιώνει την ισορροπία μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής. Οι πρακτικές τεχνικές το καθιστούν αυτό συγκεκριμένο: οι λίστες υποχρεώσεων και τα ημερολόγια οργανώνουν τις εργασίες· ο πίνακας Eisenhower διαχωρίζει τις επείγουσες από τις σημαντικές εργασίες· η χρονική κατανομή προγραμματίζει συγκεκριμένες εργασίες· και η τεχνική Pomodoro χρησιμοποιεί σύντομα, συγκεντρωμένα διαστήματα (συνήθως 25 λεπτά) που ακολουθούνται από διαλείμματα. Εξίσου σημαντικό είναι να θέτετε ρεαλιστικές προθεσμίες, να περιορίζετε τους περισπασμούς, όπως τη χρήση του τηλεφώνου και των κοινωνικών δικτύων, και να επανεξετάζετε και να προσαρμόζετε τακτικά το σχέδιό σας. Ο στόχος της διαχείρισης του χρόνου δεν είναι να κάνετε περισσότερα, αλλά να κάνετε ό,τι έχει μεγαλύτερη σημασία.

Αντίστοιχο πρόγραμμα παροχής: **T33 — Ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής και χρηματοοικονομικής παιδείας**

L20 — Θέστε στόχους SMART

Κοινό: Μαθητές Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 20

Βασικά σημεία

- Ορίστε στόχους που να είναι συγκεκριμένοι, μετρήσιμοι, εφικτοί, σχετικοί και χρονικά προσδιορισμένοι.
- Χωρίστε τους μεγάλους στόχους σε μικρότερα ορόσημα και βήματα.
- Καταγράψτε τους στόχους και αξιολογείτε τακτικά την πρόοδό σας.

Τι σημαίνει: Οι σαφείς στόχοι παρέχουν κατεύθυνση, κίνητρο και αίσθηση προόδου, μετατρέποντας τις αόριστες φιλοδοξίες σε σχέδια που μπορούν να υλοποιηθούν. Το πλαίσιο SMART διασφαλίζει ότι οι στόχοι είναι συγκεκριμένοι (σαφώς καθορισμένοι), μετρήσιμοι (η πρόοδος μπορεί να παρακολουθείται), εφικτοί (ρεαλιστικοί με βάση τους πόρους σας), σχετικοί (ευθυγραμμισμένοι με τα ενδιαφέροντα και τις ευκαιρίες σας) και χρονικά προσδιορισμένοι (με σαφές χρονοδιάγραμμα). Οι μεγάλοι στόχοι πρέπει να χωρίζονται σε μικρότερα ορόσημα — το καθένα από τα οποία αποτελεί ένα σημείο ελέγχου που ενισχύει την αυτοπεποίθηση και δημιουργεί δυναμική. Η καταγραφή των στόχων ενισχύει τη δέσμευση και την υπευθυνότητα, ενώ η τακτική αξιολόγησή τους επιτρέπει την προσαρμογή τους καθώς αλλάζουν οι συνθήκες. Είτε πρόκειται για βραχυπρόθεσμους, μεσοπρόθεσμους είτε μακροπρόθεσμους στόχους, οι στόχοι SMART προσφέρουν στους μαθητές την αίσθηση του ελέγχου πάνω στο μέλλον τους.

Αντίστοιχα για τους παρόχους: **T33 — Ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής**· **T38 — Εξατομίκευση των υπηρεσιών μέσω ατομικών προγραμμάτων εκπαίδευσης**

L21 — Δράση με ακεραιότητα και υπευθυνότητα

Κοινό: Μαθητευόμενοι/=ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 21

Βασικά σημεία

- Αναλάβετε την ευθύνη για τις πράξεις, τις αποφάσεις και τα αποτελέσματά σας — θετικά ή αρνητικά.
- Αναγνωρίστε τα λάθη, αναφέρετε τα προβλήματα με ειλικρίνεια και ενημερώστε έγκαιρα για τυχόν καθυστερήσεις.

- Να ενεργείτε με ηθική ακεραιότητα, ακόμα και όταν κανείς δεν σας παρακολουθεί.

Τι σημαίνει: Η ακεραιότητα και η υπευθυνότητα είναι τα στοιχεία στα οποία οι εργοδότες εμπιστεύονται περισσότερο. Υπευθυνότητα σημαίνει να αναλαμβάνετε την ευθύνη για το αποτέλεσμα της εργασίας σας: να παραδέχεστε τα λάθη και να μαθαίνετε από αυτά, να αναφέρετε τα προβλήματα με ειλικρίνεια αντί να τα κρύβετε, να τηρείτε τις υποσχέσεις σας και να ενημερώνετε έγκαιρα — προτείνοντας μια λύση — όταν είναι πιθανές καθυστερήσεις. Ακεραιότητα σημαίνει να ενεργείτε σύμφωνα με τις ηθικές αξίες ακόμα και όταν κανείς δεν σας παρακολουθεί, είτε αυτό σημαίνει να αρνείστε την κατάχρηση των πόρων της εταιρείας, να προστατεύετε εμπιστευτικές πληροφορίες ή να καταγγέλλετε παραβάσεις. Η επιλογή του ηθικού δρόμου απαιτεί συχνά θάρρος, αλλά χτίζει μακροπρόθεσμη εμπιστοσύνη και ισχυρή επαγγελματική φήμη. Τα δικαιώματα και οι ευθύνες συμβαδίζουν, και οι υπεύθυνοι, ειλικρινείς εργαζόμενοι αποτελούν τη ραχοκοκαλιά κάθε υγιούς οργανισμού.

Σχετική πρακτική της Ομάδας Β: **T26 — Εφαρμογή της καταπολέμησης των διακρίσεων: επαγγελματική υπευθυνότητα** (οι υποχρεώσεις επαγγελματικής δεοντολογίας που βρίσκονται στην άλλη πλευρά αυτού)

L22 — Εφαρμογή επαγγελματικής δεοντολογίας, επικοινωνίας και εμφάνισης

Κοινό: Μαθητευόμενοι/-ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 22

Βασικά σημεία

- Επικοινωνήστε με σαφήνεια και σεβασμό μέσω λεκτικών, μη λεκτικών και ψηφιακών καναλιών.
- Να είστε ακριβείς — να φτάνετε στην ώρα σας ή λίγο νωρίτερα και να σέβεστε τον χρόνο των άλλων.
- Ντυθείτε και παρουσιάστε τον εαυτό σας κατάλληλα για την κουλτούρα του χώρου εργασίας.

Τι σημαίνει: Ο επαγγελματισμός εκφράζεται μέσα από όλα όσα λέτε και κάνετε. Η λεκτική επικοινωνία πρέπει να είναι σαφής, ευγενική και χωρίς αργκό· τα μη λεκτικά μηνύματα — η οπτική επαφή, η ανοιχτή στάση του σώματος, ένα φιλικό χαμόγελο και ο σεβασμός στον προσωπικό χώρο — μιλούν εξίσου δυνατά. Η ψηφιακή επικοινωνία απαιτεί επαγγελματικούς χαιρετισμούς, συνοπτικά και δομημένα μηνύματα, ορθή ορθογραφία και αυτοσυγκράτηση στη χρήση emoji ή κεφαλαίων γραμμάτων. Η ακρίβεια υποδηλώνει αξιοπιστία και σεβασμό στον χρόνο των άλλων· ενώ οι κανόνες διαφέρουν από πολιτισμό σε πολιτισμό, σε

επαγγελματικά περιβάλλοντα είναι πιο ασφαλές να είστε στην ώρα σας ή λίγο νωρίτερα. Η εμφάνιση έχει επίσης σημασία: η κατάλληλη ενδυμασία και περιποίηση σύμφωνα με την κουλτούρα του χώρου εργασίας διαμορφώνει την πρώτη εντύπωση πριν ακόμη ειπωθεί μια λέξη.

Σχετικές πρακτικές της Ομάδας Β: **T16 — Διαχείριση και ερμηνεία μη λεκτικών σημάτων**· **T05 — Προώθηση της συλλογικής επαγγελματικής εκπαίδευσης**

A5 — Σχεδιασμός καριέρας και αναζήτηση εργασίας

L23 — Προετοιμασία ανταγωνιστικών εγγράφων υποψηφιότητας (βιογραφικό, συνοδευτική επιστολή, έντυπα)

Ακροατήριο: Μαθητευόμενοι/-ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 23

Βασικά σημεία

- Χρησιμοποιήστε μια σαφή δομή βιογραφικού σημειώματος και προσαρμόστε τις δεξιότητες και τις λέξεις-κλειδιά σε κάθε περιγραφή θέσης εργασίας.
- Συντάξτε μια συνοδευτική επιστολή που να συνδέει τις δεξιότητές σας με τη θέση εργασίας, χρησιμοποιώντας συγκεκριμένα παραδείγματα.
- Συμπληρώστε τα έντυπα προσεκτικά, με ειλικρίνεια και με συνέπεια σε σχέση με το βιογραφικό σας σημείωμα.

Τι σημαίνει αυτό: Το βιογραφικό σας αποτελεί συχνά την πρώτη εντύπωση που δίνετε, και οι υπεύθυνοι προσλήψεων μπορεί να αφιερώσουν μόνο λίγα δευτερόλεπτα για να το διαβάσουν επιπόλαια. Ένα επαγγελματικό βιογραφικό ακολουθεί μια καθιερωμένη δομή — στοιχεία επικοινωνίας, σύντομο προσωπικό προφίλ, εργασιακή εμπειρία, εκπαίδευση, δεξιότητες (τόσο τεχνικές όσο και διαπροσωπικές) και σχετικές επιπλέον ενότητες, όπως γλώσσες, εθελοντική εργασία ή επιτεύγματα. Η προσαρμογή του βιογραφικού έχει τεράστια σημασία: η χρήση των λέξεων-κλειδιών από την αγγελία εργασίας βοηθά την αίτηση να περάσει τα φίλτρα του συστήματος παρακολούθησης υποψηφίων (ATS) και δείχνει ότι υπάρχει πραγματική αντιστοιχία. Η μορφοποίηση πρέπει να είναι καθαρή και συνεπής — επαγγελματική γραμματοσειρά, επικεφαλίδες, κουκκίδες και μία έως δύο σελίδες, χωρίς λάθη και αποθηκευμένο σε μορφή PDF. Μια συνοδευτική επιστολή προσθέτει μια προσωπική πινελιά: απευθυνθείτε στον υπεύθυνο προσλήψεων με το όνομά του, αναφέρετε τη θέση και τα κίνητρά σας, συνδέστε τις δεξιότητές σας με την αγγελία εργασίας χρησιμοποιώντας παραδείγματα και ολοκληρώστε ευχαριστώντας τον εργοδότη. Τα έντυπα αίτησης απαιτούν την ίδια προσοχή — ακολουθήστε τις οδηγίες, χρησιμοποιήστε τις σωστές μορφές αρχείων, τηρήστε τα όρια λέξεων και να είστε ειλικρινείς, καθώς οι δηλώσεις είναι νομικά δεσμευτικές.

Αντίστοιχα των παρόχων: **T45 — Επαγγελματικός προσανατολισμός και πραγματική εργασιακή εμπειρία**
T13 — Αναγνώριση και επικύρωση της προηγούμενης μάθησης (η προηγούμενη εμπειρία στην οποία βασίζεται ένα βιογραφικό σημείωμα)

L24 — Προετοιμαστείτε διεξοδικά για τις συνεντεύξεις

Απευθύνεται σε: Μαθητευόμενοι/-ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 24

Βασικά σημεία

- Ερευνήστε την εταιρεία, μελετήστε την περιγραφή της θέσης εργασίας και προετοιμαστείτε για τη συγκεκριμένη μορφή της αίτησης.
- Χρησιμοποιήστε τη μέθοδο STAR (Κατάσταση, Εργασία, Δράση, Αποτέλεσμα) για ερωτήσεις σχετικά με τη συμπεριφορά.
- Εκφράστε αυτοπεποίθηση μέσω της ενδυμασίας, της γλώσσας του σώματος και μιας θετικής στάσης.

Τι σημαίνει αυτό: Η επιτυχία στη συνέντευξη βασίζεται στην προετοιμασία, όχι στην τύχη. Πριν από τη συνέντευξη, ερευνήστε την εταιρεία, μελετήστε την περιγραφή της θέσης εργασίας, εξασκηθείτε στις απαντήσεις σας, σχεδιάστε τη διαδρομή σας ή δοκιμάστε τον εξοπλισμό σας και επιλέξτε επαγγελματική ενδυμασία. Οι διαφορετικές μορφές συνέντευξης — δια ζώσης, τηλεφωνική, μέσω βίντεο και με επιτροπή — απαιτούν η καθεμία συγκεκριμένη προετοιμασία, από την έγκαιρη άφιξη με εκτυπωμένα έγγραφα έως τον έλεγχο της κάμερας και του φωτισμού για τη συνέντευξη μέσω βίντεο. Για τις ερωτήσεις συμπεριφοράς, η μέθοδος STAR παρέχει μια σαφή δομή: περιγράψτε την Κατάσταση, το Καθήκον σας, τη Δράση που αναλάβατε και το Αποτέλεσμα. Κατά τη διάρκεια της συνέντευξης, χαμογελάστε, διατηρήστε οπτική επαφή, κρατήστε καλή στάση σώματος, ακούστε πριν απαντήσετε και αποφύγετε να διακόπτετε ή να επικρίνετε προηγούμενους εργοδότες. Οι προσομοιώσεις συνεντεύξεων και η καταγεγραμμένη εξάσκηση αποτελούν ισχυρά εργαλεία βελτίωσης.

Αντίστοιχο πρόγραμμα: **T45 — Επαγγελματικός προσανατολισμός και πραγματική εργασιακή εμπειρία**

L25 — Δικτύωση και δημιουργία επαγγελματικής διαδικτυακής παρουσίας

Κοινό: Μαθητευόμενοι/-ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 25

Βασικά σημεία

- Αξιοποιήστε την κρυφή αγορά εργασίας μέσω γνήσιων, αμοιβαία επωφελών σχέσεων.
- Δημιουργήστε ένα πλήρες προφίλ στο LinkedIn και χρησιμοποιήστε το στρατηγικά.
- Καθαρίστε τα προσωπικά σας προφίλ στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και διαχειριστείτε το ψηφιακό σας αποτύπωμα.

Τι σημαίνει αυτό: Ένα μεγάλο ποσοστό των θέσεων εργασίας δεν δημοσιεύεται ποτέ και καλύπτεται μέσω γνωριμιών — η «κρυφή αγορά εργασίας». Η δικτύωση δεν έχει να κάνει με την εκμετάλλευση των ανθρώπων, αλλά με την οικοδόμηση γνήσιων σχέσεων, και μπορεί να συμβεί οπουδήποτε. Ξεκινήστε εντοπίζοντας το υπάρχον δίκτυό σας, πραγματοποιήστε ενημερωτικές συνεντεύξεις, δηλώστε με σαφήνεια τι είδους εργασία αναζητάτε και ευχαριστείτε πάντα τους ανθρώπους για τον χρόνο τους. Στο διαδίκτυο, το LinkedIn είναι το απαραίτητο εργαλείο: δημιουργήστε ένα πλήρες προφίλ με επαγγελματική φωτογραφία και σαφή τίτλο, συνδεθείτε στρατηγικά, ακολουθήστε εταιρείες-στόχους και καταγράψτε τις δεξιότητές σας.

Ταυτόχρονα, προστατέψτε τη φήμη σας ελέγχοντας τις ρυθμίσεις απορρήτου, αφαιρώντας μη επαγγελματικό περιεχόμενο και έχοντας κατά νου ότι οι εργοδότες συχνά ελέγχουν τα κοινωνικά δίκτυα.

Αντίστοιχος φορέας: **T44 — Συνεργασία με εργοδότες** (άνοιγμα των δικτύων στα οποία μπορούν στη συνέχεια να εισέλθουν οι εκπαιδευόμενοι/-ες)

L26 — Αναζητήστε θέσεις εργασίας στρατηγικά και αποφύγετε τις απάτες

Κοινό: Μαθητευόμενοι/-ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 26

Βασικά σημεία

- Χρησιμοποιήστε λέξεις-κλειδιά, φίλτρα και ειδοποιήσεις για θέσεις εργασίας· υποβάλετε επίσης αιτήσεις μέσω των σελίδων των εταιρειών και των δημόσιων υπηρεσιών απασχόλησης.
- Αξιολογήστε τις αγγελίες με βάση έναν κατάλογο ελέγχου ποιότητας και μάθετε τα προειδοποιητικά σημάδια της απάτης.
- Διατηρήστε μια συνεπή και οργανωμένη εβδομαδιαία ρουτίνα αναζήτησης.

Τι σημαίνει αυτό: Μια αποτελεσματική αναζήτηση εργασίας είναι στρατηγική, όχι τυχαία. Οι διαδικτυακές πλατφόρμες λειτουργούν καλύτερα με συγκεκριμένες λέξεις-κλειδιά, φίλτρα τοποθεσίας και ημερομηνίας, καθώς και αποθηκευμένες ειδοποιήσεις για θέσεις εργασίας, ενώ οι σελίδες καριέρας των εταιρειών και οι δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης προσφέρουν άμεσες, επαληθευμένες διαδρομές. Κάθε αγγελία πρέπει να αξιολογείται με βάση έναν κατάλογο ελέγχου ποιότητας — σαφής τίτλος και καθήκοντα, αναγνωρίσιμος εργοδότης, δηλωμένη τοποθεσία και μισθός, καθώς και σαφείς οδηγίες υποβολής αίτησης. Η απάτη αποτελεί πραγματικό κίνδυνο, οπότε μάθετε τα προειδοποιητικά σημάδια: αμοιβή ή απαίτηση χωρίς εμπειρία που φαίνεται πολύ καλή για να είναι αληθινή, αιτήματα για προκαταβολή, ασαφείς περιγραφές, κακή επικοινωνία και μη επαγγελματικά στοιχεία επικοινωνίας. Η συνέπεια έχει σημασία, οπότε διατηρήστε ένα οργανωμένο εβδομαδιαίο πρόγραμμα — έλεγχος ειδοποιήσεων, υποβολή αιτήσεων, δικτύωση και παρακολούθηση προόδου — και αντιμετωπίστε την απόρριψη ως φυσιολογικό μέρος της διαδικασίας.

Αντίστοιχο πρόγραμμα: **T45 — Επαγγελματικός προσανατολισμός και πραγματική εργασιακή εμπειρία**

A6 — Οικονομική ευημερία και δια βίου ανάπτυξη

L27 — Διαχείριση χρημάτων: προϋπολογισμός, αποταμίευση και αποφυγή χρέους

Κοινό: Μαθητευόμενοι/-ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 27

Βασικά σημεία

- Διαχωρίστε τις κατηγορίες σταθερών, μεταβλητών δαπανών και αποταμιεύσεων και καταρτίστε έναν ρεαλιστικό προϋπολογισμό.
- Πληρώστε πρώτα τον εαυτό σας, αυτοματοποιήστε τις αποταμιεύσεις και θέστε συγκεκριμένους στόχους.
- Κατανοήστε τους τόκους, την πίστωση και τη διαφορά μεταξύ καλού και κακού χρέους.

Τι σημαίνει: Η χρηματοοικονομική παιδεία είναι μια δεξιότητα ζωής εξίσου σημαντική με οποιαδήποτε επαγγελματική δεξιότητα. Ο προϋπολογισμός είναι ένα σχέδιο που παρουσιάζει το εισόδημα, τα σταθερά έξοδα (ενοίκιο, λογαριασμοί κοινής ωφέλειας), τα μεταβλητά έξοδα (τροφή, αναψυχή) και τις αποταμιεύσεις, διασφαλίζοντας ότι οι δαπάνες ανταποκρίνονται στις προτεραιότητες. Η βασική αριθμητική αποτελεί το θεμέλιο όλων αυτών — ο υπολογισμός των εκπτώσεων, ο διαχωρισμός των λογαριασμών, ο έλεγχος των αποδείξεων και η καταγραφή των ωρών εργασίας. Η αποτελεσματική αποταμίευση βασίζεται στη στρατηγική: πληρώστε πρώτα τον εαυτό σας, αυτοματοποιήστε τις μεταφορές, θέστε συγκεκριμένους στόχους, όπως ένα ταμείο έκτακτης ανάγκης, και ξεκινήστε με μικρά ποσά, καθώς ακόμη και τα μικρά τακτικά ποσά συσσωρεύονται. Η κατανόηση των τόκων είναι ζωτικής σημασίας — λειτουργούν υπέρ σας όταν αποταμιεύετε και εναντίον σας όταν δανείζεστε — όπως και η αποφυγή παγίδων χρέους, όπως δάνεια με εξαιρετικά υψηλούς τόκους, ανεξόφλητα υπόλοιπα πιστωτικών καρτών, κρυφές χρεώσεις και διαδικτυακές απάτες. Τα άτομα με χρηματοοικονομική παιδεία είναι λιγότερο πιθανό να βυθιστούν στο χρέος και πιο ανθεκτικά σε περιπτώσεις έκτακτης ανάγκης.

Αντίστοιχες ενότητες παρόχου: **T33 — Ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής και χρηματοοικονομικής παιδείας**· **T61 — Παροχή εξατομικευμένης οικονομικής υποστήριξης**

L28 — Αναστοχαστείτε, ζητήστε ανατροφοδότηση και σχεδιάστε τη δια βίου ανάπτυξή σας

Κοινό: Μαθητευόμενοι/-ες Ρομά · **Πηγή:** S1 BP 28

Βασικά σημεία

- Χρησιμοποιήστε τεχνικές αναστοχασμού — τήρηση ημερολογίου, καθοδηγούμενες ερωτήσεις και συζήτηση με συναδέλφους — για να μάθετε από την εμπειρία.
- Δώστε και λάβετε ανατροφοδότηση με εποικοδομητικό τρόπο, εστιάζοντας στις ενέργειες και την εξέλιξη.
- Μετατρέψτε τις γνώσεις που αποκτήσατε σε ένα Σχέδιο Προσωπικής Ανάπτυξης και δεσμευτείτε για συνεχή μάθηση.

Τι σημαίνει αυτό: Η ανάπτυξη είναι ένας συνεχής κύκλος αναστοχασμού, ανατροφοδότησης και σχεδιασμού. Ο αναστοχασμός σημαίνει τη σκόπιμη ανασκόπηση του τι μάθατε, τι σας προκάλεσε και πώς να το εφαρμόσετε, χρησιμοποιώντας τεχνικές όπως η τήρηση ημερολογίου, οι καθοδηγούμενες ερωτήσεις ή η ομαδική συζήτηση. Η καλή ανατροφοδότηση είναι εποικοδομητική, συγκεκριμένη και ισορροπημένη· το να την δέχεστε με ανοιχτό πνεύμα, χωρίς αμυντική στάση, και να τη μετατρέπετε σε δράση αποτελεί δείγμα επαγγελματισμού. Αυτές οι ιδέες τροφοδοτούν ένα Σχέδιο Προσωπικής Ανάπτυξης (ΣΠΑ): έναν γραπτό οδικό χάρτη με στόχους, δράσεις, χρονοδιαγράμματα και υποστήριξη, βασισμένο σε ειλικρινή αυτοαξιολόγηση, όπως μια ανάλυση SWOT. Ένα ΣΠΑ δεν είναι σταθερό — εξελίσσεται καθώς εξελίσσεστε κι εσείς. Τέλος, η μάθηση δεν τελειώνει με την πρώτη πιστοποίηση: η περαιτέρω Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση (ΕΕΚ), οι μαθητείες, η εκπαίδευση ενηλίκων και τα διαδικτυακά μαθήματα σας διατηρούν σχετικούς, απασχολήσιμους και ικανοποιημένους, καθιστώντας τη δια βίου μάθηση τη γέφυρα μεταξύ φιλοδοξίας και επίτευξης.

Αντίστοιχα στοιχεία για τους παρόχους: **T04 — Συστηματική αναστοχαστική εξέταση της επαγγελματικής πρακτικής** (η ίδια πειθαρχία που εφαρμόζεται από τον εκπαιδευτή)· **T13 — Αναγνώριση και επικύρωση της προηγούμενης μάθησης**

—
Ομάδα Β — Βέλτιστες πρακτικές για εκπαιδευτές, επαγγελματίες της ΕΕΚ και ιδρύματα

Πηγές: S2 (μεθοδολογία εμπλοκής), S3 (ενότητες κατάρτισης WP4), S4 (οδηγοί υπηρεσιών και πρόωρης εγκατάλειψης). Κοινό: τα άτομα που σχεδιάζουν, παρέχουν και διαχειρίζονται την ΕΕΚ για μαθητευόμενους/-ες Ρομά. Κάθε πρακτική φέρει μια ετικέτα επιπέδου — [ΑΙΘΟΥΣΑ] η πρακτική του ίδιου του εκπαιδευτή στην αίθουσα· [ΙΔΡΥΜΑ] οι δομές, οι υπηρεσίες, η κουλτούρα και οι συνεργασίες του φορέα· [ΣΥΣΤΗΜΑ] πολιτική, χρηματοδότηση, νομοθεσία και εθνικά/ενωσιακά πλαίσια.

B1 — Γνώση των Ρομά μαθητευομένων, του πλαισίου και των προκαταλήψεων

T01 — Ανάπτυξη πολιτισμικής ικανότητας: ακριβής γνώση, αυτογνωσία και διαπολιτισμικές δεξιότητες

Επίπεδο: [ΑΙΘΟΥΣΑ] · **Πηγές:** S2 BP 09 + S3 BP 1 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Η πολιτισμική ικανότητα αποτελεί ένα συνεκτικό σύνολο γνώσεων, συμπεριφορών και στάσεων που επιτρέπει στο προσωπικό να εργάζεται αποτελεσματικά σε ένα πολιτισμικά διαφορετικό περιβάλλον — και περιλαμβάνει τρεις συνιστώσες που πρέπει να αναπτυχθούν όλες: συνειδητοποίηση και στάσεις, γνώσεις, καθώς και δεξιότητες και συμπεριφορά.
- Αντιμετωπίστε τους Ρομά ως μια δυναμική, εσωτερικά ποικιλόμορφη ταυτότητα που διαμορφώνεται από τη μετανάστευση, τις διώξεις, τον βαθμό κοινωνικής ένταξης και την ανθεκτικότητα — ποτέ ως μια σταθερή ή ομοιογενή ετικέτα· δώστε προτεραιότητα στην αυτοεκπροσώπηση των Ρομά στα υλικά, τα παραδείγματα και τις αφηγήσεις.
- Οι γνώσεις πρέπει να είναι **τοπικές**: η ιστορία, ο πολιτισμός, τα εκπαιδευτικά προβλήματα και οι οικογενειακές στάσεις της συγκεκριμένης κοινότητας που εξυπηρετείτε. Οι επικοινωνιακές δεξιότητες από μόνες τους δεν συνιστούν πολιτισμική ικανότητα.

Τι είναι και γιατί λειτουργεί. Ο όρος «Ρομά» έχει διαμορφωθεί και αναδιαμορφωθεί κατά τη διάρκεια αιώνων, και η απεικόνισή του στις δημόσιες αφηγήσεις αποτελεί συχνά προϊόν εξωτερικής ερμηνείας και όχι αυτοπροσδιορισμού. Οι εκπαιδευτικοί που δεν γνωρίζουν αυτή την ιστορία διακινδυνεύουν να αναπαράγουν ουσιοκρατικές, ομογενοποιημένες απόψεις για έναν πληθυσμό που στην πραγματικότητα

είναι εξαιρετικά ποικιλόμορφος — όσον αφορά τη γλώσσα, τις διαλέκτους, τις πολιτισμικές πρακτικές και τους τρόπους ζωής. Συνεπώς, οι βέλτιστες πρακτικές βασίζονται στη διδασκαλία σε ακριβή ιστορική γνώση, συμπεριλαμβανομένης της κληρονομιάς των διωγμών, της αναγκαστικής αφομοίωσης και της γενοκτονίας του Ολοκαυτώματος (για όσους το βίωσαν), και αντιμετωπίζουν αυτή τη γνώση ως άμεσα σχετική με την πρακτική και όχι ως πληροφορίες γενικού ενδιαφέροντος.

Οι τρεις συνιστώσες.

- **Ευαισθητοποίηση και στάσεις.** Το προσωπικό πρέπει πρώτα να γνωρίζει τον δικό του πολιτισμό, τις αξίες και τις πεποιθήσεις του και να κατανοεί πώς αυτές διαμορφώνουν την επαγγελματική συμπεριφορά του και την αντίληψή του για τους άλλους. Οι στάσεις λειτουργούν ασυνείδητα, οπότε η αυτοανασκόπηση — και όχι η διδασκαλία — αποτελεί το μέσο για την ανάδειξη των προκαταλήψεων και των υποθέσεων. Ένα συχνό εμπόδιο εδώ είναι περισσότερο ζήτημα κινήτρων παρά γνώσης: οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής, τα ιδρύματα και οι εκπαιδευτές πρέπει να πειστούν ότι η εκπαίδευση στην πολιτισμική ικανότητα έχει σημασία, προτού αυτή μπορέσει να υλοποιηθεί.
- **Γνώση.** Πρόκειται για τη γνώση σχετικά με το τοπικό περιβάλλον στο οποίο ζουν πραγματικά οι μαθητευόμενοι/-ες Ρομά και οι οικογένειές τους, καθώς και για τα πολιτισμικά εμπόδια που υφίστανται στην επικοινωνία μαζί τους. Οι πηγές περιλαμβάνουν το διαδίκτυο, τις Ρομά ΜΚΟ, τη συμμετοχή σε εκδηλώσεις της κοινότητας και — το πιο πολύτιμο — την επίσκεψη σε μια οικογένεια Ρομά στο σπίτι της. Οι γνωστικοί στόχοι είναι η ιστορία και η προέλευση των Ρομά, ο πολιτισμός των Ρομά, τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η κοινότητα στον τομέα της εκπαίδευσης, καθώς και οι στάσεις συγκεκριμένων οικογενειών απέναντι στην εκπαίδευση. Τα εμπόδια που αναφέρονται είναι το γλωσσικό εμπόδιο, η δυσκολία απόκτησης αξιόπιστων πληροφοριών σχετικά με τα πολιτισμικά χαρακτηριστικά και η απουσία εκπαιδευτικών προγραμμάτων με τοπική συνάφεια.
- **Δεξιότητες και συμπεριφορά.** Πολιτισμική ευαισθητοποίηση σε ολόκληρο το εκπαιδευτικό προσωπικό: σεβασμός στη διαφορετικότητα, οικοδόμηση διαπολιτισμικής εμπιστοσύνης, αποτελεσματική επικοινωνία και υπέρβαση των γλωσσικών φραγμών. **Οι σχολικοί Ρομά διαμεσολαβητές αποτελούν τον βασικό καταλύτη σε αυτό το στάδιο.**

Πώς να το εφαρμόσετε. Ελέγξτε τα προγράμματα σπουδών, τις εικόνες και τα παραδείγματα ως προς την ακρίβεια και τον αυτοπροσδιορισμό των Ρομά· εκτιμήστε τις Ρομανέ διαλέκτους και την πολιτιστική κληρονομιά τους ως πλεονεκτήματα και όχι ως ελλείψεις· αποφύγετε τις γενικεύσεις. Να θυμάστε ότι η ταυτότητα είναι ρευστή και διαμορφώνεται από το κοινωνικό πλαίσιο, τις διακρίσεις και την προσωπική εμπειρία, οπότε δεν αυτοπροσδιορίζονται όλοι οι μαθητευόμενοι/-ες Ρομά ανοιχτά ως Ρομά — μια

πραγματικότητα που επηρεάζει τη συμμετοχή τους και πρέπει να αντιμετωπίζεται με διακριτικότητα και σεβασμό.

Τι πρέπει να αποφεύγετε. Τα στερεότυπα, τα οποία προκύπτουν από γενικεύσεις που αγνοούν τη μοναδικότητα του ατόμου και τη δυναμική φύση του πολιτισμού. Επίσης, να αντιμετωπίζετε τις πολιτισμικές διαφορές ως εμπόδιο που πρέπει να διαχειριστείτε και όχι ως γέφυρα για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης.

T02 — Ανάλυση της συμπεριφοράς των εκπαιδευόμενων μέσα από το πρίσμα των εμποδίων

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S3 BP 2

Βασικά σημεία

- Αποδώστε την ακανόνιστη παρουσία, τη σιωπή ή την αποστασιοποίηση σε δομικά, θεσμικά και προσωπικά/κοινωνικά εμπόδια πριν κρίνετε την παρακίνηση.
- Να γνωρίζετε τις κοινωνικοοικονομικές πραγματικότητες — φτώχεια, ασταθή στέγαση, οικογενειακές ευθύνες, κινητικότητα, ανισότητες στην υγεία — που διαμορφώνουν τη συμμετοχή.
- Αντικαταστήστε τις αντιδράσεις που βασίζονται σε κυρώσεις με αντιδράσεις που βασίζονται στην υποστήριξη.

Τι σημαίνει αυτό: Η συμμετοχή των μαθητευόμενων Ρομά διαμορφώνεται από τη φτώχεια, την ασταθή στέγαση, τον αποκλεισμό από την αγορά εργασίας, την κακή κατάσταση της υγείας και το διαγενεακό μειονέκτημα, τα οποία ενισχύονται από τον οικιστικό διαχωρισμό, τις δυσκολίες μετακίνησης και τον ψηφιακό αποκλεισμό. Στο πλαίσιο των οικογενειών, συχνά αναμένεται από τους νέους να συνεισφέρουν στο οικογενειακό εισόδημα ή να φροντίζουν τα αδέλφια και τους ηλικιωμένους, γεγονός που περιορίζει τον χρόνο και την ενέργεια που διαθέτουν για την εκπαίδευση. Το βασικό επαγγελματικό δίδαγμα είναι ότι αυτό που φαίνεται ως «χαμηλή παρακίνηση» αποτελεί συνήθως την ορατή επιφάνεια διαρθρωτικών, θεσμικών ή προσωπικών/κοινωνικών εμποδίων.

Μια προσέγγιση βασισμένη στις βέλτιστες πρακτικές ξεκινά, επομένως, από τη διάγνωση και όχι από την κρίση: ο εκπαιδευτής ρωτά ποιο εμπόδιο υφίσταται πριν βγάλει συμπεράσματα σχετικά με τη στάση του εκπαιδευόμενου. Η αντίστοιχη επικοινωνιακή συμπεριφορά μπορεί να προσομοιωθεί σε παιχνίδι ρόλων —

ακρόαση χωρίς διακοπές, επανάληψη όσων ακούστηκαν με γλώσσα που εκφράζει ενσυναίσθηση («Άκουσα ότι θέλεις να συνεχίσεις τις σπουδές σου, αλλά οι οικογενειακές υποχρεώσεις και τα προβλήματα μετακίνησης το καθιστούν δύσκολο»), και στη συνέχεια κινητοποίηση υποστήριξης, όπως ευέλικτη επικοινωνία, καθοδήγηση, πληροφορίες για τις μετακινήσεις ή συνεργασία με την οικογένεια. Οι κυρώσεις για την απουσία και οι τιμωρητικοί κανόνες αντικαθίστανται από μέτρα ενδυνάμωσης, διότι η τιμωρία επιδεινώνει τα ίδια τα εμπόδια που αγνοεί.

T03 — Αναγνώριση και αντιμετώπιση των προκαταλήψεων στην αντίληψη, τις προσδοκίες και την αξιολόγηση

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] / [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S3 BP 27

Βασικά σημεία

- Γνωρίστε τους μηχανισμούς: στερεότυπα και «εξωτερίκευση», επιλεκτική αντίληψη και φαινόμενα προσδοκίας, όπως το φαινόμενο του Πυγμαλίωνα.
- Παρακολουθήστε τα σημεία λήψης αποφάσεων — τοποθετήσεις, πειθαρχία, παραπομπές, βαθμολόγηση — για ανισότητες που βασίζονται σε ομάδες.
- Διατηρήστε υψηλές προσδοκίες για κάθε μαθητευόμενο/-η: οι ικανότητες δεν είναι σταθερές, και η «πίσημη για την επιτυχία» υποβαθμίζει την αξία των προσόντων.

Τι σημαίνει αυτό: Η μεροληψία λειτουργεί μέσω στερεοτύπων (τα οποία ομογενοποιούν τις ομάδες και χρησιμεύουν ως δομικά στοιχεία του ρατσισμού και του αντιτσιγγανισμού), της επιλεκτικής αντίληψης (φιλτράρισμα πληροφοριών για την επιβεβαίωση υφιστάμενων πεποιθήσεων, που ενισχύεται από την αντίσταση στα γεγονότα και τη μεροληψία της αλήθειας) και των φαινομένων προσδοκίας — της δυναμικής του Πυγμαλίωνα, σύμφωνα με την οποία οι μαθητευόμενοι/-ες ανταποκρίνονται θετικά ή αρνητικά στις προσδοκίες των εκπαιδευτικών τους, όπως αποδεικνύεται σε δραστηριότητες όπου πανομοιότυπα προβλήματα οδηγούν σε καλύτερες λύσεις από ομάδες που έχουν προετοιμαστεί για επιτυχία.

Αυτοί οι μηχανισμοί μεταφράζονται σε θεσμικές αποφάσεις: αυτόματη κατεύθυνση των μαθητευόμενων με μαθησιακές δυσκολίες προς την Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση (ΕΕΚ), εφαρμογή των κανόνων πειθαρχίας με ασυνέπεια (αλλαγή ωρολογίου προγράμματος που επιτρέπεται για μια θρησκευτική εορτή και απορρίπτεται για μια άλλη) και βαθμολόγηση όπου η εθνικότητα παραμένει προγνωστικός παράγοντας των βαθμολογιών ακόμη και όταν ελέγχονται άλλοι παράγοντες — μια ανισορροπία που αποδίδεται σε συστήματα που προτιμούν την τυποποιημένη αξιοπιστία έναντι της εγκυρότητας, μετρώντας ό,τι είναι εύκολα μετρήσιμο αντί της πραγματικής ικανότητας.

Οι βέλτιστες πρακτικές ανταποκρίνονται και στα δύο επίπεδα: σε προσωπικό επίπεδο, μέσω της αξιολόγησης των δικών μας προσδοκιών, των αποδόσεων (που βασίζονται στην κατάσταση και όχι στον χαρακτήρα) και της γλώσσας που χρησιμοποιούμε για τους/τις μαθητευόμενους/-ες· σε θεσμικό επίπεδο, μέσω της αναθεώρησης των δεδομένων τοποθέτησης, παραπομπής, πειθαρχίας και αξιολόγησης για ανισότητες μεταξύ ομάδων, καθώς και μέσω της υπεράσπισης των υψηλών προσδοκιών ως προϋπόθεσης για πραγματική επιτυχία — διότι η μείωση των απαιτήσεων επιβεβαιώνει τα ίδια τα στερεότυπα που η ένταξη έχει ως στόχο να καταπολεμήσει.

T04 — Συστηματική αναστοχαστική εξέταση της επαγγελματικής πρακτικής

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S3 BP 26

Βασικά σημεία

- Χρησιμοποιήστε δομημένα εργαλεία — ημερολόγια, χαρτοφυλάκια αναστοχασμού, ανάλυση κρίσιμων περιστατικών — σε τακτική βάση.
- Ακολουθήστε τον κύκλο βελτίωσης: σχεδιάστε, δράστε, αξιολογήστε, αναστοχαστείτε, προσαρμόστε — συμπεριλαμβανομένης της προθυμίας να «ξεμάθετε» συνήθειες που έρχονται σε σύγκρουση με τις αξίες της ένταξης.
- Διαχωρίστε την πρόθεση από τον αντίκτυπο: αξιολογήστε πώς γίνονται δεκτά τα λόγια και οι πράξεις, ειδικά από εκπαιδευόμενους/-ες που ενδέχεται να αισθάνονται ότι στοχεύονται.

Τι σημαίνει αυτό: Η αναστοχαστική σκέψη είναι η κινητήρια δύναμη της επαγγελματικής ανάπτυξης και όχι μια περιστασιακή διάθεση. Τα δομικά της στοιχεία είναι συγκεκριμένα.

- **Ανάλυση κρίσιμων περιστατικών.** Τα γεγονότα καθίστανται «κρίσιμα» μόνο μέσω σκόπιμης, επίσημης ανάλυσης — η απροσδόκητη στιγμή που μένει χαραγμένη στη μνήμη αξιοποιείται για την απόκτηση γνώσεων σχετικά με την πρακτική, χρησιμοποιώντας εργαλεία όπως το Ερωτηματολόγιο Κρίσιμων Περιστατικών για την εξέταση στιγμών υψηλής εμπλοκής ή σύγχυσης.
- **Ο κύκλος βελτίωσης.** Η πρακτική νοείται ως «σχεδιασμός – δράση – αξιολόγηση – αναστοχασμός – διαφορετική δράση», με κρίσιμο στοιχείο την **απομάθηση** — οι συνήθειες που αποδεικνύονται αναποτελεσματικές ή ασυμβίβαστες με τις αξίες της ένταξης πρέπει να απορρίπτονται ενεργά, και όχι απλώς να προσαρμόζονται.
- **Εργασία πάνω στην επαγγελματική ταυτότητα.** Ο αναστοχασμός πάνω στα ερωτήματα «ποιος είμαι ως επαγγελματίας τώρα;» και «ποιος θέλω να γίνω;» συνδέει την καθημερινή πρακτική με τις αξίες.
- **Η πειθαρχία της πρόθεσης και του αντίκτυπου.** Οι επαγγελματίες που ασκούν αναστοχασμό διακρίνουν μεταξύ αυτού που ήθελαν να μεταδώσουν και του αποτελέσματος που μπορεί να έχουν τα λόγια τους σε μαθητές που αισθάνονται ότι στοχεύονται ή προσβάλλονται — μια διάκριση που απαιτεί μια ρητή προοπτική ισότητας, ώστε η επικοινωνία να μην αποκλείει ευάλωτες ή δυσπρόσιτες ομάδες.

Όταν θεσμοθετηθούν, αυτές οι πρακτικές μετατρέπουν τον αναστοχασμό από μια ιδιωτική αρετή σε επαγγελματική συνήθεια, με αφιερωμένο χρόνο, εργαλεία και υποστήριξη από ομοτίμους.

T05 — Καλλιέργεια της συλλογικής επαγγελματικής μάθησης

S

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S3 BP 28

Βασικά σημεία

- Κανονικοποιήστε την παρατήρηση από ομοτίμους, τη συνεργατική ανατροφοδότηση και μια κοινή γλώσσα αναστοχασμού σε όλες τις ομάδες.
- Μετατοπίστε την προσοχή από την ατομική απόδοση στην «ομαδική δράση» — τη συλλογική ικανότητα της ομάδας να αλλάξει τον τρόπο λειτουργίας της.
- Χρησιμοποιήστε επαγγελματικές κοινότητες μάθησης, ώστε οι πρακτικές χωρίς αποκλεισμούς να επιβιώνουν παρά την εναλλαγή προσωπικού.

Τι σημαίνει αυτό: Η συνεργατική ανατροφοδότηση και η αξιολόγηση από ομοτίμους δημιουργούν ένα κοινό επαγγελματικό όραμα: η μάθηση μαζί με και παράλληλα με τους συναδέλφους προσφέρει μια πιο ολοκληρωμένη εικόνα των ικανοτήτων σε σύγκριση με την ατομική αυτοαξιολόγηση, ενώ οι ομάδες που μετατοπίζουν την εστίασή τους από την ατομική απόδοση στην ομαδική δράση αποκτούν τη δυνατότητα να επανεξετάσουν τις δομές και τους τρόπους συνεργασίας τους. Μια κοινή γλώσσα αναστοχασμού αποτελεί το πρακτικό εργαλείο αυτής της αλλαγής — κοινές ερωτήσεις («τι έκανα καλά; ποια προβλήματα αντιμετωπίσα; τι θα βελτιώσω;») και κοινά εργαλεία (ημερολόγια, ανάλυση περιστατικών, χαρτοφυλάκια) επιτρέπουν σε μια ομάδα να συζητά την πρακτική χωρίς αμυντική στάση.

Το θεσμικό όφελος είναι η ανθεκτικότητα: όταν η ικανότητα χωρίς αποκλεισμούς ενσωματώνεται σε μια μαθησιακή κοινότητα και όχι σε εξαιρετικά άτομα, δεν χάνεται όταν αποχωρεί ένας συνάδελφος. Η βιώσιμη ένταξη είναι ιδιότητα των συστημάτων, και η ικανότητα του συστήματος να αναστοχάζεται, να διορθώνεται και να βελτιώνεται από κοινού αποτελεί το πιο διαρκές πλεονέκτημά του. Οι βέλτιστες πρακτικές, επομένως, προγραμματίζουν τη συνεργατική αναστοχαστική διαδικασία με την ίδια συστηματικότητα όπως και τη διδασκαλία — μέσω κύκλων παρατήρησης από ομοτίμους, διευκολυνόμενου διαλόγου και προστατευμένου χρόνου — και αντιμετωπίζουν τη μάθηση της ομάδας ως νόμιμο θεσμικό αποτέλεσμα, όχι ως υποπροϊόν.

B2 — Συμπεριληπτική παιδαγωγική, αξιολόγηση και σχεδιασμός της μάθησης

T06 — Κάντε τη μάθηση προσβάσιμη, σαφή και σχετική

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S3 BP 15

Βασικά σημεία

- Απομακρύνετε τα εμπόδια πρόσβασης με απλή γλώσσα, δομημένες πληροφορίες και πολλαπλούς τρόπους πρόσβασης στο περιεχόμενο.
- Δηλώστε ρητά τους μαθησιακούς στόχους, τα βήματα εκτέλεσης των εργασιών και τα κριτήρια επιτυχίας — η απώλεια ενδιαφέροντος συχνά οφείλεται σε ασαφείς προσδοκίες και όχι σε δύσκολο περιεχόμενο.
- Συνδέστε τη μάθηση με την πραγματική επαγγελματική ζωή των μαθητών και αντανακλάστε το ποικιλόμορφο υπόβαθρό τους στα παραδείγματα και τα υλικά.

Τι σημαίνει αυτό: Τρεις από τις έξι αρχές του σχεδιασμού χωρίς αποκλεισμούς — προσβασιμότητα, σαφήνεια και συνάφεια — αφορούν τις βασικές προϋποθέσεις της συμμετοχής. **Η προσβασιμότητα** δεν αφορά τόσο την τεχνική συμμόρφωση όσο την άρση περιττών εμποδίων εισόδου: η πολύπλοκη γλώσσα, οι σιωπηρές υποθέσεις σχετικά με τις προγενέστερες γνώσεις των μαθητευόμενων και η εξάρτηση από έναν μόνο τρόπο διδασκαλίας αποτελούν εμπόδια που εμποδίζουν την πρόσβαση πριν ακόμη ξεκινήσει η μάθηση.

Η σαφήνεια αντιμετωπίζει μια αιτία αποσύνδεσης που συχνά παραβλέπεται: οι μαθητευόμενοι/-ες συχνά αποσύρονται όχι επειδή το περιεχόμενο είναι πολύ δύσκολο, αλλά επειδή δεν είναι σαφές τι απαιτείται. Ως εκ τούτου, οι βέλτιστες πρακτικές δημοσιεύουν εκ των προτέρων τους μαθησιακούς στόχους, δομούν τις εργασίες βήμα προς βήμα και καθιστούν ρητά τα κριτήρια επιτυχίας — μια διασφάλιση που έχει τη μεγαλύτερη σημασία για τους μαθητές που δεν είναι εξοικειωμένοι με τις σιωπηρές εκπαιδευτικές νόρμες του ιδρύματος. **Η συνάφεια** συνδέει τη μάθηση με την πραγματικότητα: ειδικά στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση (ΕΕΚ), το περιεχόμενο που συνδέεται με πραγματικά επαγγελματικά πλαίσια, τα παραδείγματα που αντανακλούν διαφορετικά υπόβαθρα και η ρητή αναγνώριση των εμπειριών των ίδιων των μαθητών ως μαθησιακού πόρου διατηρούν τη συμμετοχή εκεί όπου το αφηρημένο υλικό αποτυγχάνει.

Μια πρακτική συνήθεια για την εφαρμογή και των τριών: ελέγξτε το δικό σας υλικό ρωτώντας αν οι μαθητευόμενοι/-ες μπορούν να εισέλθουν στο περιεχόμενο, να δουν τον προορισμό και να αναγνωρίσουν τον εαυτό τους σε αυτό. Εάν όχι, ο σχεδιασμός — και όχι ο/η μαθητευόμενος/-η — χρειάζεται διόρθωση.

T07 — Ενσωματώστε ευελιξία και πολλαπλές διαδρομές στον σχεδιασμό, τον προγραμματισμό και την υλοποίηση της μάθησης

D

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγές:** S3 BP 16 + S3 BP 29 + S4 BP 26 (συγχωνευμένες — πρόκειται για μία αρχή που διατυπώθηκε σε τρία επίπεδα)

Βασικά σημεία

- Επιτρέψτε ποικιλία στον ρυθμό, τη μορφή, τον τρόπο και την αλληλεπίδραση, διατηρώντας παράλληλα κοινούς μαθησιακούς στόχους: **διαφοροποιήστε τη διαδρομή, διατηρήστε τον προορισμό.**
- Αντικαταστήστε τα σταθερά ωράρια, τις αυστηρές προθεσμίες και τη γραμμική πρόοδο με επιλογές μερικής απασχόλησης, αρθρωτές, συνδυασμένες, βραδινές και διαδικτυακές, καθώς και νόμιμες διακοπές σπουδών με σαφείς διαδρομές επιστροφής.
- Προσαρμόστε την παρουσία, τον προγραμματισμό και την αξιολόγηση στις επαγγελματικές και τις ευθύνες φροντίδας — και ελέγξτε ποια εμπόδια δημιουργούνται από το ίδρυμα, διότι η ευελιξία αποτελεί καθήκον του ιδρύματος και όχι χάρη προς τον μαθητή.

Γιατί λειτουργεί: Ο σχεδιασμός χωρίς αποκλεισμούς ανταποκρίνεται στη διαφορετικότητα με την οποία οι πραγματικοί/-ες εκπαιδευόμενοι/-ες συμμετέχουν και προοδεύουν. Αντί να υποθέτει μια ενιαία πορεία — ένα ρυθμό, μια μορφή, έναν τρόπο αλληλεπίδρασης — προσφέρει διάφορες διαδρομές προς τους ίδιους στόχους: οι μαθητευόμενοι/-ες μπορούν να έχουν πρόσβαση στο ίδιο περιεχόμενο σε διαφορετικές μορφές, να εργάζονται με διαφορετικούς ρυθμούς ή να αποδεικνύουν τη μάθησή τους με διαφορετικά μέσα. Τα όρια έχουν σημασία: οι στόχοι και τα πρότυπα παραμένουν σταθερά, και η ευελιξία πρέπει να συνδυάζεται με δομή, ώστε η ανοιχτότητα να μην μετατραπεί σε αβεβαιότητα.

Η βαθύτερη αλλαγή είναι χρονική και πολιτισμική. Η συμβατική πρακτική αντιμετωπίζει την ένταξη ως αντιδραστική — προσαρμογές που γίνονται μόλις ένας/μία μαθητευόμενος/-η αντιμετωπίσει ορατές δυσκολίες. Οι βέλτιστες πρακτικές θέτουν την πρόβλεψη ως αφετηρία, σχεδιάζοντας με γνώμονα την ποικιλομορφία από την πρώτη συνεδρία. Αντί να ρωτάτε «γιατί αυτός/-η ο/η μαθητευόμενος/-η αντιμετωπίζει δυσκολίες;», ρωτήστε «πώς μπορεί ο σχεδιασμός αυτής της μαθησιακής εμπειρίας να συμβάλει σε αυτή τη δυσκολία;»

Πώς να το εφαρμόσετε. Η ευέλικτη παροχή περιλαμβάνει εγγραφή με μερική απασχόληση και κατά ενότητες, μεικτή ή διαδικτυακή παράδοση για τις ημέρες που παρεμβάλλονται υποχρεώσεις μετακίνησης ή φροντίδας, νόμιμα διαλείμματα σπουδών με σαφείς διαδρομές επιστροφής, προθεσμίες που διαπραγματεύονται αντί να επιβάλλονται, και πολιτικές παρακολούθησης που διευκολύνουν την εργασία και τη φροντίδα χωρίς κυρώσεις. Οι διαδρομές μερικής απασχόλησης και διαδικτυακής μάθησης απαιτούν τα ίδια πρότυπα ποιότητας, κανόνες προόδου και διαδρομές ολοκλήρωσης με αυτές της πλήρους απασχόλησης· η διαδικτυακή παροχή απαιτεί τη συνδεσιμότητα και την προσωπική υποστήριξη που προσδιορίζονται στο **T31**. Η ευελιξία πρέπει να σχεδιάζεται, όχι να αυτοσχεδιάζεται.

Η περίπτωση που το αποδεικνύει. Ας εξετάσουμε την περίπτωση της Μαρίας: μιας 29χρονης μαθήτριας στον τομέα της υγειονομικής περίθαλψης που εργάζεται με μερική απασχόληση, φροντίζει το παιδί της και διαθέτει προηγούμενη μάθηση από το εξωτερικό η οποία δεν αναγνωρίζεται. Το πρόγραμμά της προσφέρει σταθερό ωρολόγιο πρόγραμμα, υποχρεωτική παρουσία, αυστηρές προθεσμίες, γραμμική σειρά μαθημάτων, καμία αναγνώριση προηγούμενης μάθησης και περιορισμένες επιλογές ευελιξίας — και η Μαρία υστερεί και σκέφτεται να εγκαταλείψει τις σπουδές της. Η έλλειψη ευελιξίας είναι μια σχεδιαστική επιλογή με προβλέψιμες συνέπειες, ενώ ένας/μία μαθητευόμενος/-ης που προσπαθεί να συνδυάσει την εργασία με τη φροντίδα αποδεικνύει ακριβώς τις δεξιότητες ευθύνης και διαχείρισης χρόνου που η ΕΕΚ ισχυρίζεται ότι αναπτύσσει.

Τι πρέπει να αποφεύγεται. Η μείωση των προδιαγραφών στο όνομα της ευελιξίας. Η ευελιξία αλλάζει ρυθμό, τόπο και τρόπο· δεν αλλάζει ποτέ τις προσδοκίες ή τα αποτελέσματα.

T08 — Υποστήριξη της μάθησης προς την ανεξαρτησία

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S3 BP 17

Βασικά σημεία

- Διαδοχική μάθηση με προτυποποίηση, καθοδηγούμενη εξάσκηση και σταδιακή απόσυρση της υποστήριξης.

- Διατηρήστε τους ίδιους μαθησιακούς στόχους: η στήριξη τους καθιστά εφικτούς, δεν τους μειώνει.
- Χτίστε την αυτοπεποίθηση βήμα προς βήμα, έτσι ώστε η υποστήριξη να μειώνεται καθώς αυξάνεται η ικανότητα.

Τι σημαίνει: Η στήριξη αποτελεί τη γέφυρα μεταξύ προσδοκίας και εφικτότητας — την πρακτική της δομής των εργασιών, έτσι ώστε οι μαθητευόμενοι/-ες να προχωρούν σταδιακά προς την ανεξαρτησία: ο εκπαιδευτής παρουσιάζει μια δεξιότητα, καθοδηγεί τις πρώτες προσπάθειες και, στη συνέχεια, αποσύρει σταδιακά τη στήριξη καθώς η ικανότητα εδραιώνεται. Η κρίσιμη αρχή είναι ότι οι στόχοι παραμένουν αμετάβλητοι. Αυτή η διάκριση έχει διπλή σημασία για τους/τις Ρομά εκπαιδευόμενους/-ες, οι οποίοι συχνά υπόκεινται στην αντίθετη δυναμική: μειωμένες προσδοκίες που παρουσιάζονται ως στήριξη, οι οποίες υποτιμούν σιωπηλά το προσόν που επιδιώκεται.

Όταν εφαρμόζεται σωστά, η σκαλωσιά χτίζει την αυτοπεποίθηση που λείπει από πολλούς/-ες μαθητευόμενους/-ες μετά από ιστορίες εκπαιδευτικής αποτυχίας: κάθε βήμα είναι εφικτό, και κάθε επίτευγμα δικαιολογεί το επόμενο. Συνοδευτικές πρακτικές — όπως η κατάτμηση των δραστηριοτήτων σε σαφή στάδια, η παροχή υποδείξεων και καθοδηγητικών ερωτήσεων, ο έλεγχος της κατανόησης κατά τη διάρκεια της διαδικασίας — δείχνουν ότι η σκαλωσιά αποτελεί επίσης μια δεξιότητα διευκόλυνσης σε πραγματικό χρόνο, και όχι απλώς ένα χαρακτηριστικό του σχεδιασμού του μαθήματος. Το κριτήριο για τις βέλτιστες πρακτικές είναι απλό: η παρεχόμενη υποστήριξη στοχεύει στο να μην τη χρειαστεί τελικά ο/η εκπαιδευόμενος/-ης; Η υποστήριξη που δημιουργεί μόνιμη εξάρτηση έχει αποτύχει στον σκοπό της· η υποστήριξη που αποσύρεται από μόνη της έχει επιτύχει.

T09 — Διευκόλυνση της ενεργού και ασφαλούς συμμετοχής για κάθε μαθητευόμενο/-η

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S3 BP 18

Βασικά σημεία

- Αντιμετωπίστε τη συμμετοχή ως κάτι σχεδιασμένο, όχι ως κάτι αυθόρμητο: χρησιμοποιήστε διαλογική διδασκαλία, συνεργατικές εργασίες, πολυτροπική εισροή και δομημένη υποστήριξη.
- Δημιουργήστε ρουτίνες ασφαλούς συμμετοχής — χρόνο σκέψης, εργασία σε μικρές ομάδες πριν από την παρουσίαση στην ολομέλεια, αποδοχή των λαθών ως φυσιολογικών.
- Παρακολουθήστε σε πραγματικό χρόνο: ποιος μιλάει, ποιος αποσύρεται, ποια η γνώση αναγνωρίζεται.

Τι σημαίνει αυτό: Ακόμη και μια καλά σχεδιασμένη μαθησιακή διαδικασία μπορεί να αναπαράγει τον αποκλεισμό κατά την υλοποίησή της: το ποιος έχει το λόγο, ποιος αισθάνεται άνετα να συμμετάσχει και ποια γνώση αναγνωρίζεται διαμορφώνονται σε πραγματικό χρόνο, ενώ η άτυπη αλληλεπίδραση ευνοεί συστηματικά τους μαθητές που έχουν αυτοπεποίθηση, ευχέρεια στον λόγο και εξοικείωση με τις ακαδημαϊκές νόρμες. Οι βέλτιστες πρακτικές, επομένως, αντιμετωπίζουν τη συμμετοχή ως κάτι που πρέπει να σχεδιαστεί.

- **Η διαλογική διδασκαλία** ενθαρρύνει την υποβολή ερωτήσεων και την αλληλοενίσχυση των απόψεων, αλλά μόνο όταν υπάρχει δομή — χωρίς αυτήν, ο διάλογος κυριαρχείται από λίγες φωνές.
- **Η συνεργατική μάθηση** κατανέμει τη συμμετοχή σε ζεύγη και μικρές ομάδες, υπό την προϋπόθεση ότι οι εργασίες απαιτούν τη συμβολή όλων των μελών και ότι ο συντονιστής παρακολουθεί ώστε να μην υπάρχει αποκλεισμός εντός των ομάδων.
- **Η πολυτροπική εισροή** επιτρέπει στους μαθητές να συμμετέχουν μέσω οπτικών, προφορικών, πρακτικών και διαδραστικών καναλιών — κάτι ιδιαίτερα κατάλληλο στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση (ΕΕΚ), όπου η πρακτική μάθηση συχνά ξεκλειδώνει την κατανόηση.
- **Οι ρουτίνες ασφαλούς συμμετοχής** επιτελούν τη σιωπηλή δουλειά: παρέχουν χρόνο σκέψης πριν από τις απαντήσεις, χρησιμοποιούν συζήτηση σε μικρές ομάδες πριν από την ανταλλαγή απόψεων στην ολομέλεια και θεωρούν τα λάθη φυσιολογικά ως μέρος της μάθησης.

Το ερώτημα αναστοχασμού — «ποιος μπόρεσε να συμμετάσχει και πώς;» — αντικαθιστά το «μεταβίβασα το περιεχόμενο;» ως μέτρο αξιολόγησης μιας συνεδρίας και καθορίζει τη βασική ικανότητα του συντονιστή: να διαβάσει την ατμόσφαιρα της αίθουσας και να προσαρμόζει το ρυθμό, τη διατύπωση και τις μορφές αλληλεπίδρασης σε πραγματικό χρόνο.

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S3 BP 19

Βασικά σημεία

- Ενσωματώστε συνεχείς στιγμές αξιολόγησης χαμηλού κινδύνου που ενημερώνουν τόσο τον/την μαθητευόμενο/-η όσο και τον εκπαιδευτή καθ' όλη τη διάρκεια του μαθήματος.
- Δώστε ανατροφοδότηση που είναι έγκαιρη, συγκεκριμένη και εποικοδομητική· η ασαφής ή σκληρή ανατροφοδότηση ενισχύει την αποσύνδεση.
- Δημοσιεύστε τι αξιολογείται, πώς και πώς μοιάζει η επιτυχημένη απόδοση.

Τι σημαίνει αυτό: Σε πολλά περιβάλλοντα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΚ), η αξιολόγηση εξακολουθεί να λειτουργεί ως αξιολόγηση στο τέλος της διαδικασίας, με αποτέλεσμα οι μαθητευόμενοι/-ες που αντιμετωπίζουν δυσκολίες να εντοπίζονται πολύ αργά — και συχνά χωρίς ουσιαστική υποστήριξη. Οι βέλτιστες πρακτικές αντιστρέφουν τη σειρά: η διαμορφωτική αξιολόγηση πραγματοποιείται καθ' όλη τη διάρκεια του μαθήματος μέσω σύντομων στιγμών ανατροφοδότησης, καθοδηγούμενης αναστοχασμού και εργασιών χαμηλής σημασίας που ενημερώνουν τόσο τον μαθητή όσο και τον εκπαιδευτή για το επίπεδο της μάθησης, δίνοντας στους μαθητές την ευκαιρία να βελτιωθούν πριν αξιολογηθούν επίσημα.

Η ποιότητα της ανατροφοδότησης είναι καθοριστική: πρέπει να παρέχεται όταν υπάρχει ακόμη η δυνατότητα να ληφθούν μέτρα (έγκαιρη), να αναφέρει με ακρίβεια τι πρέπει να βελτιωθεί (συγκεκριμένη) και να κατευθύνει προς τα εμπρός και όχι προς τα πίσω (εποικοδομητική) — διότι η ασαφής ή απλώς επικριτική ανατροφοδότηση συχνά επιβεβαιώνει την αποστασιοποίηση που θα έπρεπε να διορθώσει, ιδίως για τους/τις μαθητευόμενους/-ες με χαμηλή αυτοπεποίθηση. Η διαφάνεια συμπληρώνει την εικόνα: όταν τα κριτήρια δεν είναι σαφή, οι μαθητευόμενοι/-ες πρέπει να μαντέψουν τι αναμένεται, κάτι που ευνοεί όσους έχουν ήδη εξοικειωθεί με τις ακαδημαϊκές νόρμες και μειονεκτεί όλους τους άλλους. Η δημοσιοποίηση του τι αξιολογείται, του τρόπου αξιολόγησης και του τι σημαίνει επιτυχία εξαλείφει το παιχνίδι των εικασιών και επιτρέπει στους εκπαιδευόμενους/-ες να επικεντρωθούν στη μάθηση και όχι στην ερμηνεία.

T11 — Αποδοχή ποικίλων ενδείξεων μάθησης και υποστήριξη της προόδου

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S3 BP 20

Βασικά σημεία

- Επιτρέψτε στους μαθητευόμενους/-ες να αποδείξουν τις ικανότητές τους μέσω πρακτικών επιδείξεων, προφορικών εξηγήσεων, συνεργατικών αποτελεσμάτων και εργασιών βασισμένων σε έργα — όχι μόνο μέσω γραπτών εξετάσεων.
- Ενσωματώστε την αναθεώρηση, την εκ νέου υποβολή και τη σταδιακή αξιολόγηση, έτσι ώστε η αξιολόγηση να ανοίγει πόρτες αντί να τις κλείνει.
- Συνδέστε ρητά την ανατροφοδότηση με τα επόμενα βήματα, καθιστώντας την αξιολόγηση μέρος μιας συνεχούς πορείας.

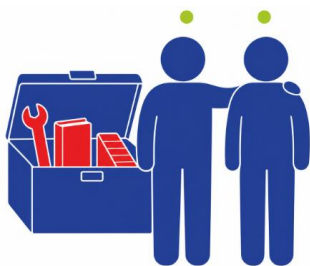
Τι σημαίνει αυτό: Οι εκπαιδευόμενοι/-ες δεν επιδεικνύουν όλοι τις γνώσεις τους με τον ίδιο τρόπο, ούτε προοδεύουν με τον ίδιο ρυθμό. Τα παραδοσιακά μοντέλα — μία μορφή, μία χρονική στιγμή, μία τυποποιημένη πορεία — θέτουν δομικά σε μειονεκτική θέση τους μαθητευόμενους/-ες που δυσκολεύονται με τις τυπικές μορφές εξέτασης, χρειάζονται περισσότερο χρόνο για να εδραιώσουν τη μάθησή τους ή αποδεικνύουν τις ικανότητές τους με μη παραδοσιακούς τρόπους. Ως εκ τούτου, οι βέλτιστες πρακτικές διευρύνουν τη βάση τεκμηρίωσης: οι πρακτικές επιδείξεις, οι προφορικές εξηγήσεις, τα αποτελέσματα συνεργατικής εργασίας και η οπτική ή βασισμένη σε έργα εργασία γίνονται αποδεκτά παράλληλα με τις γραπτές εξετάσεις, με τον στόχο να παραμένει αμετάβλητος και μόνο η πορεία να διαφοροποιείται.

Η υποστήριξη της προόδου μετατρέπει την αξιολόγηση σε πύλη και όχι σε σημείο ελέγχου: οι ευκαιρίες για αναθεώρηση και επανυποβολή, οι σταδιακές διαδικασίες αξιολόγησης και η ανατροφοδότηση που συνδέεται ρητά με τα επόμενα βήματα διασφαλίζουν ότι οι μαθητευόμενοι/-ες κατανοούν πού βρίσκονται, τι πρέπει να βελτιώσουν και πώς να προχωρήσουν. Η αξιολόγηση ενσωματώνεται έτσι στον σχεδιασμό της μάθησης — συνεχής αντί για περιστασιακή, υποστηρικτική αντί για τιμωρητική, ευέλικτη αντί για τυποποιημένη.

Συνήθεια ανασκόπησης: πάρτε μια πρόσφατη αξιολόγηση και ρωτήστε ποιος είχε καλή απόδοση και γιατί, ποιος αντιμετώπισε δυσκολίες και σε ποιο στάδιο, και αν οι μαθητές είχαν πραγματική ευκαιρία να βελτιωθούν πριν αξιολογηθούν.

T12 — Προσαρμόστε την υποστήριξη χωρίς να στιγματίζετε τους μαθητευόμενους/-ες

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S3 BP 21

Βασικά σημεία

- Σχεδιάστε την υποστήριξη έτσι ώστε να είναι διαθέσιμη σε όλους — η ευελιξία και οι επιλογές να ενσωματώνονται ως πρότυπο, όχι να προστίθενται ορατά μόνο για ορισμένους.
- Όταν απαιτούνται ατομικές προσαρμογές, φροντίστε να γίνονται διακριτικά και να εμπλέκεται ο/η μαθητευόμενος/-η στη λήψη της απόφασης.
- Ποτέ μην μειώνετε τις προσδοκίες ή παρουσιάζετε τη διαφορά ως έλλειμμα· παρουσιάστε την υποστήριξη ως στρατηγική για την επιτυχία.

Τι σημαίνει αυτό: Αυτή είναι η πιο έντονη αντίφαση της ένταξης: πώς να υποστηρίξουμε τους/τις μαθητευόμενους/-ες χωρίς να τους ξεχωρίζουμε. Ακόμη και οι προσαρμογές με καλές προθέσεις μπορούν να στιγματίσουν — η επιπλέον υποστήριξη, οι εναλλακτικές εργασίες ή οι προσαρμοσμένες προσδοκίες, αν αντιμετωπιστούν εμφανώς, σηματοδοτούν στους μαθητευόμενους/-ες ότι είναι «διαφορετικοί», «λιγότερο ικανοί» ή «χρειάζονται ειδική μεταχείριση», με μετρήσιμο κόστος στην αυτοπεποίθηση, τη συμμετοχή και τη διατήρηση. Τρεις κινήσεις το επιλύουν.

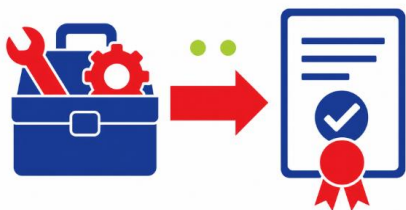
- **Προσανατολισμός στον καθολικό σχεδιασμό.** Η διδασκαλία σχεδιάζεται εξ αρχής ώστε να φιλοξενεί τη διαφορετικότητα, έτσι ώστε οι πολλαπλές διαδρομές και οι ποικίλες μορφές συμμετοχής να αποτελούν απλώς τον τρόπο λειτουργίας της μάθησης, και η υποστήριξη να μην «προστίθεται» για συγκεκριμένους μαθητές.

- **Κανονικοποιημένη υποστήριξη.** Οι επιλογές — τρόποι ολοκλήρωσης μιας εργασίας, προαιρετικό υποστηρικτικό υλικό που προσφέρεται σε όλους, διαφορετικές μορφές συμμετοχής που δεν απαιτούν αιτιολόγηση — διασφαλίζουν ότι κανένας μαθητής δεν ξεχωρίζει· η υποστήριξη γίνεται αόρατη με την καλύτερη δυνατή έννοια.
- **Προσαρμογή με σεβασμό** όπου εξακολουθούν να είναι απαραίτητες ατομικές προσαρμογές: διακριτικότητα στην παροχή, συμμετοχή του/της εκπαιδευόμενου/-ες στις αποφάσεις σχετικά με την προσαρμογή και πλαίσιο που παρουσιάζει την υποστήριξη ως στρατηγική για την επιτυχία και όχι ως αντιστάθμιση για αδυναμία.

Το βασικό κριτήριο είναι η αξιοπρέπεια του μαθητευόμενου/-ες: τη στιγμή που η υποστήριξη κοστίζει τη θέση του/της μεταξύ των συμμαθητών του, έχει πάψει να αποτελεί υποστήριξη.

T13 — Αναγνώριση και επικύρωση της προηγούμενης μάθησης (RPL)

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S3 BP 30

Βασικά σημεία

- Αντιστοιχίστε τις υπάρχουσες ικανότητες των μαθητευόμενων/-ες — από την εργασία, την άτυπη φροντίδα, τα έργα και τα χόμπι — με τις απαιτήσεις των τίτλων σπουδών.
- Αποδεχτείτε ποικίλα αποδεικτικά στοιχεία: πιστοποιητικά, συστάσεις, επιδείξεις και δομημένες συνεντεύξεις.
- Χρησιμοποιήστε την αναγνώριση της προηγούμενης μάθησης (RPL) για να συντομεύσετε τις διαδρομές μάθησης, να αποφύγετε περιττές επαναλήψεις και να αναγνωρίσετε την αξία όσων οι καταρτιζόμενοι/-ες ήδη γνωρίζουν και μπορούν να κάνουν.

Τι σημαίνει αυτό: Η RPL εφαρμόζεται ως δομημένη πρακτική και όχι ως πολιτικό σύνθημα. Οι καταρτιζόμενοι/-ες καθοδηγούνται σε τέσσερις τομείς — εκπαίδευση και κατάρτιση, εργασιακή εμπειρία, προσωπικά έργα, καθώς και χόμπι και ενδιαφέροντα — καταγράφοντας για κάθε έναν τι έκαναν, ποιες δεξιότητες και γνώσεις απέκτησαν και ποια αποδεικτικά στοιχεία θα μπορούσαν να προσκομίσουν, από

πιστοποιητικά έως συστάσεις και επιδείξεις. Στη συνέχεια, η διαδικασία συνδέει αυτές τις ικανότητες με έναν επιλεγμένο τίτλο σπουδών: ποιες δεξιότητες ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις, ποιες θα μπορούσαν να αναγνωριστούν επίσημα και ποια επιπλέον μάθηση απομένει.

Για τους Ρομά καταρτιζόμενους/ες, η RPL έχει ιδιαίτερη σημασία: πολλοί διαθέτουν σημαντικές ικανότητες — φροντίδα, επαγγελματικές δεξιότητες, άτυπη εργασία, ρόλοι στην κοινότητα — τις οποίες τα επίσημα συστήματα δεν έχουν ποτέ αναγνωρίσει, ενώ η μη αναγνωρισμένη μάθηση από το εξωτερικό επιτείνει κάθε άλλο εμπόδιο στην ολοκλήρωση των σπουδών. Ως εκ τούτου, οι βέλτιστες πρακτικές αντιμετωπίζουν την RPL τόσο ως πρακτική που προάγει την αξιοπρέπεια όσο και ως πρακτική αποτελεσματικότητας: δείχνει στους/στις καταρτιζόμενους/-ες ότι αυτό που ήδη γνωρίζουν μετράει, συντομεύει την πορεία προς την απόκτηση τίτλου σπουδών, αποτρέπει τη «διπλή πληρωμή» για την ίδια ικανότητα και μετατρέπει την ίδια τη συζήτηση χαρτογράφησης σε πράξη αναγνώρισης. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα θα πρέπει να καθιστούν τις διαδικασίες RPL απλές, χαμηλού κόστους, ευέλικτες ως προς τα αποδεικτικά στοιχεία και να τις προσφέρουν προληπτικά κατά την είσοδο — όχι ως μια κρυφή επιλογή για όσους τη ζητήσουν.

T14 — Παροχή ακαδημαϊκής υποστήριξης που καλύπτει τα κενά της τυπικής εκπαίδευσης

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S4 BP 2

Βασικά σημεία

- Προσφέρετε ατομική και ομαδική διδασκαλία για την ενίσχυση της κατανόησης των βασικών μαθημάτων και των δεξιοτήτων μελέτης.
- Να αντιστοιχίζονται οι μαθητευόμενοι/-ες με μέντορες που παρέχουν καθοδήγηση, ενθάρρυνση και ακαδημαϊκές συμβουλές.
- Προσαρμογή του εκπαιδευτικού υλικού στις ανάγκες των καταρτιζόμενων με περιεχόμενο σχετικό με τον πολιτισμό τους και βασική υποστήριξη στην ανάγνωση, τη γραφή και την αριθμητική.

Τι σημαίνει αυτό: Πολλοί Ρομά καταρτιζόμενοι/-ες παρουσιάζουν κενά λόγω διακοπής της τυπικής εκπαίδευσης, γλωσσικών φραγμών ή έλλειψης προσχολικής εκπαίδευσης. Οι υπηρεσίες ακαδημαϊκής

υποστήριξης — διδασκαλία και βοήθεια στα μαθήματα, προγράμματα καθοδήγησης και εξειδικευμένη υποστήριξη του προγράμματος σπουδών — αποτελούν το πρώτο επίπεδο ανταπόκρισης: αποκαθιστούν τα θεμέλια της γραμματικής, της αριθμητικής και των μαθησιακών συνηθειών, από τα οποία εξαρτάται η επαγγελματική εκπαίδευση.

Τα κριτήρια ποιότητας είναι διττά. Η υποστήριξη πρέπει να είναι **συμπληρωματική, όχι υποβαθμιστική**: ενισχύει τους/τις καταρτιζόμενους/-ες ώστε να φτάσουν στο επίπεδο των προδιαγραφών, αντί να μειώνει τις προδιαγραφές για να ταιριάζουν στον μαθητή. Και πρέπει να είναι **πολιτισμικά συναφής**: τα υλικά που αντανakλούν τον κόσμο των Ρομά καταρτιζόμενων ενισχύουν την εμπλοκή, ενώ το περιεχόμενο που τον αγνοεί διδάσκει σιωπηλά τον αποκλεισμό. Η καθοδήγηση λειτουργεί παράλληλα ως ενίσχυση των φιλοδοξιών, όταν οι ίδιοι οι μέντορες προέρχονται από την κοινότητα και ενσαρκώνουν τη δυνατότητα επιτυχίας.

B3 — Επικοινωνία, εμπιστοσύνη και σχέσεις

T15 — Επικοινωνία με απλή, πολυτροπική και πολιτισμικά προσαρμοσμένη γλώσσα

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγές:** S2 BP 01 + S3 BP 22 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Μιλήστε την τυποποιημένη/λογοτεχνική μορφή της εθνικής γλώσσας, όχι κάποια τοπική διάλεκτο, και αποφύγετε το τεχνικό, νομικό και διοικητικό λεξιλόγιο.
- Δώστε πληροφορίες σε μικρές ενότητες, κάθε μία με μία μόνο ιδέα, ελέγξτε αν έχει γίνει κατανοητό και συνδυάστε τη λεκτική παρουσίαση με οπτικά βοηθήματα, επιδείξεις και απλοποιημένες μεταφράσεις.

- Προσαρμόστε το ύφος στην κοινωνική και πολιτισμική θέση του ακροατή — και προσλάβετε διαμεσολαβητές ή διερμηνείς Ρομά όπου τα γλωσσικά ή πολιτισμικά κενά είναι σημαντικά.

Γιατί λειτουργεί: Η προφορική επικοινωνία είναι το κανάλι μέσω του οποίου τα ιδρύματα ΕΕΚ προσελκύουν, ενημερώνουν και διατηρούν τους/τις καταρτιζόμενους/-ες. Οι περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα προγράμματα ΕΕΚ — προϋποθέσεις εισδοχής, προγράμματα σπουδών, πιστοποίηση, διαδρομές απασχόλησης — είναι γραμμένες σε διοικητική γλώσσα που προϋποθέτει έναν αναγνώστη που κατανοεί ήδη τον τρόπο λειτουργίας των δημόσιων υπηρεσιών. Οι Ρομά ενήλικες συχνά δεν διαθέτουν αυτές τις βασικές γνώσεις, οπότε ένα μήνυμα που είναι ακριβές στο χαρτί μπορεί να αποτύχει εντελώς κατά την παραλαβή του. Οι Ρομά καταρτιζόμενοι/-ες επηρεάζονται επίσης δυσανάλογα από τις διαφορές μεταξύ της γλώσσας διδασκαλίας και των μητρικών τους γλωσσών, καθώς και από τον περιορισμένο αλφαριθμητισμό στη γλώσσα διδασκαλίας.

Η πρακτική αυτή περιλαμβάνει τρεις συστηματικές συνήθειες.

1. **Απλοποιήστε το περιεχόμενο.** Μία ιδέα ανά μήνυμα, σύντομες προτάσεις, συγκεκριμένα ουσιαστικά αντί για αφηρημένες έννοιες («ένα πρόγραμμα 400 ωρών που ολοκληρώνεται με πιστοποιητικό στη συγκόλληση», όχι «μια επικυρωμένη διαδρομή μη τυπικής μάθησης»), σύντομες καθημερινές λέξεις, έννοιες που εξηγούνται αντί να αναφέρονται απλώς.
2. **Διαδοχική παρουσίαση της εξόδου.** Δώστε τις βασικές πληροφορίες, σταματήστε, ζητήστε απάντηση και μόνο τότε συνεχίστε. Η υπερφόρτωση του ακροατή είναι μία από τις πιο συνηθισμένες αιτίες της διακοπής της επικοινωνίας και της αντίληψης ότι οι φορείς είναι αδιάφοροι.
3. **Προσαρμόστε το ύφος.** Το ίδιο περιεχόμενο μεταδίδεται με διαφορετικό τρόπο σε έναν γονέα, σε έναν/μία νεαρό/-η καταρτιζόμενο/-η και σε έναν ηγέτη της εκάστοτε κοινότητας, χωρίς ποτέ να υιοθετείται συγκαταβατική στάση.

Προσθέστε πολυτροπικότητα. Η κατανόηση δεν πρέπει ποτέ να εξαρτάται από ένα μόνο κανάλι: συνδυάστε τη λεκτική εισροή με οπτική και οπτικοακουστική υποστήριξη, επιδείξεις και απλοποιημένες γραπτές μεταφράσεις, και αναδιατυπώστε τις οδηγίες όταν δεν επιβεβαιώνεται η κατανόηση.

Χρησιμοποιήστε διαμεσολαβητές. Όπου τα κενά είναι σημαντικά, προσλαμβάνονται πολιτισμικοί Ρομά διαμεσολαβητές και εκπαιδευμένοι διερμηνείς — όχι μόνο για να μεταφράζουν, αλλά και για να βοηθούν στην ερμηνεία των αναγκών και στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος στο οποίο ο μαθητής αισθάνεται ενδυναμωμένος.

Ποιος το αναλαμβάνει. Πρόκειται για δεξιότητα ολόκληρου του ιδρύματος, όχι μόνο του προσωπικού πρώτης γραμμής. Οι υπάλληλοι της ρεσεψιόν, οι υπεύθυνοι εγγραφών και οι εκπαιδευτές πρέπει όλοι να

έχουν την ίδια ενημέρωση, διότι μια μόνο ασαφής συνομιλία στη ρεσεψιόν μπορεί να τερματίσει το ενδιαφέρον μιας οικογένειας για το σχολείο. Μια αποτελεσματική άσκηση κατάρτισης του προσωπικού: οι διοργανωτές εκφράζουν μια πρόταση γεμάτη τεχνική ορολογία, οι μαθητές αναφέρουν τι κατάλαβαν, και στη συνέχεια το ίδιο μήνυμα μεταφέρεται με απλά λόγια — καθιστώντας τη γλώσσα μια κοινή επαγγελματική ευθύνη και όχι ένα ιδιωτικό πρόβλημα του/της καταρτιζόμενου/-ης.

T16 — Διαχείριση και ερμηνεία μη λεκτικών και εξωλεκτικών σημάτων

Επίπεδο: [ΑΙΘΟΥΣΑ] · **Πηγές:** S2 BP 02 + S2 BP 07 (συγχωνευμένες — οι δύο κατευθύνσεις μιας δεξιότητας)

Βασικά σημεία

- Ελέγξτε τα δικά σας σήματα: οπτική επαφή, ανοιχτή στάση σώματος, νεύματα με το κεφάλι και απόσταση συνομιλίας περίπου 1–1,5 μέτρων (όχι πιο κοντά από μισό μέτρο)· διαχειριστείτε την ένταση, τον ρυθμό και τον τόνο της φωνής.
- Ερμηνεύστε τα μηνύματα του συνομιλητή σας — αποφυγή οπτικής επαφής, τεταμένη στάση σώματος, ασυντόνιστες κινήσεις, χέρια στις τσέπες, εμφανής νευρική κατάσταση — ως ενδείξεις του πραγματικού εμποδίου.
- Αποκωδικοποιήστε το σήμα και, στη συνέχεια, επαληθεύστε το με μια ήπια και στοχευμένη ερώτηση, αντί να ενεργείτε βάσει ενός συμπεράσματος. Η επαφή και άλλες χειρονομίες που κωδικοποιούνται πολιτισμικά εξαρτώνται από το πλαίσιο: ρωτήστε αντί να υποθέτετε.

Γιατί λειτουργεί: Η μη λεκτική συμπεριφορά μεταφέρει το συναισθηματικό περιεχόμενο μιας συνάντησης, ενώ η εξωλεκτική συμπεριφορά — το χρώμα και η ένταση της φωνής, η ταχύτητα της ομιλίας, η καθαρότητα της γλώσσας, η επιλογή των λέξεων — μεταφέρει το μήνυμα που αφορά τη σχέση, σχετικά με το κύρος και τον σεβασμό. Όταν μια κοινωνική ομάδα έχει μακρά ιστορία υποτίμησης, αυτά τα σήματα παρακολουθούνται στενά και ερμηνεύονται γρήγορα. Η επικοινωνία δεν αποτυγχάνει μόνο λόγω της γλώσσας· αποτυγχάνει όταν η δηλωμένη θέση και η πραγματική θέση αποκλίνουν.

Διαχείριση των δικών σας σημάτων.

- **Απόσταση.** Το να διατηρείτε απόσταση μεγαλύτερη από ένα έως ενάμισι μέτρο από έναν/μία Ρομά συμπολίτη εκλαμβάνεται ως ψυχρότητα· η απόσταση μικρότερη από μισό μέτρο εκλαμβάνεται ως εισβολή στην ιδιωτική σφαίρα. Το άνετο εύρος είναι στενό και πρέπει να ρυθμίζεται μέσω παρατήρησης.
- **Φωνή.** Ένας καθηγητής που μιλάει ήσυχα μπορεί να εκληφθεί ως νυσταγμένος ή αδιάφορος· ένας καθηγητής που μιλάει δυνατά μπορεί να εκληφθεί ως φωνακλάς. Ο στόχος είναι ένας χαλαρός, ζεστός, μέτριος τόνος φωνής.
- **Αφή.** Σε ορισμένα περιβάλλοντα, ένα χέρι στον ώμο αποτελεί φυσιολογικό σημάδι εφesusχασμού, αλλά στις Ρομά κοινότητες με ισχυρή θρησκευτική ταυτότητα η ίδια χειρονομία μπορεί να παρερμηνευθεί. Προτιμήστε τη λεκτική επιβεβαίωση.
- **Σήματα ενεργητικής ακρόασης** — νεύματα με το κεφάλι, παρατεταμένη αλλά όχι επίμονη οπτική επαφή, ένα περιστασιακό «ναι», «καταλαβαίνω», «μπορώ να το φανταστώ» — πρέπει να είναι σκόπιμα και όχι τυχαία, διότι είναι αυτά που δείχνουν στον ομιλητή ότι έχει ακουστεί.

Ανάγνωση των δικών τους. Η ικανότητα αποκωδικοποίησης μη λεκτικών μηνυμάτων είναι αυτό που επιτρέπει σε έναν σύμβουλο ΕΕΚ να παρατηρήσει ότι η φράση «δεν μας ενδιαφέρει αυτό το σχολείο» συνοδεύεται από ένα σταθερό βλέμμα προς το πάτωμα και μια κλειστή στάση — σημάδι μιας προηγούμενης κακής εμπειρίας και όχι αδιαφορίας. Αυτό αποκαλύπτει το πραγματικό εμπόδιο πίσω από το δηλωμένο, με την πιο συνηθισμένη περίπτωση να είναι ο φόβος της διάκρισης που καλύπτεται ως έλλειψη ενδιαφέροντος.

Το μεθοδολογικό όριο. Ένα σήμα είναι μια υπόθεση, όχι ένα συμπέρασμα. Διατυπώστε την υπόθεση διακριτικά και επαληθεύστε την — «Έχει συμβεί κάτι σε άλλο εκπαιδευτικό ίδρυμα που σας κάνει να διστάζετε;» — αντί να βγάξετε το δικό σας συμπέρασμα και να ενεργείτε βάσει αυτού. Η εξαγωγή συμπερασμάτων χωρίς επαλήθευση οδηγεί ακριβώς στα στερεότυπα που η πολιτισμική ικανότητα αποσκοπεί να αποτρέψει. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία στην αξιολόγηση των αναγκών, όπου οι τρεις κατηγορίες αναγκών (συνειδητές και ρητές· συνειδητές αλλά μη εκφρασμένες· και ανάγκες που σβήνουν χωρίς να εκφραστούν ποτέ) μπορούν να προσδιοριστούν μόνο συνδυάζοντας το τι λένε οι άνθρωποι με τον τρόπο που το λένε.

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγές:** S2 BP 03 + S2 BP 06 + S3 BP 24 (συγχωνευμένες)

Βασικά σημεία

- Η ενσυναίσθηση σημαίνει επίγνωση, κατανόηση και σεβασμό των συναισθημάτων, των σκέψεων και των παραπόνων του συνομιλητή — παρελθόντων ή παρόντων — χωρίς να αφήνετε τα δικά σας συναισθήματα να καθοδηγούν την επαγγελματική αλληλεπίδραση.
- Ακολουθήστε τον ομιλητή, παραφράστε τα σημεία του με απλή γλώσσα και χρησιμοποιήστε το όνομα του/της μαθητευόμενου/-ης ή του γονέα κατά τη σύνοψη — αυτό δείχνει ότι το ίδρυμα τον αναγνωρίζει ως άτομο.
- Ρωτήστε τους/τις μαθητευόμενους/-ες για τις ανάγκες και τις προτιμήσεις τους και δώστε στη φωνή τους πραγματική επιρροή στη μάθησή τους.

Γιατί λειτουργεί: Η ενεργητική ακρόαση είναι η φθηνότερη και αποδοτικότερη παρέμβαση για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης που έχει στη διάθεσή του ένα ίδρυμα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, επειδή μετατρέπει μια γραφειοκρατική συναλλαγή σε προσωπική ανταλλαγή. Η ενσυναίσθηση είναι η δεξιότητα από την οποία εξαρτώνται οι άλλες επικοινωνιακές δεξιότητες, και είναι αυτή που συγχέεται πιο συχνά με τη συμπάθεια ή με την προσωπική ζεστασιά.

Η ενσυναίσθηση ως οριοθετημένη επαγγελματική δεξιότητα. Ο λειτουργικός ορισμός είναι σκόπιμα στενός: επίγνωση, κατανόηση και σεβασμός για την εμπειρία του άλλου, σκόπιμα απομονωμένα από τη δική του συναισθηματική αντίδραση. Αυτή η απομόνωση είναι που την καθιστά χρήσιμη σε ένα σχολείο, όπου το προσωπικό ακούει τακτικά ιστορίες αποκλεισμού που θα ήταν αφόρητο να τις αφομοιώσει προσωπικά. Από αυτό προκύπτουν δύο λειτουργικές συνέπειες. Πρώτον, η ενσυναίσθηση πρέπει να **καλλιεργηθεί** — περιλαμβάνει αυτορρύθμιση· αν θεωρηθεί φυσική, τότε οι φορείς καταλήγουν να έχουν προσωπικό με καλές προθέσεις που όμως υιοθετεί αμυντική στάση όταν δέχεται κριτική. Δεύτερον, η ενσυναίσθηση πρέπει να είναι **οριοθετημένη**: οι εκπαιδευτικοί έχουν δημόσιους ρόλους που εκτείνονται πέρα από την τάξη, τους ζητούνται απόψεις σχετικά με την εκπαιδευτική πολιτική, και αυτές οι απόψεις δεν εκλαμβάνονται ως προσωπικές, αλλά ως η θέση του σχολείου ή του σχολικού συμβουλίου. Το προσωπικό πρέπει επομένως να γνωρίζει πού τελειώνει η επαγγελματική του δήλωση και πού αρχίζει η εξουσία ενός άλλου φορέα, και να το

επισημαίνει αναλόγως. Όταν προκύπτουν αρνητικά συναισθήματα από οποιαδήποτε πλευρά, ο στόχος είναι να τα εξουδετερώσουμε — να τα αναγνωρίσουμε, να τα επαναδιατυπώσουμε και να επιστρέψουμε στο πρακτικό ζήτημα — αντί να επιδιώξουμε να κερδίσουμε τη συζήτηση.

Ενεργητική ακρόαση, μηχανικά. Δώστε την πλήρη προσοχή σας στον ομιλητή, αποφύγετε να τον διακόψετε, στη συνέχεια επαναδιατυπώστε με δικά σας λόγια ό,τι είπε και επαληθεύστε αν αυτό ανταποκρίνεται στην πρόθεσή του. Η σύνοψη επιτελεί μια συγκεκριμένη λειτουργία με τις Ρομά οικογένειες: όταν ένα μέλος του προσωπικού επαναδιατυπώνει αρκετές από τις ανησυχίες του γονέα με απλή γλώσσα, ο γονέας συμπεραίνει αμέσως ότι τον άκουσαν και τον πήραν στα σοβαρά. Η προσθήκη του ονόματος σε αυτή τη σύνοψη — «Άρα, αυτό που μου λέτε, κύριε Χ, είναι ότι η απόσταση από το σχολείο είναι το πραγματικό πρόβλημα» — ολοκληρώνει το αποτέλεσμα: το ίδρυμα γνωρίζει ποια είναι η οικογένεια.

Δύο προειδοποιήσεις. Η σύνοψη δεν υποκαθιστά την ακρόαση και δεν πρέπει να μετατραπεί σε ένα τυποποιημένο τελετουργικό κλεισίματος· μια γενική παράφραση σηματοδοτεί το αντίθετο από αυτό που επιδιώκει. Επίσης, τα ερωτήματα που θέτουν τα μέλη της εκάστοτε κοινότητας πρέπει να παραμένουν εντός του πλαισίου των πραγματικών αρμοδιοτήτων του σχολείου, με σαφή παραπομπή σε άλλες υπηρεσίες όταν η απάντηση βρίσκεται εκτός αυτού του πλαισίου.

Η φωνή του/της μαθητευόμενου/-ης. Η γνήσια ένταξη απαιτεί να ρωτάμε τους μαθητευόμενους/-ες για τις ανάγκες και τις προτιμήσεις τους — και να ενεργούμε με βάση τις απαντήσεις. Οι δομημένες μορφές βοηθούν: ο **κύκλος ενσυναίσθησης** είναι ένας χώρος στον οποίο οι συμμετέχοντες μοιράζονται τις αντιδράσεις τους σε ό,τι ακούν χωρίς να κρίνουν ή να διακόπτουν, καθιστώντας την ενσυναίσθηση μια πειθαρχία της προσοχής. Στην Επαγγελματική Εκπαίδευση και Κατάρτιση (ΕΕΚ), όπου οι ιεραρχίες του χώρου εργασίας μπορούν να επεκταθούν στην τάξη, η ανισορροπία εξουσίας μεταξύ επαγγελματία και μαθητή καθιστά την ακρόαση ένα σκόπιμο αντίβαρο: η εξουσία του εκπαιδευτή χρησιμοποιείται για να ενθαρρύνει την έκφραση, όχι για να την προλαμβάνει. Μια κουλτούρα στην οποία οι μαθητευόμενοι/-ες ακούγονται είναι μια κουλτούρα στην οποία μαθαίνουν ότι η συμμετοχή έχει σημασία.

Τι πρέπει να αποφεύγεται. Η γνωστική ενσυναίσθηση — η υιοθέτηση της οπτικής γωνίας του/της καταρτιζόμενου/-ης, η αντίληψη της τάξης, του ιδρύματος και της εργασίας όπως τις βλέπει ο μαθητευόμενος/-ης — χτίζεται μέσω δομημένης πρακτικής, όχι μόνο με καλές προθέσεις.

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S2 BP 04

Βασικά σημεία

- Ξεκινήστε μια συζήτηση με ανοιχτές ερωτήσεις («Πώς μπορώ να σας βοηθήσω;», «Ποιο από τα προγράμματά μας σας ενδιαφέρει;») για να αφήσετε τον ομιλητή να καθορίσει την ατζέντα.
- Μετά από αρκετές ανοιχτές ερωτήσεις, προχωρήστε σε εστιασμένες ερωτήσεις («Ποια είναι η μεγαλύτερη δυσκολία για εσάς;») για να εντοπίσετε το πραγματικό εμπόδιο.
- Χρησιμοποιήστε κλειστές ερωτήσεις ναι/όχι μόνο για να επιβεβαιώσετε γεγονότα, ποτέ για να ξεκινήσετε ή να ολοκληρώσετε μια ουσιαστική ανταλλαγή απόψεων.

Τι σημαίνει αυτό: Η αλληλουχία των ερωτήσεων είναι μια τεχνική, όχι ένα στυλ. Οι ανοιχτές ερωτήσεις παραχωρούν τον έλεγχο της συζήτησης στο μέλος της εκάστοτε κοινότητας και αποκαλύπτουν τον πραγματικό λόγο για τον οποίο ήρθε, ο οποίος συχνά δεν είναι αυτός που υποθέτει ο φορέας. Οι στοχευμένες ερωτήσεις στη συνέχεια περιορίζουν το πεδίο στο μοναδικό εμπόδιο που αξίζει να επιλυθεί — η μεταφορά, το πρόγραμμα, το κόστος, ο φόβος της διάκρισης, η αντίρρηση της οικογένειας. Οι κλειστές ερωτήσεις προορίζονται μόνο για επαλήθευση.

Η διαδικασία αυτή προστατεύει επίσης το προσωπικό από μια συνηθισμένη πηγή αποτυχίας: την πρόταση λύσης πριν ακόμη κατανοηθεί το πρόβλημα. Μια συζήτηση που περνά κατευθείαν στο «έχουμε ένα πρόγραμμα σπουδών στην επισκευή αυτοκινήτων» δίνει την εντύπωση στον γονέα ότι το σχολείο έχει ένα προϊόν να πουλήσει και όχι ένα πρόβλημα να λύσει.

Δύο προειδοποιήσεις. Οι ερωτήσεις πρέπει να είναι κατανοητές τόσο όταν τίθενται όσο και όταν απαντώνται — μια πολύπλοκη ερώτηση εγγυάται μια σύντομη απάντηση. Και το προσωπικό πρέπει να είναι σε θέση να αποφασίσει και να αξιολογήσει ποιος είναι ο πραγματικός λόγος πίσω από μια εκφρασμένη αντίρρηση, επειδή ο δηλωμένος λόγος («Δεν με ενδιαφέρει») είναι συχνά μια κοινωνικά ασφαλής κάλυψη για τον πραγματικό («Φοβάμαι να ταπεινωθώ εκεί»).

T19 — Χρησιμοποιήστε τη σιωπή στρατηγικά

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S2 BP 05

Βασικά σημεία

- Χρησιμοποιήστε τη σιωπή μετά από μια συναισθηματικά βαριά αποκάλυψη και σε σημεία λήψης αποφάσεων — συχνά είναι πιο ισχυρή από οποιαδήποτε προφορική παρέμβαση.
- Συνδυάστε τη σιωπή με μια σύντομη δήλωση που εκφράζει ενσυναίσθηση («Πρέπει να είναι δύσκολο να μιλήσεις γι' αυτό... Καταλαβαίνω πώς νιώθεις...»).
- Αντισταθείτε στην παρόρμηση να γεμίσετε τη σιωπή· είναι ο χώρος στον οποίο ο συνομιλητής σας συνθέτει τις εντυπώσεις του και σκέφτεται.

Τι σημαίνει: Η σιωπή περιλαμβάνεται στις έξι βασικές δεξιότητες επικοινωνίας για έναν συγκεκριμένο λόγο: είναι το μόνο εργαλείο που δημιουργεί χώρο για σκέψη χωρίς να προσθέτει περιεχόμενο. Και οι δύο πλευρές τη χρειάζονται — το μέλος της κοινότητας για να συγκεντρώσει τις σκέψεις του, ο εκπαιδευτικός για να επεξεργαστεί όσα έχουν ειπωθεί.

Το μοτίβο που λειτουργεί είναι μια σύντομη δήλωση ενσυναίσθησης ακολουθούμενη από σιωπή, που επαναλαμβάνεται: «Πρέπει να είναι δύσκολο για εσάς να το συζητήσετε...» — σιωπή — «Καταλαβαίνω πώς αισθάνεστε...» — σιωπή. Στα σημεία λήψης αποφάσεων ισχύει το ίδιο μοτίβο: «Νομίζω ότι αυτή είναι η καλύτερη επιλογή για εσάς...» — σιωπή. Η σιωπή μετά από μια πρόταση δίνει στον γονέα χώρο να την αποδεχτεί χωρίς να αισθάνεται πίεση.

Τι πρέπει να αποφεύγεται. Η σιωπή αποτυγχάνει όταν είναι αδόμητη ή εχθρική — μια μακρά παύση μετά από μια ερώτηση στην οποία ο ακροατής δεν μπορεί να απαντήσει εκλαμβάνεται ως πίεση. Το προσωπικό πρέπει να εκπαιδευτεί ώστε να διακρίνει τη σιωπή που αποτελεί αντανάκλαστική διαδικασία από τη σιωπή μιας συνομιλίας που έχει κολλήσει, και να διακόπτει τη δεύτερη με μια απλούστερη ερώτηση αντί να επαναλαμβάνει την αρχική.

T20 — Διαχείριση δύσκολων συζητήσεων και αποκατάσταση της εμπιστοσύνης με επαγγελματισμό

Επίπεδο: [ΑΙΘΟΥΣΑ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ] · **Πηγή:** S3 BP 25

Βασικά σημεία

- Δημιουργήστε ουδέτερα, ασφαλή περιβάλλοντα όπου όλα τα μέρη μπορούν να εκφράσουν τις ανησυχίες τους χωρίς φόβο αντιποίνων· χρησιμοποιήστε τη διαμεσολάβηση και την ακριβή σύνοψη.
- Διατηρήστε μια «ανοχή στην αμφισημία»: σε περίπτωση σύγκρουσης, μπορεί να ισχύουν περισσότερες από μία οπτικές γωνίες.
- Προστατέψτε τη δική σας σταθερότητα — αναγνωρίστε τα ερεθίσματα που προκαλούν ένταση, φροντίστε τον εαυτό σας, δώστε ανατροφοδότηση με ηρεμία και με σταδιακή υποστήριξη — επειδή η αποκατάσταση της εμπιστοσύνης εξαρτάται από τη σταθερότητα του επαγγελματία.

Τι σημαίνει αυτό: Οι συγκρούσεις, η αντίσταση και η απώλεια εμπιστοσύνης είναι φυσιολογικά χαρακτηριστικά της εργασίας χωρίς αποκλεισμούς, και η κακή διαχείρισή τους επιδεινώνει τον αποκλεισμό.

- **Για τις συγκρούσεις:** δημιουργήστε ένα ουδέτερο περιβάλλον, ακούστε κάθε οπτική γωνία, συνοψίστε με ακρίβεια για να διορθώσετε τις παρερμηνείες και χρησιμοποιήστε τη διαμεσολάβηση για να βοηθήσετε τους μαθητές — συμπεριλαμβανομένων εκείνων που έχουν μάθει έναν αμυντικό ρόλο «θύματος» — να συμμετάσχουν χωρίς φόβο. Η ανοχή στην αμφισημία αποτελεί επαγγελματικό πλεονέκτημα, όχι αδυναμία: οι καταστάσεις με έντονες συγκρούσεις σπάνια είναι ξεκάθαρες.
- **Για την αντίσταση:** αναγνωρίστε ότι τα ευαίσθητα θέματα προκαλούν έντονα συναισθήματα, παρέχετε έναν ασφαλή χώρο για αυτά και χρησιμοποιήστε ήπιες καθοδηγητικές ερωτήσεις αντί για αντιπαράθεση. Τεχνικές όπως η σιωπηλή γραπτή συζήτηση επιβραδύνουν την ανταλλαγή, μειώνουν την ένταση και δίνουν φωνή στους πιο σιωπηλούς συμμετέχοντες.
- **Για τη δική σας βιωσιμότητα:** η εργασία με ευάλωτες ομάδες ενέχει πραγματικό κίνδυνο επαγγελματικής εξουθένωσης και δευτερογενούς τραυματισμού· η αναγνώριση των προσωπικών ερεθισμάτων και η φροντίδα του εαυτού αποτελούν, επομένως, επαγγελματική απαίτηση, όχι ιδιωτική πολυτέλεια. Η ανατροφοδότηση κατά τη διάρκεια διαφωνιών παρέχεται με ηρεμία, σαφήνεια και με στήριξη που

ενισχύει την απάντηση του εκπαιδευόμενου — προβάλλοντας ακριβώς την επικοινωνιακή συμπεριφορά που ο επαγγελματίας ελπίζει να λάβει.

T21 — Οικοδόμηση εμπιστοσύνης: γνώση της ιστορίας του αποκλεισμού, δράση με διαφάνεια, συνέπεια και δημιουργία ασφαλών χώρων

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] / [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγές:** S2 BP 10 + S3 BP 23 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Η δυσπιστία δεν είναι πολιτισμικό χαρακτηριστικό· είναι το αναμενόμενο αποτέλεσμα μιας τεκμηριωμένης ιστορίας — διακρίσεων, αναγκαστικής αφομοίωσης, διαχωρισμού και υπηρεσιών που δεν παρασχέθηκαν ποτέ.
- Το προσωπικό δεν μπορεί να χτίσει εμπιστοσύνη με αξιοπιστία χωρίς να είναι σε θέση να ονομάσει αυτές τις αιτίες· η εμπλοκή που αγνοεί την ιστορία εκλαμβάνεται ως μια ακόμη πρωτοβουλία που δεν θα αποδώσει.
- Δημιουργήστε προβλεψιμότητα και επενδύστε σε ρουτίνες οικοδόμησης σχέσεων — δραστηριότητες καλωσορίσματος, κοινά γεύματα, καθοδήγηση και διαδρομές υποτροφιών.

Γιατί απουσιάζει η εμπιστοσύνη. Μόνο περίπου ένα στα πέντε παιδιά Ρομά ολοκληρώνει την πρωτοβάθμια εκπαίδευση, έναντι περίπου 90% των παιδιών μη Ρομά· η συμμετοχή στη δευτεροβάθμια και την τριτοβάθμια εκπαίδευση μειώνεται σε περίπου 18% και 1%· οι μαθητές Ρομά έχουν περίπου τριάντα φορές περισσότερες πιθανότητες να εγκαταλείψουν το σχολείο σε σύγκριση με τον υπόλοιπο ευρωπαϊκό πληθυσμό· μόνο περίπου το 64% των κοριτσιών Ρομά εγγράφεται στο σχολείο, έναντι 96% στον πληθυσμό των μη Ρομά, ενώ περίπου το 75% δεν ολοκληρώνει τις σπουδές του. (Αυτά τα στοιχεία που προέρχονται από την UNICEF χρονολογούνται από το 2011 και θα πρέπει να επαληθευτούν εκ νέου με βάση τρέχουσες πηγές πριν από τη δημοσίευση — βλ. Παράρτημα 4.)

Οι μηχανισμοί που κρύβονται πίσω από αυτούς τους αριθμούς είναι θεσμικοί: ανεπαρκείς ή ανύπαρκτες υπηρεσίες για την πρώιμη παιδική ηλικία· μη καταχώριση κατά τη γέννηση, η οποία στερεί τα παιδιά από νομική προστασία και από πρόσβαση στην εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη· φτώχεια, μετακινήσεις και ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης· απομακρυσμένοι και υπερπλήρεις οικισμοί χωρίς τις απαραίτητες ανέσεις για την εκπόνηση των σχολικών εργασιών· πρόωροι καταναγκαστικοί γάμοι και εγκυμοσύνες· διαχωρισμός μεταξύ σχολείων, εντός των σχολείων (τάξεις ενισχυτικής διδασκαλίας, ερειπωμένα κτίρια, διαφορετικό πρόγραμμα σπουδών) και σε σχολεία ειδικής αγωγής· γλωσσική ασυμφωνία· ανεπαρκείς υποδομές· προγράμματα σπουδών στα οποία η ιστορία των Ρομά πληθυσμών είναι αόρατη· και αρνητικά στερεότυπα που διατηρούν τόσο το διδακτικό προσωπικό όσο και οι άλλοι μαθητές, τα οποία ενισχύονται από λεκτική και σωματική κακομεταχείριση.

Πώς να το χτίσετε. Αντιμετωπίστε την παραπάνω λίστα ως βασική γνώση που διαμορφώνει τον τρόπο με τον οποίο γίνεται δεκτό κάθε μήνυμα, και να είστε σε θέση να το αναγνωρίσετε ρητά: ένας φορέας που μπορεί να πει «γνωρίζουμε ότι τα προηγούμενα προγράμματα δεν έφεραν αποτελέσματα» είναι πολύ πιο αξιόπιστος από έναν που δεν μπορεί. Στη συνέχεια, εργαστείτε σε τρία μέτωπα.

- **Διαφάνεια.** Τα μαθησιακά αποτελέσματα πρέπει να διατυπώνονται με σαφήνεια, ώστε οι προσδοκίες να είναι προβλέψιμες· οι πολιτικές του ιδρύματος πρέπει να συζητούνται ανοιχτά — συμπεριλαμβανομένων των στρατηγικών για τη διαφορετικότητα, ώστε τόσο οι μαθητές όσο και το προσωπικό να μπορούν να αναλογιστούν πόσο αποτελεσματικές είναι.
- **Συνέπεια.** Οι κανόνες και οι ρουτίνες εφαρμόζονται με προβλεψιμότητα, διότι η προβλεψιμότητα αποτελεί την ψυχολογική προϋπόθεση της ασφάλειας.
- **Οικοδόμηση σχέσεων.** «Ασφαλείς χώροι», όπως φιλικές δραστηριότητες για το σπάσιμο του πάγου, κοινά γεύματα και ανεπίσημα σημεία επαφής όπου οι μαθητές μπορούν να ανοιχτούν χωρίς πίεση για απόδοση· η ενότητα επισημαίνει επίσης αποδεδειγμένους δομικούς μοχλούς, όπως οι υποτροφίες και τα προγράμματα καθοδήγησης του είδους που διοργανώνει το Roma Education Fund.

Η βασική διαπίστωση. Η εμπιστοσύνη είναι ένα σωρευτικό πλεονέκτημα: κάθε διαφανής απόφαση και κάθε υπόσχεση που τηρείται την ενισχύει, ενώ κάθε ανεξήγητη εξαίρεση την υπονομεύει. Για τους εκπαιδευόμενους Ρομά, οι οποίοι ενδέχεται να έχουν περάσει χρόνια προσαρμόζοντας προς τα κάτω τις προσδοκίες τους από τα ιδρύματα, η συνέπεια αποτελεί από μόνη της μια μορφή σεβασμού. Η εμπιστοσύνη δεν δίνεται αυτόματα — χτίζεται μέσω της συνέπειας, της διαφάνειας και του γνήσιου σεβασμού της αξιοπρέπειας.

Λίστα ελέγχου για το προσωπικό — το πρωτόκολλο επικοινωνίας εννέα σημείων

Πηγή: S2 BP 08. Δεν θεωρείται ξεχωριστή πρακτική — κάθε σημείο που ακολουθεί καλύπτεται πλήρως από τα T15–T21. Διατηρείται εδώ επειδή λειτουργεί ως λίστα ελέγχου πριν από τη συνομιλία, σενάριο για παιχνίδι ρόλων και εργαλείο ανασκόπησης.

Προετοιμασία

1. **Να είστε σαφείς** — καθορίστε τον στόχο και το μήνυμα πριν από τη συνάντηση.
2. **Επιλέξτε την καλύτερη στιγμή** — εκτιμήστε τη διάθεση του αποδέκτη και τις πρακτικές συνθήκες· μια συζήτηση στο τέλος μιας μακράς θάρδιας δεν θα έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα.
3. **Ελέγξτε τα συναισθήματά σας** — αξιολογήστε τη δική σας κατάσταση πριν ρωτήσετε ή απαντήσετε.

Επικοινωνία

4. **Χρησιμοποιήστε κατάλληλη γλώσσα** — αποφύγετε το τεχνικό λεξιλόγιο και τις ιδιωματικές εκφράσεις.
5. **Αποφύγετε να δίνετε υπερβολικές πληροφορίες** — κοινοποιήστε μόνο ό,τι έχει σημασία και περιμένετε την ανταπόκριση πριν στείλετε περισσότερα.
6. **Ελέγξτε τη γλώσσα του σώματός σας** — μεταδίδει τόσο σκόπιμες όσο και ακούσιες πληροφορίες, οπότε φροντίστε να ταιριάζει με τα λόγια.

Ολοκληρώστε τη διαδικασία

7. **Ζητήστε ανατροφοδότηση** — αφού μεταφέρετε ένα μήνυμα, κάντε παρακολούθηση, απαντήστε σε ερωτήσεις και διευκρινίστε ξανά όπου χρειάζεται.
8. **Εξασκηθείτε στην ενεργητική ακρόαση** — μην διακόπτετε.
9. **Αναπτύξτε πολιτισμική ικανότητα** — μάθετε για τους πολιτισμούς με τους οποίους συνεργάζεστε· αυτή είναι η βασική δεξιότητα που πρέπει να διαθέτετε.

Η αξία του καταλόγου έγκειται στο ότι είναι διδακτικός και ελέγξιμος. Οι οργανισμοί μπορούν να τον χρησιμοποιήσουν σε εκπαίδευση με παιχνίδια ρόλων και στην ανασκόπηση μετά από δύσκολες συναντήσεις, γεγονός που μετατρέπει την ατομική εμπειρία σε οργανωτική μάθηση.

B4 — Μη διάκριση, δικαιώματα και νομική θεμελίωση

T22 — Διακρίνοντας και αναγνωρίζοντας όλες τις μορφές διακρίσεων

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] / [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S3 BP 3

Βασικά σημεία

- Αναγνώριση της άμεσης διάκρισης — συμπεριλαμβανομένης της διάκρισης λόγω αντίληψης και λόγω συσχέτισης — καθώς και της έμμεσης και της διαρθρωτικής διάκρισης.
- Εφαρμόστε μια απλή διαδικασία ανάλυσης περιστατικών: συγκεντρώστε τα γεγονότα, ελέγξτε αν υπάρχει προστατευόμενο χαρακτηριστικό, εξετάστε το πλαίσιο και τη διαδικασία.
- Να θυμάστε ότι η διάκριση μπορεί να συμβεί για διάφορους λόγους ταυτόχρονα, ακόμη και από άτομα που μοιράζονται το ίδιο χαρακτηριστικό.

Τι σημαίνει αυτό: Οι εκπαιδευτές της ΕΕΚ χρειάζονται ακριβείς, λειτουργικούς ορισμούς. **Η άμεση διάκριση** συμβαίνει όταν ένα άτομο αντιμετωπίζεται διαφορετικά λόγω ενός προστατευόμενου χαρακτηριστικού (εθνικότητα, θρησκεία, αναπηρία, ηλικία, φύλο και άλλα) — συμπεριλαμβανομένων των περιπτώσεων όπου ο διακριτικός απλώς αντιλαμβάνεται το χαρακτηριστικό ή στοχεύει κάποιον που συνδέεται με αυτό. **Η έμμεση διάκριση** προκύπτει όταν ένας κανόνας που εφαρμόζεται εξίσου σε όλους θέτει ωστόσο σε μειονεκτική θέση μια ομάδα που μοιράζεται ένα προστατευόμενο χαρακτηριστικό και δεν μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικά· η απαίτηση μόνιμης διεύθυνσης που αποκλείει τους κατοίκους των άτυπων οικισμών αποτελεί το τυπικό παράδειγμα. **Η δομική διάκριση** αναφέρεται σε συστημικά πρότυπα ενσωματωμένα σε πολιτικές, πρακτικές και κανόνες, όπως το εθνικό προφίλ κατά τους αστυνομικούς ελέγχους.

Η διαδικασία αναγνώρισης. Πρώτον, συγκεντρώστε τα γεγονότα του περιστατικού — ποιοι εμπλέκονταν, τι ειπώθηκε ή γράφτηκε. Δεύτερον, ελέγξτε αν εμπλέκεται κάποιο προστατευόμενο χαρακτηριστικό, έχοντας

κατά νου ότι ένας εκπαιδευόμενος Ρομά μπορεί να στοχοποιηθεί για διάφορους λόγους ταυτόχρονα, για παράδειγμα ως Ρομά, ως γυναίκα και ως μουσουλμάνο. Τρίτον, εξετάστε πού έλαβε χώρα το περιστατικό και αν το προσωπικό θα μπορούσε να το είχε αποτρέψει· αν μπορούσε, συνήθως πρόκειται για περίπτωση διάκρισης.

Η χρήση αυτής της διαδικασίας μετατρέπει τις αφηρημένες νομικές κατηγορίες σε ένα λειτουργικό καθημερινό διαγνωστικό εργαλείο και αποτρέπει την εσφαλμένη ερμηνεία των περιστατικών ως προσωπικών συγκρούσεων — κάτι που αποτελεί τον πιο συνηθισμένο λόγο για τον οποίο οι φορείς αποτυγχάνουν να ανταποκριθούν.

T23 — Εξάλειψη της γλώσσας αποκλεισμού και των μικροεπιθετικών συμπεριφορών

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S3 BP 4

Βασικά σημεία

- Απαγόρευση προσβλητικών εκφράσεων και υποτιμητικών ισοδύναμων: όροι όπως «Γύφτος», που χρησιμοποιούνται από μη Ρομά, διαιωνίζουν στερεότυπα εγκληματικότητας και «αλλοτρίωσης», ανεξάρτητα από τη χρήση τους εντός των κοινοτήτων.
- Απομάκρυνση από τη θεσμική γλώσσα των απάνθρωπων μεταφορών («κοινωνικό βάρος», «πανούκλα»), της διαμόρφωσης της αντίληψης «εμείς εναντίον αυτών» και της χλεύης της προφοράς, της ενδυμασίας ή της στάσης του σώματος.
- Αντιμετωπίστε τη γλώσσα αποκλεισμού ως διάκριση που πρέπει να διορθωθεί, όχι ως αστεία που πρέπει να γίνονται ανεκτά.

Τι σημαίνει αυτό: Οι λέξεις διαμορφώνουν το κλίμα ενός θεσμού. Οι επαναλαμβανόμενες μορφές που πρέπει να καταγραφούν και να εξαλειφθούν είναι: η χρήση του όρου << Γύφτος» και των αντίστοιχων όρων στις εθνικές γλώσσες ως προσβλητικών εκφράσεων· υποτιμητικοί όροι που εξισώνουν την ταυτότητα των Τσιγγάνων με την αναξιопιστία ή την εγκληματικότητα· απάνθρωπες μεταφορές που παρουσιάζουν τις

κοινότητες ως «κοινωνικό βάρος» ή «κίνδυνο για τη δημόσια υγεία»· σημασιολογικές αντιθέσεις που τοποθετούν τους Ρομά εκτός της «δικής μας» κοινωνίας· και μη λεκτική χλεύη της προφοράς, της ενδυμασίας ή της στάσης του σώματος. Αξίζει να σημειωθεί ότι η χρήση αυτών των όρων εντός της ομάδας από τους ίδιους τους Ρομά διαφέρει από τη χρήση τους από μη Ρομά, η οποία φέρει το βάρος της εξουσίας της πλειοψηφίας να ορίζει.

Οι βέλτιστες πρακτικές περιλαμβάνουν ρητά θεσμικά πρότυπα γλώσσας, τα οποία πρέπει να τηρούνται από το προσωπικό σε κάθε περιβάλλον — τάξεις, γραφεία υποδοχής, διοικητικά έγγραφα και χώρους προσωπικού. Περιλαμβάνουν επίσης διορθωτικές ενέργειες όταν εμφανίζεται γλώσσα αποκλεισμού: να την ονομάζουμε, να εξηγούμε γιατί βλάπτει και να προσφέρουμε εναλλακτικές λύσεις, αντί να την αγνοούμε. Επειδή η γλώσσα κανονικοποιεί ή απονομιμοποιεί τον αποκλεισμό, η συνεπής προσοχή στις λέξεις αποτελεί ένα από τα φθηνότερα και πιο ισχυρά μέτρα κατά των διακρίσεων που μπορεί να υιοθετήσει ένα ίδρυμα Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης.

T24 — Έλεγχος των θεσμικών κανόνων για κρυφό, έμμεσο αποκλεισμό

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S3 BP 5

Βασικά σημεία

- Επανεξέταση των κανόνων εισαγωγής, φοίτησης, πρακτικής άσκησης και επικοινωνίας ως προς τον δυσανάλογο αντίκτυπο τους στους εκπαιδευόμενους Ρομά.
- Στοχεύστε σε γνωστούς μηχανισμούς αποκλεισμού: απαιτήσεις πιστοποίησης γλωσσικών δεξιοτήτων, όρια ηλικίας, διαδικασίες που πραγματοποιούνται αποκλειστικά ψηφιακά, έξοδα μετακίνησης, κυρώσεις για απουσίες και περιορισμοί από τους εργοδότες κατά την τοποθέτηση σε θέσεις πρακτικής άσκησης.
- Αντικατάσταση των τιμωρητικών κανόνων με μέτρα ενίσχυσης — επιδόματα, εναλλακτικές λύσεις διαζώσης και συμμετοχή των εργοδοτών.

Τι σημαίνει αυτό: Οι θεσμικοί κανόνες που φαίνονται ουδέτεροι οδηγούν σε αποκλεισμό με προβλέψιμους τρόπους.

- **Εμπόδια εισαγωγής:** υποχρεωτική πιστοποιημένη γνώση της εθνικής γλώσσας (συχνά επιπέδου B2) που αγνοεί τις τεχνικές ικανότητες, αυστηρά κριτήρια για ελκυστικές ειδικεύσεις, όρια ηλικίας, δίδακτρα χωρίς δυνατότητες διευκόλυνσης πληρωμής, πλήρως ψηφιοποιημένες διαδικασίες χωρίς εναλλακτικές λύσεις με φυσική παρουσία, καθώς και η απουσία θετικών μέτρων για οικονομικά ευάλωτες ομάδες.
- **Καθεστώς φοίτησης:** τιμωρούν τους σπουδαστές που εργάζονται ή φροντίζουν μέλη της οικογένειάς τους· η ψηφιακή ή εξ αποστάσεως παροχή εκπαίδευσης αποκλείει όσους δεν διαθέτουν πρόσβαση στο διαδίκτυο, μεταφορικά μέσα ή επιδόματα σπουδών.
- **Διαδικασίες πρακτικής άσκησης:** αποκλείουν λόγω απαιτήσεων τεκμηρίωσης (σταθερά τηλέφωνα, ταχυδρομικές/ ηλεκτρονικές διευθύνσεις) που οι απομακρυσμένες κοινότητες δεν μπορούν να ικανοποιήσουν, μεγάλες αποστάσεις μετακίνησης, καθώς και εργοδότες που λειτουργούν ως «φύλακες» και απορρίπτουν συχνότερα υποψηφίους με ξένα ονόματα.
- **Οι πρακτικές επικοινωνίας** που δεν φτάνουν ποτέ στις οικογένειες των υποεξυπηρετούμενων κοινοτήτων ή που αγνοούν τα γλωσσικά και πολιτισμικά εμπόδια συμπληρώνουν την εικόνα.

Οι βέλτιστες πρακτικές μετατρέπουν αυτόν τον κατάλογο σε λίστα ελέγχου: τα ιδρύματα εξετάζουν συστηματικά κάθε κανόνα, αναρωτιούνται που μειονεκτεί και αν αυτό το μειονέκτημα μπορεί να δικαιολογηθεί αντικειμενικά, και προσδιορίζουν την εναλλακτική λύση που θα επέτυχε τον ίδιο νόμιμο στόχο χωρίς το αποτέλεσμα του αποκλεισμού. Ο έλεγχος θα πρέπει να καλύπτει τουλάχιστον την εισαγωγή, τη φοίτηση, την τοποθέτηση σε πρακτική άσκηση και την επικοινωνία με τις οικογένειες, και τα ευρήματά του θα πρέπει να τροφοδοτούν άμεσα τον σχεδιασμό βελτίωσης του ιδρύματος (T39).

T25 — Εδραίωση των πρακτικών και των παρεμβάσεων σε νομικά και πολιτικά πλαίσια — και κάλυψη του κενού στην εφαρμογή

Επίπεδο: [ΣΥΣΤΗΜΑ] · **Πηγές:** S3 BP 6 + S4 BP 19 (συγχωνευμένες)

Βασικά σημεία

- Γνωρίστε τα βασικά νομικά κείμενα: την Οδηγία για τη φυλετική ισότητα (2000/43/ΕΚ), το Σχέδιο Δράσης της ΕΕ κατά του ρατσισμού, το Στρατηγικό Πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά 2021–2030 και τις εθνικές στρατηγικές για τους Ρομά.
- Μετατρέψτε τις πολιτικές προτεραιότητες — μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου, κατάργηση του διαχωρισμού, ίση πρόσβαση — σε συγκεκριμένα θεσμικά μέτρα και παρακολουθήστε τη δική σας συμμόρφωση.
- Χρησιμοποιήστε τα πλαίσια, αλλά μην τα συγχέετε ποτέ με την αλλαγή: ελέγξτε την εφαρμογή τους στην πράξη και αντιμετωπίστε το χάσμα μεταξύ νόμου και πράξης ως το δικό σας πρόγραμμα βελτίωσης.

Η δομή. Η Οδηγία για τη φυλετική ισότητα υποχρεώνει τα κράτη μέλη να διατηρούν φορείς ισότητας που παρέχουν βοήθεια στα θύματα, διεξάγουν ανεξάρτητες έρευνες και δημοσιεύουν εκθέσεις. Το Σχέδιο Δράσης της ΕΕ κατά του ρατσισμού ενθαρρύνει την κατάρτιση εθνικών σχεδίων δράσης κατά του ρατσισμού, συμπεριλαμβανομένης της διάκρισης κατά των Ρομά στην εκπαίδευση. Το Στρατηγικό Πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά όσον αφορά την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή (2021–2030) δεσμεύει τα κράτη μέλη να καταπολεμήσουν τον διαχωρισμό στην εκπαίδευση και τον αντι-τσιγγανισμό και να αυξήσουν την αποτελεσματική και ισότιμη πρόσβαση σε ποιοτική, χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευση. Η ιστορική νομολογία — ιδίως η υπόθεση D.H. κατά Τσεχικής Δημοκρατίας, όπου η διαχωρισμένη τοποθέτηση παιδιών Ρομά σε «ειδικά» σχολεία γκέτο, κρίθηκε μορφή διάκρισης — δείχνει ότι πολιτικές που φαίνονται παιδαγωγικές μπορούν να παραβιάζουν δικαιώματα.

Τι δείχνει η ανασκόπηση των πέντε χωρών. Όλες οι χώρες-εταίροι του προγράμματος MIRANDA διαθέτουν νομικές προστασίες και στρατηγικές για τους Ρομά που ευθυγραμμίζονται με το πλαίσιο της ΕΕ, αλλά η εφαρμογή τους παρουσιάζει μεγάλες διαφορές. Η ομοσπονδιακή δομή της **Γερμανίας** κατανέμει την εκπαιδευτική πολιτική στα ομόσπονδα κράτη (Länder), με προστασία κατά των διακρίσεων βάσει του Γενικού Νόμου περί Ίσης Μεταχείρισης, αλλά χωρίς δεσμευτικούς εθνικούς εκπαιδευτικούς στόχους. Η **Ελλάδα** χαρακτηρίζει τους Ρομά ως ευάλωτη κοινωνική ομάδα (δεν αποτελούν μειονότητα, κάτι τι οποίοι οι ίδιοι οι Έλληνες Τσιγγάνοι επέλεξαν)· το δικαίωμα στην εκπαίδευση είναι συνταγματικά εγγυημένο, ωστόσο η διαχωρισμένη σχολική φοίτηση και τα εμπόδια στην εγγραφή παραμένουν, ενώ η επιβολή της νομοθεσίας είναι ασυνεπής. Η **Αυστρία** αναγνωρίζει τους Ρομά ως εθνική μειονότητα με συνταγματική προστασία, αλλά η στρατηγική της θέτει ασαφείς εκπαιδευτικούς στόχους. Η **Βουλγαρία** συνδυάζει μακροχρόνιες στρατηγικές για τους Ρομά με ρητή νομοθεσία κατά των διακρίσεων, ενώ ο διαχωρισμός παραμένει ευρέως διαδεδομένος. Η **Βόρεια Μακεδονία** — υποψήφια προς ένταξη χώρα — παρουσιάζει αξιοσημείωτη πρόοδο

μέσω του συνταγματικού καθεστώτος μειονότητας, των υποτροφιών, των βοηθών διδασκαλίας Ρομά και των ποσοστώσεων στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, αν και η σχολική διαρροή παραμένει.

Το διπλό δίδαγμα για τους επαγγελματίες. Τα νομικά πλαίσια αποτελούν ελάχιστα πρότυπα και πηγές νομιμότητας, όχι απλή γραφειοκρατία — νομιμοποιούν τις παρεμβάσεις και τους παρέχουν πόρους. Ωστόσο, οι νόμοι από μόνοι τους δεν αρκούν: η αποτελεσματικότητα εξαρτάται από την εφαρμογή, τους πόρους και την ουσιαστική συμμετοχή των Ρομά. Οι φορείς πρέπει, επομένως, να ελέγχουν την εφαρμογή εκεί όπου λειτουργούν στην πράξη, όπου εξακολουθούν να υπάρχουν διαχωρισμένες τάξεις, όπου απορρίπτεται η εγγραφή ή δεν επιβάλλονται ποτέ κυρώσεις, και να αντιμετωπίζουν το χάσμα μεταξύ νόμου και πράξης ως δικό τους πρόγραμμα βελτίωσης.

T26 — Εφαρμογή των μέτρων κατά των διακρίσεων: υποχρεωτική κατάρτιση εκπαιδευτικών, συστήματα αναφοράς και επαγγελματική λογοδοσία

Επίπεδο: [ΘΕΣΜΟΣ] / [ΣΥΣΤΗΜΑ] · **Πηγές:** S3 BP 7 + S4 BP 27 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Να εισαχθεί υποχρεωτική, κρατικά χρηματοδοτούμενη κατάρτιση για όλους τους εκπαιδευτικούς της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (ΕΕΚ) σχετικά με την ιστορία, τον πολιτισμό και τις κοινωνικοοικονομικές πραγματικότητες των Ρομά.
- Εφαρμογή μιας τυποποιημένης, ορατής διαδικασίας για περιστατικά διακρίσεων: άμεση αναφορά, τεκμηριωμένο αρχείο, επανεξέταση με όλα τα εμπλεκόμενα μέρη, αναλογικές κυρώσεις και παραπομπή στις αρμόδιες αρχές όπου απαιτείται.
- Να βασίζεται η καθημερινή συμπεριφορά στην επαγγελματική δεοντολογία — σεβασμός και ακεραιότητα, καθήκον φροντίδας, ικανότητα και πρότυπο συμπεριφοράς — υποστηριζόμενη από τη θεσμική λογοδοσία.

Εκπαίδευση. Η διάκριση και οι προκαταλήψεις εντός των σχολείων/ ιδρυμάτων αποτελούν άμεσους παράγοντες αποξένωσης και εγκατάλειψης των σπουδών. Η υποχρεωτική κατάρτιση των εκπαιδευτικών σχετικά με την ιστορία, τον πολιτισμό και τις κοινωνικοοικονομικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι οικογένειες των Ρομά αποσκοπεί στη μείωση των προκαταλήψεων και στη δημιουργία τάξεων όπου οι μαθητές Ρομά αισθάνονται ότι εκτιμώνται και γίνονται κατανοητοί. Η πολιτισμική ικανότητα θα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως κριτήριο επαγγελματικής ικανότητας, το οποίο αξιολογείται όπως οποιαδήποτε άλλη διδακτική δεξιότητα.

Διαδικασία. Η πρόληψη συνδέεται με την αντιμετώπιση μέσω μιας καθορισμένης ακολουθίας: το περιστατικό αναφέρεται αμέσως στη διοίκηση του σχολείου/ ιδρύματος, καταγράφεται σε ειδικό έντυπο (ημερομηνία, εμπλεκόμενα άτομα, περιγραφή των γεγονότων), εξετάζεται μαζί με τα θύματα, τους δράστες και τους μάρτυρες, επιβάλλονται κυρώσεις σύμφωνα με τον κώδικα δεοντολογίας και, σε σοβαρές περιπτώσεις, παραπέμπεται στις αρμόδιες αρχές, όπως υπουργεία, παρατηρητήρια ή ο Ρομά Διαμεσολαβητής.

Εφαρμογή. Η ύπαρξη μιας διαδικασίας δεν αρκεί. Το προσωπικό, οι μαθητές, οι οικογένειες και οι κοινότητες χρειάζονται επαναλαμβανόμενες και προσιτές πληροφορίες σχετικά με το πού και πώς να υποβάλλουν αναφορές, καθώς και διαβεβαίωση ότι δεν θα υποστούν αντίποινα. Διοργανώστε εκστρατείες ευαισθητοποίησης σε ολόκληρο το σχολείο για την αντιμετώπιση της διάκρισης μεταξύ συνομηλίκων που δηλητηριάζει την καθημερινή σχολική ζωή.

Ηθική. Οι ηθικές ευθύνες που προσδίδουν αξιοπιστία στην αντιμετώπιση είναι: οι εκπαιδευτικοί να προάγουν τον πλουραλισμό και την ανεκτικότητα (σεβασμός και ακεραιότητα), να προστατεύουν την ευημερία των μαθητών (υποχρέωση φροντίδας), να επιδιώκουν τη συνεχή επαγγελματική ανάπτυξη για διαφορετικές ομάδες (ικανότητα) και να αποτελούν πρότυπο δημοκρατικής κουλτούρας (πρότυπο συμπεριφοράς). Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα, με τη σειρά τους, λογοδοτούν μέσω πλαισίων κατά των διακρίσεων, στρατηγικών στόχων ένταξης και διασφάλισης ποιότητας που ελέγχει εάν οι δηλωμένες δεσμεύσεις αντιστοιχούν στην εμπειρία που βιώνουν οι μαθητές.

Τι πρέπει να αποφεύγεται. Οι πολιτικές που υπάρχουν στα χαρτιά αλλά δεν εφαρμόζονται ποτέ διδάσκουν στους μαθητές ότι τα ιδρύματα δεν θα τους προστατεύσουν. Οι διαδικασίες χωρίς ηθική μετατρέπονται σε γραφειοκρατία· η ηθική χωρίς διαδικασίες παραμένει καλή πρόθεση.

B5 — Υπηρεσίες υποστήριξης και ενδυνάμωσης των μαθητών

T27 — Να βασίζεται κάθε υπηρεσία σε τριγωνοποιημένη, τεκμηριωμένη αξιολόγηση αναγκών

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγές:** S4 BP 1 + S2 BP 18 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Ξεκινήστε από την τεκμηριωμένη πραγματικότητα: η σχολική διαρροή μεταξύ των μαθητών Ρομά φτάνει το 70% σε ορισμένες περιπτώσεις, έναντι 9,7% για τους συνομηλίκους τους που δεν ανήκουν στις Ρομά κοινότητες. Αντιμετωπίστε τη διάκριση και τις προκαταλήψεις, τη φτώχεια, τα γλωσσικά κενά και τις χαμηλές προσδοκίες των ιδρυμάτων **συνολικά**, όχι μεμονωμένα.
- Καλύψτε και τις τρεις κατηγορίες εκπαιδευτικών αναγκών: τις συνειδητές και ρητές, τις συνειδητές αλλά μη εκφρασμένες, καθώς και τις «κρυφές ανάγκες» που δεν εκφράζονται ποτέ.
- Συνδυάστε τρεις μεθόδους — απλά ερωτηματολόγια τύπου λίστας επιλογών με τη βοήθεια διαμεσολαβητών, ανάλυση περιεχομένου υφιστάμενων εκθέσεων και συνεντεύξεις με διαμεσολαβητές και ειδικούς της ΕΕΚ — έτσι ώστε η τριγωνοποίηση να αποφέρει σταθερά και αξιόπιστα αποτελέσματα.

Γιατί λειτουργεί: Η αξιολόγηση των αναγκών στην εκπαίδευση ενηλίκων και στην ΕΕΚ αποτελεί το θεμέλιο πάνω στο οποίο σχεδιάζονται οι παρεμβάσεις, τόσο σε βραχυπρόθεσμο όσο και σε μακροπρόθεσμο ορίζοντα. Η ποιότητά της καθορίζει αν ένα πρόγραμμα ανταποκρίνεται σε μια πραγματική ανάγκη ή σε μια υποθετική. Τα στοιχεία είναι σαφή: οι εκπαιδευόμενοι Ρομά αντιμετωπίζουν διαδεδομένη διάκριση και

προκατάληψη που οδηγούν σε κοινωνικό αποκλεισμό· πολλοί μεγαλώνουν σε συνθήκες φτώχειας, με ανεπαρκείς συνθήκες στέγασης, υγειονομικής περίθαλψης και εκπαιδευτικών πόρων· σε κάποιες περιπτώσεις, τα γλωσσικά εμπόδια περιορίζουν την πλήρη συμμετοχή τους· και οι χαμηλές προσδοκίες των θεσμικών φορέων επιδεινώνουν αυτές τις συνθήκες. Οι πολιτισμικοί παράγοντες έχουν εξίσου μεγάλη σημασία, πρόωροι εξαναγκαστικοί γάμοι ή εργασία (ειδικά για τα κορίτσια, τα οποία αντιμετωπίζουν συνδυασμένη διάκριση λόγω φύλου και κοινότητας) και η έλλειψη ορατών προτύπων που περιορίζει τις φιλοδοξίες. Το συμπέρασμα είναι ότι οι υπηρεσίες πρέπει να είναι ολιστικές και να σέβονται τον πολιτισμό, αναγνωρίζοντας τις πολιτισμικές αξίες των Ρομά (οι πρόωροι εξαναγκαστικοί γάμοι δεν αποτελούν πολιτισμικό χαρακτηριστικό και δεν αποτελούν πραγματικότητα σε όλες τις Ρομά κοινότητες).

Η μέθοδος.

1. **Προσδιορισμός των προκλήσεων** που αντιμετωπίζει η ομάδα-στόχος — για παράδειγμα, δυσκολία εισόδου στην αγορά εργασίας λόγω έλλειψης προσόντων ή αναντιστοιχίας μεταξύ προσόντων και απαιτήσεων της αγοράς.
2. **Καθορισμός του πλαισίου αναφοράς** που προσδίδει τις διαστάσεις σε αυτές τις προκλήσεις — για μια κοινότητα με υψηλή ανεργία και χαμηλά προσόντα, το πλαίσιο αυτό είναι η είσοδος στην αγορά εργασίας και τα επαγγελματικά προσόντα.
3. **Συλλογή συγκεκριμένων δεδομένων** για τον πληθυσμό-στόχο: δημογραφικά στοιχεία (ηλικία, φύλο, οικογενειακή κατάσταση, αριθμός παιδιών, οικονομικό επίπεδο, εργασιακή κατάσταση)· εκπαιδευτικό επίπεδο· προηγούμενη κατάρτιση και εργασιακή εμπειρία· καθώς και χαρακτηριστικά ειδικά για την ομάδα, όπως το κοινωνικοοικονομικό υπόβαθρο, η διάρκεια της ανεργίας, η ευχέρεια στη γλώσσα διδασκαλίας και η ανάγκη για γλωσσική ή διαπολιτισμική υποστήριξη.

Σχετικά με την επιλογή μεθόδου. Τα ερωτηματολόγια με σταθερές ή κλειστές ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής είναι αποτελεσματικά για τη συλλογή τόσο απόψεων σχετικά με την εκπαίδευση όσο και δημογραφικών, κοινωνικών και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών — ωστόσο, για τους ενήλικες Ρομά, όπου κρίνεται απαραίτητο, οι ερωτήσεις πρέπει να διατυπώνονται σε απλή γλώσσα και η συμπλήρωσή τους πρέπει να γίνεται με τη βοήθεια Ρομά διαμεσολαβητών. Η ανάλυση περιεχομένου εγγράφων και πηγών (έντυπα, εκθέσεις της κοινότητας, κυβερνητικά στοιχεία) προσφέρει εμβάθυνση στις διαστάσεις του προβλήματος. Οι συνεντεύξεις — δομημένες, ημιδομημένες ή αδόμητες — μπορούν να αντικαταστήσουν ή να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια και χρησιμοποιούνται καλύτερα με έμπειρα ή εξειδικευμένα μέλη της κοινότητας. Η συμμετοχική παρατήρηση κρίνεται υπερβολικά απαιτητική και δεν συνιστάται, καθώς θα

απαιτούσε εξειδικευμένους ερευνητές να παρατηρούν συστηματικά διαδικασίες όπως η χαμηλή συμμετοχή στην ΕΕΚ.

Η σύσταση: ο συνδυασμός. Ερωτηματολόγια τύπου λίστας ελέγχου με τη βοήθεια διαμεσολαβητών, ανάλυση περιεχομένου των εκθέσεων των Παραρτημάτων Ρομά ή των Κέντρων Κοινότητας, και των κοινωνικών-εκπαιδευτικών υπηρεσιών, καθώς και συνεντεύξεις με διαμεσολαβητές, εμπειρογνώμονες ενσωμάτωσης, παρόχους ΕΕΚ και ειδικούς στο σχεδιασμό προγραμμάτων. Η τριγωνοποίηση μεταξύ των τριών αυτών στοιχείων είναι αυτό που καθιστά τα ευρήματα αξιόπιστα. Σημειώστε ότι οι τρεις κατηγορίες αναγκών μπορούν να καλυφθούν πλήρως μόνο συνδυάζοντας το τι λένε οι άνθρωποι με το πώς το λένε (**T16**).

Ο έλεγχος του σχεδιασμού. Το κατά πόσον το πακέτο υπηρεσιών ανταποκρίνεται στην πλήρη κατάσταση του μαθητή, και όχι απλώς στο ακαδημαϊκό τμήμα της. Η στοχευμένη διδασκαλία, η καθοδήγηση, η γλωσσική υποστήριξη και οι πρωτοβουλίες κατά των διακρίσεων πρέπει να συνδυάζονται με ευρύτερη κοινωνικοοικονομική υποστήριξη, αντί να παρέχονται ως μεμονωμένες λύσεις.

Σχετικό: **T58 — Διάγνωση της διακοπής των σπουδών με δεδομένα σχετικά με τις δομικές αιτίες της** (η εφαρμογή της ίδιας διαγνωστικής μεθοδολογίας ειδικά για τη διακοπή των σπουδών)

T28 — Συντονισμός ολοκληρωμένης υποστήριξης από πολλαπλούς φορείς γύρω από τον μαθητή

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγές:** S3 BP 9 + S4 BP 13 + S3 BP 13 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Προσφορά ενός φάσματος υποστήριξης — ακαδημαϊκής, συναισθηματικής, οικονομικής, γλωσσικής, καθοδήγησης και υποστήριξης μετάβασης — προσαρμοσμένου στις ανάγκες χωρίς στιγματισμό.
- Συντονισμός εκπαιδευτών, συμβούλων, διοικητικών υπαλλήλων, κοινωνικών λειτουργών, διαμεσολαβητών, μεντόρων, Ρομά οργανώσεων και εξωτερικών υπηρεσιών μέσω σαφών ρόλων, διαδρομών παραπομπής και κοινής πληροφόρησης.

- Αξιολογήστε την υποστήριξη με βάση το αν είναι οργανωμένη, προσβάσιμη και παρέχεται με σεβασμό — και όχι απλώς με βάση το αν υπάρχει.

Γιατί ο συντονισμός είναι το βασικό πρόβλημα. Οι μαθητές αντιμετωπίζουν πολλαπλά εμπόδια — γλωσσικά, οικονομικά, συναισθηματικά, υλικοτεχνικά — τα οποία δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν από μία μόνο παρέμβαση. Η υποστήριξη αποτελεί, επομένως, ένα σύνολο μέτρων, που κυμαίνεται από την ακαδημαϊκή βοήθεια και την καθοδήγηση έως τη συμβουλευτική, την οικονομική ενίσχυση, τη γλωσσική υποστήριξη και τη βοήθεια στη μετάβαση. Η περίπτωση της **Αμάρα** δείχνει το κόστος της μη συντονισμένης παροχής: ο εκπαιδευτής παρατηρεί τις απουσίες, ο διοικητικός υπάλληλος συντάσσει μια αναφορά που δεν φτάνει ποτέ στον συντονιστή υποστήριξης των μαθητών, και ο φορέας παραπομπής δεν ενημερώνεται ποτέ — ενώ η Αμάρα οδεύει προς την εγκατάλειψη της επαγγελματικής εκπαίδευσης. Ένα πρόγραμμα καθοδήγησης απομονωμένο από την ακαδημαϊκή συμβουλευτική, ή μια διαδικασία οικονομικής ενίσχυσης της οποίας τα έγγραφα είναι απρόσιτα για έναν μαθητή που αντιμετωπίζει δυσκολίες, δεν αποτελεί πραγματική υποστήριξη.

Οι τρεις ομάδες φορέων και η συμβολή της καθεμιάς. Κανένας μεμονωμένος φορέας δεν μπορεί να καλύψει το πλήρες φάσμα των αναγκών, και τα πιο δύσκολα προβλήματα των εκπαιδευόμενων εμφανίζονται ακριβώς στα σημεία τομής των υπηρεσιών — εκεί όπου ο εκπαιδευτικός φορέας συναντά τον εργοδότη, το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας, την υπηρεσία στέγασης ή την οικογένεια.

- **Σχολεία και κέντρα κατάρτισης:** προσαρμόζουν τα προγράμματα σπουδών, εντοπίζουν έγκαιρα τις ανάγκες, υιοθετούν πολιτικές χωρίς αποκλεισμούς και συνεργάζονται με ΜΚΟ ως μεσολαβητές μεταξύ σχολείου και οικογένειας. Οι ΜΚΟ παρέχουν επιπλέον κατάρτιση στους εκπαιδευτικούς.
- **Κοινωνικοί λειτουργοί, διαμεσολαβητές και μέντορες:** παρέχουν ολιστική υποστήριξη πέρα από την τάξη — στέγαση, υγειονομική περίθαλψη, δυναμική της οικογένειας — χτίζουν σχέσεις εμπιστοσύνης με τις οικογένειες και υποστηρίζουν τους μαθητές εντός των ιδρυμάτων.
- **Ρομά οργανώσεις:** εγγυώνται την πολιτισμική συνάφεια, ηγούνται κοινοτικών πρωτοβουλιών και υποστηρίζουν την αλλαγή πολιτικής. Η πολιτισμική τους γνώση και η εμπιστοσύνη που έχουν κερδίσει προσδίδουν στον φορέα εμπέλεια και αξιοπιστία που δεν μπορεί να δημιουργήσει εσωτερικά.
- **Υπηρεσίες φροντίδας, ψυχικής υγείας, στέγασης και άλλες:** επίσημα πρωτόκολλα, συμπεριλαμβανομένων καθορισμένων σημείων επαφής και συμφωνιών ανταλλαγής πληροφοριών, ώστε η υποστήριξη να ακολουθεί τον μαθητή σε όλα τα συστήματα.

Πώς να το εφαρμόσετε. Αντιμετωπίστε την υποστήριξη ως ένα σύστημα με συγκεκριμένους ρόλους, καθορισμένα σημεία παραπομπής και κοινή πληροφόρηση σχετικά με την κατάσταση κάθε μαθητή: ποιος

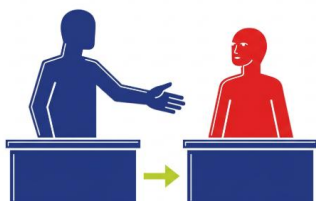

είναι υπεύθυνος για τι, ποιος επικοινωνεί με ποιον και ποιος αναλαμβάνει την παρακολούθηση. Η διεπιστημονική συνεργασία αποτελεί προαπαιτούμενο, όχι πολυτέλεια. Οι εταίροι χρειάζονται ηγέτες αφοσιωμένους στη μακροπρόθεσμη διατήρησή της, αφοσιωμένο προσωπικό που κατανοεί τον τρόπο λειτουργίας των υπηρεσιών των εταίρων, καθώς και την ταπεινότητα να αναγνωρίσουν τι δεν μπορεί να κάνει το ίδρυμα μόνο του — οι συνεργασίες παραμελούνται εύκολα υπό οικονομική πίεση.

Το κριτήριο ποιότητας. Θα προσεγγιζόταν ένας μαθητής που αντιμετωπίζει δυσκολίες από το σύστημα πριν χρειαστεί να ζητήσει βοήθεια;

Σχετικό: **T44 — «Συνεργασία με εργοδότες»** καλύπτει τον τομέα των εργοδοτών στο πλαίσιο των εξωτερικών συνεργασιών (συν-σχεδιασμός, καθοδήγηση, μαθητείες, εργασιακά περιβάλλοντα χωρίς αποκλεισμούς).

T29 — Άρση των εμποδίων για την ενθάρρυνση της συμμετοχής μέσω προληπτικών δράσεων προσέγγισης

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S3 BP 10

Βασικά σημεία

- Αναγνωρίστε ότι το στίγμα, η δυσπιστία, η ασαφής επικοινωνία, ο κατακερματισμός, ο χρονισμός και η γραφειοκρατία απομακρύνουν τους μαθητές από την υποστήριξη που επίσημα υπάρχει.
- Να καθιερωθεί η επαφή πριν από την εμφάνιση κρίσεων — για παράδειγμα, μια άτυπη ατομική συνάντηση με έναν συντονιστή κατά τον πρώτο μήνα.
- Απλοποίηση των διαδικασιών, ώστε οι εκπαιδευόμενοι να μην χρειάζεται να αυτοπροσδιορίζονται ως «με δυσκολίες» για να λάβουν βοήθεια.

Τι σημαίνει αυτό: Οι υπηρεσίες υποστήριξης συχνά δεν αξιοποιούνται από τους μαθητές που τις χρειάζονται περισσότερο. Μια τεκμηριωμένη περίπτωση καταγράφει πώς η γραφειοκρατική πολυπλοκότητα (ένα τραπεζικό αντίγραφο κίνησης λογαριασμού, μια επιστολή κοινωνικού λειτουργού), η ασαφής επικοινωνία σχετικά με το πεδίο αρμοδιοτήτων ενός συμβούλου κοινωνικής πρόνοιας, η αόρατη ύπαρξη ενός διαθέσιμου πόρου (του υπεύθυνου επικοινωνίας με την κοινότητα) και ο χρονισμός των προσφορών συντέλεσαν στο να μείνει ένας ενεργός μαθητής χωρίς υποστήριξη.

Οι βέλτιστες πρακτικές είναι: **προληπτική προσέγγιση** — σύντομες, ανεπίσημες συνομιλίες που προγραμματίζονται με κάθε μαθητή στις αρχές του προγράμματος, κανονικοποιώντας την επαφή έτσι ώστε το να ζητάς βοήθεια να μην αποτελεί πράξη αυτοχαρακτηρισμού· **απλοποίηση της διαδικασίας** — προσωρινή επείγουσα υποστήριξη προσβάσιμη μέσω μιας σύντομης προφορικής συνομιλίας αντί για μια επίσημη, τεκμηριωμένη αίτηση· και **οικοδόμηση εμπιστοσύνης μέσω της συνέπειας** — υποστήριξη που προσφέρεται επανειλημμένα και με προβλεψιμότητα.

Η βαθύτερη αρχή είναι ότι τα ιδρύματα πρέπει να αξιολογούν την υποστήριξη από την οπτική γωνία του εκπαιδευόμενου/-ης — ρωτώντας όχι αν υπάρχουν υπηρεσίες, αλλά αν οι εκπαιδευόμενοι/-ες αισθάνονται αρκετά ασφαλείς, αρκετά ενημερωμένοι και αρκετά ενδυναμωμένοι/-ες για να τις χρησιμοποιήσουν.

T30 — Παροχή πολυγλωσσικής, πολιτισμικά ευαίσθητης γλωσσικής υποστήριξης και γλωσσικών διευκολύνσεων

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγές:** S4 BP 3 + S2 BP 14 (συγχωνευμένες)

Βασικά σημεία

- Διαχωρίστε τους/τις εκπαιδευόμενους/-ες Ρομά μετανάστες/-ες (περιορισμένη γνώση της γλώσσας διδασκαλίας) από τους/τις γηγενείς εκπαιδευόμενους/-ες Ρομά (που μιλούν διαλέκτους Ρομά παράλληλα με αυτή), καθώς οι δύο ομάδες χρειάζονται διαφορετικές λύσεις.
- Προσφέρετε στοχευμένα μαθήματα γλώσσας, δίγλωσση και πολυγλωσσική εκπαίδευση, εκπαιδευμένους γλωσσικούς βοηθούς και διερμηνείς, καθώς και καθηγητές που μιλούν Ρομανές διαλέκτους και λειτουργούν ως γλωσσικοί και πολιτισμικοί διαμεσολαβητές.
- Οργανώστε τάξεις μεικτών ικανοτήτων — συμπεριλαμβανομένων και διαφορετικών ηλικιών — όπου η διδασκαλία παρέχεται με κατανοητό τρόπο· όπου αυτό είναι αδύνατο, χρησιμοποιήστε έναν/μία ομότιμο/-η Ρομά που μιλάει άπταιστα ως μεταφραστή κατά τη διάρκεια των μαθημάτων.

Γιατί η γλώσσα έχει διπλή σημασία. Πρώτον, οι εκπαιδευόμενοι/-ες Ρομά συχνά πρέπει να παρακολουθούν μαθήματα σε μια γλώσσα που δεν γνωρίζουν ή δεν μιλούν άπταιστα, γεγονός που τους θέτει σε άνιση θέση

σε σχέση με τους συμμαθητές τους και περιορίζει την κοινωνική τους ένταξη. Δεύτερον, αυτή η αναντιστοιχία καταστρέφει την εμπιστοσύνη: εάν η διδασκαλία δεν είναι κατανοητή, η οικογένεια καταλήγει εύλογα στο συμπέρασμα ότι το σύστημα δεν έχει σχεδιαστεί για αυτούς και δεν θα τους προσφέρει τίποτα.

Δύο λύσεις, κατά σειρά προτίμησης.

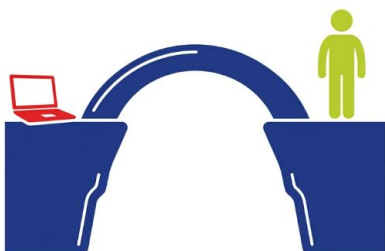
- **Δομική:** μικτές τάξεις, συμπεριλαμβανομένων και διαφορετικών ηλικιακών ομάδων, όπου η διδασκαλία είναι κατανοητή για την ομάδα.
- **Αντισταθμιστικά:** όπου δεν είναι εφικτή η δημιουργία μικτής τάξης, ειδικά μαθήματα γλώσσας στα οποία ένας/μία συμμαθητής/-ια Ρομά που μιλάει άπταιστα τη γλώσσα μεταφράζει όποτε χρειάζεται. Αυτό έχει διπλό αποτέλεσμα — προετοιμάζει τους μαθητές για τη διδασκαλία σε άλλη γλώσσα και ταυτόχρονα σηματοδοτεί ότι το εκπαιδευτικό ίδρυμα καταβάλλει πραγματική προσπάθεια για να είναι χωρίς αποκλεισμούς.

Τι λειτουργεί στην πράξη. Το πρόγραμμα «Δεύτερη Ευκαιρία» της Ουγγαρίας αποδεικνύει ότι το μοντέλο λειτουργεί: η ομιλούμενη Ρομανί διάλεκτοι και η ουγγρική ενσωματώνονται στο πρόγραμμα σπουδών, οι καθηγητές που μιλούν την διάλεκτο αυτή, ενεργούν ως γλωσσικοί και πολιτισμικοί διαμεσολαβητές, ενώ τα συμπληρωματικά μαθήματα ενισχύουν την ουγγρική γλώσσα, διατηρώντας παράλληλα τη μητρική γλώσσα. Τα τεκμηριωμένα αποτελέσματα περιλαμβάνουν υψηλότερα ποσοστά παραμονής στο σχολείο, βελτιωμένος αλφαριθμητισμός και αυξημένη αυτοπεποίθηση — αποδεικτικά στοιχεία ότι η ενσωμάτωση των Ρομά διαλέκτων στην κύρια εκπαίδευση βελτιώνει τα αποτελέσματα, διατηρώντας παράλληλα τη γλωσσική και πολιτισμική ταυτότητα.

Δύο διευκρινίσεις. Η διάκριση μεταξύ των διαλέκτων Ρομά και της ρουμανικής γλώσσας πρέπει να αναφέρεται ρητά σε όλα τα υλικά, καθώς η σύγχυση μεταξύ των δύο αποτελεί επαναλαμβανόμενο σφάλμα που υπονομεύει την αξιοπιστία απέναντι στις κοινότητες. Επιπλέον, δεν μιλούν όλοι οι Ρομά την ίδια διάλεκτο, οπότε ο γλωσσικός σχεδιασμός πρέπει να είναι εξειδικευμένος για κάθε κοινότητα και όχι βασισμένος σε υποθέσεις.

Πλαίσιο. Αντιμετωπίστε τη γλωσσική υποστήριξη ως ορατή θεσμική προσπάθεια, διότι αυτό είναι που πείθει τις οικογένειες ότι η εκπαίδευση μπορεί πραγματικά να τους ωφελήσει.

T31 — Γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος

Επίπεδο: [ΘΕΣΜΟΣ] · **Πηγή:** S4 BP 5

Βασικά σημεία

- Διδάξτε βασικές ψηφιακές δεξιότητες: χρήση υπολογιστών, πλοήγηση στο διαδίκτυο και πλατφόρμες ηλεκτρονικής μάθησης.
- Παρέχετε συσκευές και σύνδεση στο διαδίκτυο, ειδικά σε περιπτώσεις όπου οι μαθητές δεν έχουν πρόσβαση από το σπίτι τους.
- Χρησιμοποιήστε ψηφιακά εργαλεία μάθησης προσαρμοσμένα στις ανάγκες των εκπαιδευόμενων Ρομά, όπως διαδραστικές εφαρμογές εκμάθησης γλωσσών και συμπληρωματικό περιεχόμενο.

Τι σημαίνει αυτό: Η ψηφιακή παιδεία αποτελεί πλέον προϋπόθεση τόσο για την ακαδημαϊκή όσο και για την επαγγελματική επιτυχία, ενώ οι μαθητές Ρομά αντιμετωπίζουν συχνά ένα ψηφιακό χάσμα που οφείλεται στην περιορισμένη πρόσβαση στην τεχνολογία στο σπίτι. Ως εκ τούτου, οι υπηρεσίες υποστήριξης πρέπει να επιτελέσουν τρία πράγματα: **να παρέχουν εκπαίδευση** (μαθήματα ψηφιακής παιδείας), **να εξοπλίζουν** (φορητοί υπολογιστές, tablet και διαδικτυακοί πόροι σε υποεξυπηρετούμενες περιοχές) και **να προσαρμόζουν** (διαδικτυακά εργαλεία σχεδιασμένα για τις πραγματικές ανάγκες των μαθητών αντί για γενικές πλατφόρμες).

Το ψηφιακό χάσμα επιδεινώνει άλλα μειονεκτήματα: οι διαδικασίες εισαγωγής, οι πλατφόρμες μάθησης και η αναζήτηση εργασίας πραγματοποιούνται όλο και περισσότερο διαδικτυακά, οπότε η έλλειψη πρόσβασης στο διαδίκτυο μετατρέπεται σιωπηλά σε αποκλεισμό από την εκπαίδευση και την αγορά εργασίας. Η ψηφιακή ένταξη δεν αποτελεί, επομένως, προαιρετικό πλεονέκτημα, αλλά βασικό μέτρο ισότητας — και η υλοποίησή της πρέπει να συνδυάζεται με την προσωπική υποστήριξη που χρειάζονται οι μαθητές με περιορισμένη ψηφιακή αυτοπεποίθηση.

Αντίστοιχες κατηγορίες μαθητών: **L01–L05** (οι βασικές ψηφιακές δεξιότητες που αποσκοπεί να αναπτύξει η παρούσα υπηρεσία)

T32 — Παροχή ψυχοκοινωνικής και συναισθηματικής υποστήριξης

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S4 BP 6

Βασικά σημεία

- Παροχή πρόσβασης σε σχολικούς συμβούλους και ψυχολόγους για θέματα άγχους, προσωπικών προκλήσεων και τραυματικών εμπειριών.
- Δημιουργία δικτύων αλληλοϋποστήριξης, όπου οι μαθητές που αντιμετωπίζουν παρόμοιες προκλήσεις μπορούν να συνδεθούν και να νιώσουν ότι ανήκουν σε μια ομάδα.
- Υλοποίηση προγραμμάτων κατά του εκφοβισμού που αντιμετωπίζουν τη διακριτική μεταχείριση που αφορά συγκεκριμένα τους Ρομά και προάγουν την ασφάλεια.

Τι σημαίνει αυτό: Πολλοί/-ες εκπαιδευόμενοι/-ες Ρομά φέρουν το βάρος της διάκρισης, του κοινωνικού αποκλεισμού ή του προσωπικού τραύματος, γεγονός που επηρεάζει άμεσα την ακαδημαϊκή τους απόδοση και την ευημερία τους. Οι ψυχοκοινωνικές υπηρεσίες ανταποκρίνονται σε τρία επίπεδα: **ατομική συμβουλευτική** για την αντιμετώπιση προσωπικών προκλήσεων και άγχους· **δίκτυα συνομηλίκων** που αντικαθιστούν την απομόνωση με το αίσθημα του ανήκειν και την αμοιβαία υποστήριξη· και **πρωτοβουλίες κατά του εκφοβισμού** που ευαισθητοποιούν σχετικά με τη διάκριση που αφορά συγκεκριμένα τους μαθητές Ρομά, προωθώντας παράλληλα ένα ασφαλές και χωρίς αποκλεισμούς περιβάλλον.

Αυτές οι υπηρεσίες έχουν σημασία επειδή η μάθηση είναι συναισθηματική πριν γίνει γνωστική: ένας μαθητής που αισθάνεται ανασφαλής ή στιγματισμένος δεν μπορεί να συμμετάσχει πλήρως. Συνεπώς, οι βέλτιστες πρακτικές αντιμετωπίζουν την ψυχολογική ασφάλεια ως εκπαιδευτική υποδομή — σχεδιασμένη, χρηματοδοτούμενη και παρακολουθούμενη όπως οποιαδήποτε άλλη υπηρεσία — και κανονικοποιούν την πρόσβαση σε αυτήν, έτσι ώστε η αναζήτηση βοήθειας να μην συνεπάγεται στιγματισμό.

T33 — Ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής και χρηματοοικονομικής παιδείας

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] / [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S4 BP 7

Βασικά σημεία

- Εκπαίδευση/Κατάρτιση σε δεξιότητες επικοινωνίας, ομαδικής εργασίας, επίλυσης προβλημάτων και λήψης αποφάσεων.
- Διδάξτε τη διαχείριση του χρόνου, τον καθορισμό στόχων και την οργάνωση, ώστε να επιτυγχάνεται ισορροπία μεταξύ σπουδών και προσωπικής ζωής.
- Παροχή εκπαίδευσης σε θέματα οικονομικής παιδείας σχετικά με τον προϋπολογισμό και την αποταμίευση, κάτι ιδιαίτερα πολύτιμο για οικογένειες που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες.

Τι σημαίνει αυτό: Η ενδυνάμωση ξεκινά με τις δεξιότητες που επιτρέπουν σε ένα άτομο να διαχειρίζεται ανεξάρτητα την προσωπική και την επαγγελματική του ζωή. Το πακέτο δεξιοτήτων ζωής καλύπτει τις κοινωνικές δεξιότητες που απαιτούν οι χώροι εργασίας, τις οργανωτικές τεχνικές που επιτρέπουν στους/στις εκπαιδευόμενους/-ες να διαχειρίζονται ανταγωνιστικές ευθύνες, καθώς και τη χρηματοοικονομική παιδεία που ενισχύει την οικονομική αυτονομία — κάτι ιδιαίτερα σημαντικό για τις οικογένειες Ρομά που αντιμετωπίζουν οικονομικές δυσκολίες.

Δεν πρόκειται για συμπληρωματικά μαθήματα, αλλά για τις γενικές ικανότητες που η ΕΕΚ υπόσχεται να αναπτύξει· ο ρητός προγραμματισμός τους διασφαλίζει ότι δεν θεωρούνται δεδομένες και, ως εκ τούτου, δεν παραλείπονται ποτέ από τη διδασκαλία. Η χρηματοοικονομική παιδεία έχει επίσης μια διάσταση ένταξης: η κατανόηση του προϋπολογισμού και της αποταμίευσης προστατεύει τους/τις εκπαιδευόμενους/-ες και τις οικογένειές τους από καταχρηστικές επιλογές και ενισχύει την οικονομική σταθερότητα που καθιστά δυνατή τη συνέχιση της εκπαίδευσης.

Αντίστοιχες δεξιότητες των μαθητών: **L18** (ομαδική εργασία), **L19** (διαχείριση χρόνου), **L20** (στόχοι SMART), **L27** (διαχείριση χρημάτων)

T34 — Εκπαίδευση στην αυτοεκπροσώπηση, την ηγεσία και την ευαισθητοποίηση σχετικά με τα δικαιώματα

Επίπεδο: [ΤΑΞΗ] · **Πηγή:** S4 BP 8

Βασικά σημεία

- Διοργάνωση εργαστηρίων αυτοεκπροσώπησης: διατύπωση αναγκών, κατανόηση δικαιωμάτων, συμμετοχή σε αποφάσεις που επηρεάζουν την εκπαίδευση του καθενός.
- Δημιουργία ευκαιριών ανάληψης ηγετικών ρόλων στη σχολική και κοινωνική ζωή.
- Εκπαίδευση των εκπαιδευόμενων σχετικά με τα νόμιμα δικαιώματά τους στην εκπαίδευση και την απασχόληση, ώστε να ενδυναμωθούν έναντι των διακρίσεων.

Τι σημαίνει αυτό: Οι Ρομά εκπαιδευόμενοι/-ες αντιμετωπίζουν συστηματικά θεσμικές και κοινωνικές προκλήσεις που απαιτούν την ικανότητα να εκφράζουν οι ίδιοι τις απόψεις τους. Η εκπαίδευση στην αυτοεκπροσώπηση διδάσκει στους σπουδαστές/-ριες να εκφράζουν τις ανάγκες τους σε εκπαιδευτικά περιβάλλοντα, να κατανοούν τα δικαιώματά τους και να συμμετέχουν σε αποφάσεις που τους αφορούν· τα προγράμματα ηγεσίας μετατρέπουν την αυτοπεποίθηση σε υπευθυνότητα· η εκπαίδευση στα δικαιώματα οπλίζει τους καταρτιζόμενους/-ες ενάντια στις διακρίσεις και την άνιση μεταχείριση στην εκπαίδευση και την απασχόληση.

Η βασική αλλαγή είναι η μετάβαση από τον/την σπουδαστή/-ρια ως αποδέκτη στον/στην σπουδαστή/-ρια ως δράστη. Οι υπηρεσίες που σχεδιάζονται με βάση την αυτοπροάσπιση δημιουργούν αποφοίτους που μπορούν να διαπραγματεύονται σε χώρους εργασίας, ιδρύματα και δημόσιες υπηρεσίες — ακριβώς η ικανότητα που χρειάζονται περισσότερο οι περιθωριοποιημένες κοινότητες, και η ικανότητα που το έργο MIRANDA προσδιορίζει ως τον πυρήνα της ενδυνάμωσης.

Σχετικό: T57 — Προώθηση της πολιτιστικής ενδυνάμωσης και της συναπόφασης (η θεσμική πλευρά της ίδιας μετατόπισης)

T35 — Προώθηση της κοινωνικής ένταξης και της πολιτικής συμμετοχής

Επίπεδο: [ΘΕΣΜΟΣ] · Πηγή: S4 BP 9

Βασικά σημεία

- Δημιουργία χώρων πολιτιστικής ευαισθητοποίησης όπου οι καταρτιζόμενοι/-ες Ρομά μοιράζονται τον πολιτισμό, τις παραδόσεις και την ιστορία τους με τους συνομηλίκους τους.
- Οργάνωση ευκαιριών εθελοντισμού και πολιτικής συμμετοχής που καλλιεργούν το αίσθημα της υπερηφάνειας και του «ανήκειν».
- Ενθάρρυνση της συμμετοχής σε εξωσχολικές δραστηριότητες — αθλητισμός, τέχνες, λέσχες νεολαίας — για τη δημιουργία δικτύων και την ανάπτυξη δεξιοτήτων.

Τι σημαίνει αυτό: Το αίσθημα του «ανήκειν» αποτελεί από μόνο του μια υπηρεσία για τους/τις σπουδαστές/-ριες που βιώνουν συστηματικά τον αποκλεισμό. Τα προγράμματα πολιτιστικής ευαισθητοποίησης επιτρέπουν στους/στις καταρτιζόμενους/-ες Ρομά να μοιράζονται την κληρονομιά τους με τους συμμαθητές τους, καλλιεργώντας την αμοιβαία κατανόηση μεταξύ σπουδαστών Ρομά και μη Ρομά σπουδαστών· οι ευκαιρίες συμμετοχής στην κοινότητα επιτρέπουν στους/στις καταρτιζόμενους/-ες να συνεισφέρουν ορατά, ενισχύοντας την υπερηφάνεια και το αίσθημα του «ανήκειν»· οι εξωσχολικές δραστηριότητες δημιουργούν κοινωνικά δίκτυα και νέες δεξιότητες εκτός της τάξης.

Τα μέτρα αυτά αντιμετωπίζουν την κοινωνική διάσταση της διατήρησης: οι καταρτιζόμενοι/-ες παραμένουν εκεί όπου αισθάνονται ότι ανήκουν. Οι βέλτιστες πρακτικές αντιμετωπίζουν την κοινωνική συμμετοχή ως αμφίδρομη ανταλλαγή — το εκπαιδευτικό ίδρυμα μαθαίνει από την κοινότητα όσο και ο σπουδαστής/-ρια εντάσσεται σε αυτήν — και διασφαλίζουν ότι τα πολιτισμικά στοιχεία των Ρομά κοινοτήτων εμφανίζεται στη δημόσια ζωή του ιδρύματος, όχι μόνο σε ιδιωτικές, παράλληλες δραστηριότητες.

T36 — Παροχή υπηρεσιών που λαμβάνουν υπόψη τις διαφορές των φύλων για κορίτσια Ρομά και νεαρές μητέρες

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S4 BP 11

Βασικά σημεία

- Διοργανώστε εργαστήρια για την ισότητα των φύλων που αμφισβητούν τους παραδοσιακούς ρόλους, δίνοντας παράλληλα έμφαση στην εκπαίδευση για όλους.
- Να έρθουν τα κορίτσια σε επαφή με επιτυχημένα γυναικεία πρότυπα και μέντορες.
- Να υποστηρίζονται οι νέες μητέρες με υπηρεσίες φροντίδας παιδιών και ευέλικτες επιλογές εκμάθησης που επιτρέπουν τη συνέχιση της εκπαίδευσης.

Τι σημαίνει αυτό: Τα κορίτσια Ρομά αντιμετωπίζουν το διπλό βάρος της διάκρισης λόγω φύλου και φυλής, ενώ στις περιπτώσεις των πρόωρων καταναγκαστικών γάμων και των οικογενειακών ρόλων και αρμοδιοτήτων, μπορεί να οδηγήσουν σε πρόωρη διακοπή της εκπαίδευσής τους. Οι υπηρεσίες που λαμβάνουν υπόψη τις διαστάσεις του φύλου ανταποκρίνονται συγκεκριμένα: τα εργαστήρια για την ισότητα ανοίγουν τον διάλογο σχετικά με τους ρόλους και την εκπαίδευση· η καθοδήγηση από γυναίκες παρέχει τα πρότυπα που λείπουν περισσότερο από τα κορίτσια· η υποστήριξη προς τις νέες μητέρες — υπηρεσίες φροντίδας παιδιών, ευέλικτες επιλογές εκμάθησης — εξαλείφει τα πρακτικά εμπόδια που διακόπτουν πολλές εκπαιδευτικές διαδρομές.

Οι βέλτιστες πρακτικές **ενσωματώνουν** αυτή την προοπτική σε όλες τις υπηρεσίες αντί να την προσθέτουν ως ξεχωριστή κατηγορία: κάθε μέτρο — προγραμματισμός ωραρίου, καθοδήγηση, συμμετοχή της οικογένειας, οικονομική υποστήριξη — πρέπει να αξιολογείται ως προς την επίδρασή του, ειδικά στα κορίτσια. Οι υπηρεσίες που αγνοούν συστηματικά το φύλο δεν εξυπηρετούν επαρκώς το πιο ευάλωτο τμήμα του μαθητικού πληθυσμού.

T37 — Σύνδεση των μαθητών με πρότυπα, μέντορες και δίκτυα συνομηλίκων από τις Ρομά κοινότητες

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S4 BP 12

Βασικά σημεία

- Σύνδεση των καταρτιζόμενων με μέντορες από παρόμοιο κοινωνικό υπόβαθρο, οι οποίοι αποτελούν πρότυπα δυνατοτήτων και παρέχουν καθοδήγηση.
- Ανταλλαγή ιστοριών επιτυχίας Ρομά προσωπικοτήτων που ξεπέρασαν εμπόδια.
- Χρήση δικτύων αλληλοϋποστήριξης, ώστε οι καταρτιζόμενοι/-ες να μπορούν να ανταλλάσσουν εμπειρίες ως ίσοι και ίσες.

Τι σημαίνει αυτό: Η απουσία ορατών προτύπων στην εκπαίδευση και την απασχόληση περιορίζει τις φιλοδοξίες και την παρακίνηση των νέων Ρομά: οι φιλοδοξίες δεν μπορούν να αναπτυχθούν όπου δεν έχει παρατηρηθεί ποτέ επιτυχία. Τα προγράμματα καθοδήγησης που συνδυάζουν εκπαιδευόμενους/-ες με μέντορες από παρόμοιο κοινωνικό υπόβαθρο παρέχουν καθοδήγηση και — εξίσου σημαντικό — απόδειξη ότι η πορεία αυτή αποδίδει· οι ιστορίες επιτυχίας διαδίδουν ευρέως αυτή την απόδειξη· τα δίκτυα ομότιμων μετατρέπουν τα ατομικά παραδείγματα σε συλλογική αυτοπεποίθηση.

Τα στοιχεία το επιβεβαιώνουν: τα μοντέλα αλληλοϋποστήριξης μεταξύ ομοτίμων ενισχύουν αποδεδειγμένα την εκπαιδευτική συμμετοχή των Ρομά καταρτιζόμενων, ενώ η καθοδήγηση σε συνδυασμό με άλλες μορφές υποστήριξης αυξάνει σημαντικά την παραμονή στο σχολείο και την αποφοίτηση. Συνεπώς, οι βέλτιστες πρακτικές περιλαμβάνουν την πρόσληψη μεντόρων από την κοινότητα, την κατάλληλη εκπαίδευσή τους και την αντιμετώπιση της ορατότητάς τους ως θεσμικού πλεονεκτήματος και όχι ως συμβολικής χειρονομίας.

Σχετικό: T55 — Προβολή της ΕΕΚ: ημερίδες ενημέρωσης, επισκέψεις σε εγκαταστάσεις και πραγματικές ιστορίες επιτυχίας (ο ίδιος μηχανισμός εφαρμόζεται στο στάδιο της πρόσληψης)

T38 — Εξατομίκευση των υπηρεσιών μέσω προσαρμοσμένης εφαρμογής και εξατομικευμένων προγραμμάτων μάθησης

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S4 BP 14

Βασικά σημεία

- Ανάπτυξη ατομικών προγραμμάτων μάθησης που αντανακλούν τα δυνατά σημεία, τις ανάγκες και τους στόχους — τα οποία ενημερώνονται τακτικά.
- Ενσωμάτωση πολιτισμικά σχετικού περιεχομένου (ιστορία, λογοτεχνία, πρακτικές των Ρομά) στο πρόγραμμα σπουδών.
- Χρήση ευέλικτων μοντέλων εκμάθησης και ολιστικής υποστήριξης — μετακινήσεις, γλώσσα, υγειονομική περίθαλψη — που λαμβάνουν υπόψη τις οικογενειακές και οικονομικές πιέσεις.

Τι σημαίνει αυτό: Κάθε σπουδαστής/-ρια αντιμετωπίζει έναν μοναδικό συνδυασμό εκπαιδευτικού υπόβαθρου, γλωσσικής επάρκειας, οικογενειακών συνθηκών και πολιτισμικού πλαισίου, οπότε η τυποποιημένη παροχή εκπαίδευσης αποτυγχάνει συστηματικά. Τα εξατομικευμένα προγράμματα μάθησης μετατρέπουν το ατομικό προφίλ σε δράση και εξελίσσονται παράλληλα με την πρόοδο· το πολιτισμικά σχετικό περιεχόμενο ενισχύει την ταυτότητα και το αίσθημα του «ανήκειν»· τα ευέλικτα μοντέλα απορροφούν την αστάθεια που δημιουργούν οι εργασιακές και φροντιστικές ευθύνες· η ολιστική υποστήριξη αντιμετωπίζει τους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες — μετακινήσεις, υγεία, κοινωνικές υπηρεσίες — τους οποίους καμία παιδαγωγική παρέμβαση δεν μπορεί να εξαλείψει.

Η ευαισθησία ως προς το φύλο αποτελεί υποχρεωτικό στοιχείο της εξατομίκευσης: οι συνθήκες των κοριτσιών διαφέρουν δομικά από αυτές των αγοριών, και οι υπηρεσίες πρέπει να σχεδιάζονται αναλόγως (T36). Το κριτήριο για την επιτυχία της εξατομικευμένης εφαρμογής είναι το κατά πόσον η πραγματική εβδομαδιαία ζωή του/της καταρτιζόμενου/-ης είναι συμβατή με τις απαιτήσεις του προγράμματος — ένα κριτήριο που αξιολογείται καλύτερα **μαζί με** εκείνον/-η και όχι για λογαριασμό του/της.

T39 — Αξιολόγηση των υπηρεσιών και θεσμοθέτηση της τεκμηριωμένης αυτοαξιολόγησης και του σχεδιασμού ανάπτυξης

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγές:** S3 BP 14 + S4 BP 15 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Πραγματοποίηση ειλικρινής και ολοκληρωμένης αξιολόγησης, χρησιμοποιώντας δεδομένα — ανατροφοδότηση από τους/τις καταρτιζόμενους/-ες, αποτελέσματα, παρατηρήσεις — και συμπεριλαμβάνοντας φωνές που συνήθως δεν ακούγονται.
- Συλλογή απευθείας σχολίων από τους εκπαιδευόμενους/-ες, τις οικογένειες και τους επαγγελματίες σχετικά με τη συνάφεια και την αποτελεσματικότητα και πραγματοποιήστε προσαρμογές βάσει δεδομένων.
- Θέση μετρήσιμων στόχων ένταξης με υπεύθυνους, πόρους, χρονοδιαγράμματα και παρακολούθηση-ενσωμάτωση της αξιολόγησης και του σχεδιασμού στους συνήθεις κύκλους ποιότητας.

Γιατί λειτουργεί: Η ποιότητα των υπηρεσιών εξαρτάται από το βαθμό προσαρμογής τους στις ανάγκες, και η προσαρμογή αυτή μπορεί να διαπιστωθεί μόνο μέσω συστηματικής ακρόασης. Η αυτοαξιολόγηση πρέπει να είναι **ειλικρινής** (να συζητούνται τα προβλήματα αντί να «γυαλίζονται» οι εμφανίσεις), **να βασίζεται σε στοιχεία** (χρησιμοποιώντας σχόλια μαθητών, παρατηρήσεις προσωπικού, δεδομένα απόδοσης και άμεση παρατήρηση αντί για εντυπώσεις) και **να είναι συμπεριληπτική** (ενισχύοντας τις φωνές των μαθητών και του προσωπικού που συνήθως δεν ακούγονται, αντί να αφήνουμε τους ισχυρούς να καθορίζουν τι έχει σημασία).

Το πακέτο παρακολούθησης. Τακτική αξιολόγηση της προόδου (αξιολογήσεις εκπαιδευτικών, αυτοαναφορές)· άμεση ανατροφοδότηση από τους/τις καταρτιζόμενους/-ες σχετικά με το πώς βιώνουν και λειτουργούν οι υπηρεσίες, μέσω ερευνών, ομάδων εστίασης και συνεντεύξεων· συμβολή των οικογενειών και των κοινοτήτων σχετικά με τον αντίκτυπο στην πραγματική ζωή· δομημένες αναστοχαστικές παρατηρήσεις από μέντορες, εκπαιδευτικούς και κοινωνικούς λειτουργούς που παρατηρούν τους μαθητές

καθημερινά· και προσαρμογές βάσει δεδομένων που ενισχύουν ό,τι λειτουργεί και αναθεωρούν ό,τι δεν λειτουργεί.

Από την ανασκόπηση στον σχεδιασμό. Ο αναπτυξιακός σχεδιασμός μετατρέπει τη γνώση σε δέσμευση: ένα καλό σχέδιο καθορίζει τι θα αλλάξει, πώς θα υλοποιηθεί, ποιος είναι υπεύθυνος, πότε θα συμβεί και ποια υποστήριξη απαιτείται — με μετρήσιμους στόχους, ώστε να μπορεί να αξιολογηθεί η πρόοδος.

Δύο αρχές που εγγυώνται την βιωσιμότητα. Πρώτον, **ενσωματώστε** τον σχεδιασμό στους τακτικούς κύκλους διαχείρισης και διασφάλισης ποιότητας του ιδρύματος, αντί να τον εκτελείτε ως παράλληλο έργο, διότι η ενσωμάτωση υποδηλώνει ότι η ένταξη αποτελεί μέρος της ταυτότητας του ιδρύματος και όχι ένα προσωρινό μέλημα μιας συγκεκριμένης ομάδας. Δεύτερον, λάβετε υπόψη ότι η διαδικασία της από κοινού αξιολόγησης και σχεδιασμού είναι συχνά εξίσου πολύτιμη με το ίδιο το σχέδιο, καθώς δημιουργεί την κοινή κατανόηση και τις σχέσεις από τις οποίες εξαρτάται η πραγματική, μακροπρόθεσμη αλλαγή.

Το μέρισμα της εμπιστοσύνης. Όταν οι σπουδαστές/-ριες βλέπουν ότι η ανατροφοδότηση που λαμβάνουν αλλάζει την πρακτική τους, η παρακολούθηση μετατρέπεται επίσης σε πράξη που ενισχύει την εμπιστοσύνη — απόδειξη ότι η φωνή τους μετράει μέσα στο σύστημα. Η αξιολόγηση αποτελεί μέρος της ίδιας της υπηρεσίας, όχι ενός εξωτερικού ελέγχου.

T40 — Μάθετε από αποδεδειγμένα προγράμματα

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S4 BP 16

Βασικά σημεία

- Ταμείο Εκπαίδευσης Ρομά: οι υποτροφίες σε συνδυασμό με την καθοδήγηση και την ακαδημαϊκή συμβουλευτική αυξάνουν σημαντικά την παραμονή των μαθητών στο σχολείο και την αποφοίτησή τους.
- Μοντέλα καθοδήγησης από ομοτίμους (Ευρωπαϊκό Φόρουμ Νεολαίας): Οι νέοι Ρομά που καθοδηγούνται από επιτυχημένους μεγαλύτερους μαθητές αποκτούν αυτοπεποίθηση και αίσθηση ότι ανήκουν κάπου.

- Πιλοτικά προγράμματα σε επίπεδο σχολείου: το μοντέλο συμπεριληπτικής εκπαίδευσης της Ρουμανίας και η κινητή εκπαίδευση της Ουγγαρίας δείχνουν πώς να ενσωματωθούν οι μαθητές και να προσεγγιστούν απομονωμένες κοινότητες.

Τι σημαίνει αυτό: Ο οδηγός συγκεντρώνει αποδεδειγμένες πρακτικές και όχι εικασίες. Το πακέτο «υποτροφία και καθοδήγηση» του REF δείχνει ότι η οικονομική υποστήριξη από μόνη της δεν αρκεί και ότι η **συνδυασμένη** υποστήριξη αλλάζει τα αποτελέσματα. Το μοντέλο καθοδήγησης από συνομήλικους παρέχει πρότυπα προς μίμηση και αίσθημα του «ανήκειν» με χαμηλό κόστος. Το πιλοτικό πρόγραμμα συμπεριληπτικής εκπαίδευσης της Ρουμανίας δείχνει τι απαιτεί η ένταξη σε επίπεδο σχολείου: τακτική κατάρτιση των εκπαιδευτικών σε θέματα πολιτισμικής ευαισθητοποίησης, διαμεσολαβητές των Ρομά κοινοτήτων που βελτιώνουν τις σχέσεις επαγγελματικής σχολής-οικογένειας, καθώς και εξωσχολικές δραστηριότητες που προωθούν την κοινωνική ένταξη — όλα αυτά συμβάλλουν στη μείωση της σχολικής διαρροής. Η κινητή εκπαίδευση της Ουγγαρίας καταδεικνύει πώς να προσεγγίσουμε εκπαιδευόμενους/-ες που, λόγω της απόστασης, αποκλείονται από τα κέντρα εκπαίδευσης-κατάρτισης.

Οι βέλτιστες πρακτικές αντιμετωπίζουν αυτές τις περιπτώσεις ως **πρότυπα προς προσαρμογή, όχι ως διακοσμητικά στοιχεία προς αναφορά**: κάθε μία ενσωματώνει μια μεταβιβάσιμη λογική — να συνδυάζουμε τη στήριξη, να κινητοποιούμε τους συνομήλικους, να ενσωματώνουμε τους θεσμούς, να πηγαίνουμε εκεί όπου βρίσκονται οι εκπαιδευόμενοι/-ες. Η συστηματική μάθηση από συγκρίσιμες πρωτοβουλίες αποτελεί από μόνη της μια πρακτική: οι θεσμοί που τεκμηριώνουν, συγκρίνουν και προσαρμόζονται υπερτερούν σαφώς εκείνων που αυτοσχεδιάζουν μόνοι τους.

B6 — Θεσμικός σχεδιασμός, ηγεσία και συνεργασίες

T41 — Σχεδιασμός της ένταξης στο ίδρυμα από την αρχή

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S3 BP 8

Βασικά σημεία

- Ενσωμάτωση προσβάσιμων σημείων εισόδου, ευέλικτων διαδρομών, παιδαγωγική με επίκεντρο τον/την καταρτιζόμενο/-η και γνήσια συμμετοχή τους στον θεσμικό σχεδιασμό — όχι ως πρόσθετα στοιχεία.

- Αντιμετώπιση της διαφορετικότητας ως μια πραγματικότητα που πρέπει να τιμάται, όχι ως ένα πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί· πρόβλεψη της έναντι διόρθωσής την εκ των υστέρων.
- Εντοπισμός των εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι/-ες και επανασχεδιασμός σε επίπεδο συστήματος.

Τι σημαίνει αυτό: Οι δομές χωρίς αποκλεισμούς αποτελούν «την αρχιτεκτονική της δικαιοσύνης», όχι προαιρετικές βελτιώσεις. Όταν τα ιδρύματα σχεδιάζουν με γνώμονα την ένταξη από την αρχή, παύουν να αντιμετωπίζουν τη διαφορετικότητα ως απόκλιση από τον/την τυπικό/-ή σπουδαστή/-ρια και αρχίζουν να την αντιμετωπίζουν ως τον κανόνα για τον οποίο πρέπει να σχεδιάζουν. Συγκεκριμένα, αυτό σημαίνει ότι οι προϋποθέσεις εισδοχής κοινοποιούνται με απλή γλώσσα και είναι ανοιχτές σε διάφορες διαδρομές· διαδρομές που μπορούν να προσαρμόζονται ως προς το ρυθμό και την ακολουθία χωρίς να χάνουν τα πρότυπα· παιδαγωγική που επικεντρώνεται στον μαθητή· και μηχανισμοί μέσω των οποίων οι μαθητές διαμορφώνουν πραγματικά τη δική τους πορεία.

Η διαγνωστική άσκηση εκπαιδεύει τους επαγγελματίες να εξετάζουν ένα ίδρυμα και να αναρωτιούνται πού είναι πιθανό οι καταρτιζόμενοι/-ες να πέσουν στα κενά και ποια χαρακτηριστικά του πλαισίου λείπουν ή είναι ανεπαρκώς ανεπτυγμένα. Η απάντηση συνήθως αποκαλύπτει ότι ο αποκλεισμός προκαλείται από **ελαττώματα στο σχεδιασμό** — ένα άκαμπτο χρονοδιάγραμμα εγγραφών, μια μοναδική διαδρομή, υποστήριξη που προστίθεται εκ των υστέρων μετά την αποτυχία — και όχι από ατομική κακή πρόθεση.

Οι βέλτιστες πρακτικές, επομένως, καθιστούν την ένταξη κριτήριο σχεδιασμού σε κάθε απόφαση του ιδρύματος, από τον προγραμματισμό των ωραρίων έως το ενημερωτικό υλικό. Το τεστ: **θα λειτουργούσε το σύστημα με τρόπο που να προάγει την ένταξη, ακόμη και αν κανένας δεν έκανε το κάτι παραπάνω;**

T42 — Καλλιέργεια μιας ορατά συμπεριληπτικής ιδρυματικής κουλτούρας

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S3 BP 11

Βασικά σημεία

- Να γίνει η αίσθηση του «ανήκειν» βιωματική, όχι απλώς να διακηρύσσεται: η εκπροσώπηση στα ενημερωτικά υλικά, η καθημερινή γλώσσα του προσωπικού και οι άτυπες κοινωνικές δυναμικές έχουν όλα σημασία.
- Ευθυγραμμισμός του τι συμβαίνει «όταν κανείς δεν παρακολουθεί» με τις δηλωμένες αξίες του ιδρύματος.
- Πίστη στην επιτυχία των καταρτιζόμενων που ιστορικά έχουν αποκλειστεί, αντί να αρκείστε απλώς να ανέχεστε την παρουσία τους.

Τι σημαίνει αυτό: Η θεσμική κουλτούρα είναι οι σιωπηροί κανόνες, οι κοινές αξίες και οι συνήθειες συμπεριφορές που λειτουργούν πίσω από τις δηλώσεις αποστολής — αυτό που συμβαίνει κατά τις κανονικές ώρες, όταν επικρατούν οι ρουτίνες. Η περίπτωση της **Σαμίρα** δείχνει πώς ένα επίσημα «συμπεριληπτικό και φιλόξενο» ίδρυμα επικοινωνούσε το αντίθετο: οι διαφημιστικές αφίσες παρουσίαζαν μόνο εκπαιδευόμενους/-ες από τον ευρύτερο πληθυσμό, τα παραδείγματα στην τάξη απέκλειαν τις διαφορετικές κοινότητες, το προσωπικό μιλούσε για «καταρτιζόμενους/-ες που δεν έχουν αρκετή κινητοποίηση» και οι υπάρχουσες κλίκες την άφηναν μόνη της στο μεσημεριανό γεύμα. Η Σαμίρα κατέληξε στο συμπέρασμα ότι αναμενόταν από αυτήν να προσαρμοστεί στο ίδρυμα και όχι να ανήκει σε αυτό.

Οι βέλτιστες πρακτικές, επομένως, αξιολογούν την κουλτούρα μέσω ορατών σημάτων: ποιοι εκπροσωπούνται στις επιδείξεις, στα υλικά και στα παραδείγματα· πώς μιλά το προσωπικό για τους καταρτιζόμενους/-ες όταν αυτοί απουσιάζουν· πώς εντάσσονται κοινωνικά οι νεοεισερχόμενοι/-ες· ποιες φωνές ακούγονται στις συναντήσεις. Μια κουλτούρα χωρίς αποκλεισμούς είναι εκείνη όπου οι σπουδαστές/-ριες από ιστορικά αποκλειόμενες ομάδες αναμένεται πραγματικά να πετύχουν, όπου η ταυτότητα και οι εμπειρίες τους γίνονται σεβαστές, και όπου τα συστήματα καταργούν ενεργά τα εμπόδια αντί να τα αναπαράγουν.

Μια τέτοια κουλτούρα δεν αναδύεται αυθόρμητα — χτίζεται σκόπιμα, διατηρείται συνεχώς και αξιολογείται με βάση την εμπειρία του λιγότερο ορατού μαθητή.

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S3 BP 12

Βασικά σημεία

- Η διεύθυνση των ιδρυμάτων να είναι ορατά υπεύθυνη για την ένταξη μέσω αποφάσεων σχετικά με το χρόνο, τους πόρους και τις προτεραιότητες — όχι μόνο με δηλώσεις.
- Ενσωμάτωση των ευθυνών για την ένταξη σε όλα τα τμήματα, ώστε η πρακτική αυτή να επιβιώσει παρά την εναλλαγή προσωπικού.
- Να δίνεται στους/στις καταρτιζόμενους/-ες τη δυνατότητα να εκφράζονται με δομημένο τρόπο — συναντήσεις διαβούλευσης, ανώνυμη ανατροφοδότηση, ορατή παρακολούθηση.

Τι σημαίνει αυτό: Η βιώσιμη ένταξη δεν μπορεί να βασίζεται στην ατομική δέσμευση: μια πρακτική που εξαρτάται από έναν μόνο ενθουσιώδη εκπαιδευτικό ή ένα μέλος του βοηθητικού προσωπικού καταρρέει όταν το άτομο αυτό αποχωρήσει ή χάσει το κίνητρό του. Η ηγεσία είναι, επομένως, το βασικό στήριγμα. Οι ηγέτες υλοποιούν την ένταξη μέσω παρατηρήσιμων επιλογών — πού διατίθενται τα χρήματα και ο χρόνος, ποιες είναι οι προτεραιότητες στις συνεδριάσεις του προσωπικού, με ποιους γίνεται διαβούλευση, πώς επιλύονται οι συγκρούσεις σχετικά με τους περιορισμένους πόρους.

Οι βέλτιστες πρακτικές κατανέμουν την ευθύνη σε ολόκληρο το ίδρυμα: οι υποχρεώσεις για την ένταξη ενσωματώνονται στις αρμοδιότητες κάθε τμήματος, με σαφή ανάθεση ευθυνών, έτσι ώστε καμία ομάδα να μην μπορεί να αντιμετωπίζει την ισότητα ως «δουλειά κάποιου άλλου». Εξίσου σημαντική είναι **η φωνή των καταρτιζόμενων που έχει ουσιαστικές συνέπειες**: δομημένες διαβουλεύσεις, ανώνυμα κανάλια ανατροφοδότησης και ορατές διαδικασίες παρακολούθησης που δείχνουν στους μαθητές πώς η συμβολή τους άλλαξε τις αποφάσεις — διότι η φωνή χωρίς ορατή δράση γεννά κυνισμό.

Το κριτήριο της ηγεσίας για την ένταξη: το αν οι συνήθεις πρακτικές του ιδρύματος — και όχι οι εξαιρετικές του κινήσεις — αντανακλούν τις αξίες που διακηρύσσει.

T44 — Συνεργασία με εργοδότες: συν-σχεδιασμός, καθοδήγηση, μαθητείες και χώροι εργασίας χωρίς αποκλεισμούς

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγές:** S3 BP 13 (ενότητα εργοδοτών) + S4 BP 24 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Δημιουργία συνεργασιών μεταξύ επαγγελματικών σχολών, επιχειρήσεων και Ρομά οργανώσεων σε τομείς με έλλειψη δεξιοτήτων: πληροφορική, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, υγειονομική περίθαλψη και ειδικευμένα επαγγέλματα.
- Εμπλοκή εργοδοτών στον σχεδιασμό των μαθημάτων, στην καθοδήγηση και στην ένταξη στον χώρο εργασίας — και δημιουργία ειδικών, αμειβόμενων θέσεων μαθητείας με σαφείς διαδρομές προς την πλήρη απασχόληση.
- Διοργάνωση προγραμμάτων πρακτικής άσκησης με καθοδήγηση ατόμων μέσα από τις κοινότητες, οι οποίοι/-ες συνδέονται με προσφορές εργασίας· οι επιχειρήσεις που φιλοξενούν Ρομά μαθητευόμενους/-ες μαθαίνουν τι απαιτούν οι χώροι εργασίας χωρίς αποκλεισμούς.

Γιατί λειτουργεί: Οι νέοι και νέες Ρομά αντιμετωπίζουν συστηματική διάκριση και έλλειψη μεντόρων στον χώρο εργασίας, γεγονός που εμποδίζει την πρόσβασή τους στη μαθητεία — την πύλη προς την εξειδικευμένη απασχόληση. Οι εργοδότες που συμμετέχουν στον σχεδιασμό των προγραμμάτων σπουδών, καθοδηγούν τους μαθητευόμενους και ανοίγουν τους χώρους εργασίας τους, δείχνουν ότι οι Ρομά εκπαιδευόμενοι/-ες είναι μελλοντικοί συνάδελφοι, όχι αντικείμενα φιλανθρωπίας. Οι φορείς πρέπει να επενδύσουν χρόνο στις σχέσεις, να αποσαφηνίσουν τα αμοιβαία οφέλη και να υποστηρίξουν τους εργοδότες ώστε να καταστήσουν τους χώρους εργασίας τους χωρίς αποκλεισμούς.

Πώς να το εφαρμόσετε. Δημιουργήστε επίσημες συνεργασίες μεταξύ σχολών επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, εργοδοτών και Ρομά οργανώσεων, στοχεύοντας σε κλάδους με έλλειψη εργατικού δυναμικού, δημιουργώντας ειδικές θέσεις μαθητείας για Ρομά εκπαιδευόμενους/-ες και σαφείς διαδρομές από την κατάρτιση στην απασχόληση. Τα προγράμματα πρακτικής άσκησης που διοργανώνονται από Ρομά προσθέτουν μέντορες από τις ίδιες τις κοινότητες, μειώνοντας την αποξένωση και χτίζοντας εμπιστοσύνη στο σύστημα.

Μη διαπραγματεύσιμοι όροι.

- **Αμοιβή.** Οι μη αμειβόμενες θέσεις πρακτικής εξαιρούν ακριβώς τους/τις μαθητευόμενους/-ες που πλήττονται περισσότερο από την οικονομική πίεση.
- **Σύνδεση με προσφορές εργασίας.** Οι πρακτικές ασκήσεις που συνδέονται με πραγματικές προσφορές μετατρέπουν την κατάρτιση σε απασχόληση — το αποτέλεσμα που δικαιολογεί την επένδυση του/της μαθητευόμενου/-ης.
- **Εκπαίδευση εργοδοτών.** Οι επιχειρήσεις που φιλοξενούν Ρομά μαθητευόμενους/-ες μαθαίνουν, μέσω της συνεργασίας μαζί τους, τι απαιτούν οι εργασιακοί χώροι χωρίς αποκλεισμούς.

Αντίστοιχα για τους εκπαιδευόμενους: **L06–L10** (δικαιώματα και ευθύνες ασφάλειας στην εργασία), **L25** (δικτύωση στην κρυφή αγορά εργασίας)

T45 — Παροχή επαγγελματικού προσανατολισμού προσανατολισμένοι στους/στις Ρομά εκπαιδευόμενους/-ες, πραγματικής εργασιακής εμπειρίας και δικτύων μεντόρων

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγές:** S4 BP 4 + S4 BP 25 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Προσφορά εξατομικευμένης επαγγελματικής συμβουλευτικής, η οποία παρέχεται από Ρομά συμβούλους που εδρεύουν σε σχολεία και ιδρύματα ΕΕΚ, με σκοπό τη διερεύνηση διαδρομών προς την περαιτέρω εκπαίδευση και την ΕΕΚ.
- Διοργάνωση πρακτικών εργαστηρίων για τον καθορισμό στόχων, τη σύνταξη βιογραφικού σημειώματος και την προετοιμασία για συνεντεύξεις, καθώς και διαμεσολάβηση για την εξεύρεση θέσεων πρακτικής άσκησης και μαθητείας που συμβάλλουν στην απόκτηση εμπειρίας και στην ανάπτυξη επαγγελματικών δικτύων.
- Επέκταση του προγράμματος καθοδήγησης από επιτυχημένους/-ες επαγγελματίες Ρομά που έχουν οι ίδιοι ακολουθήσει διαδρομές ΕΕΚ, καλύπτοντας έτσι το κενό καθοδήγησης που αφήνει τους μαθητές να αγνοούν τις επιλογές τους και να στερούνται της αυτοπεποίθησης για να τις ακολουθήσουν.

Γιατί λειτουργεί: Πολλοί/-ες μαθητευόμενοι/-ες Ρομά δεν έχουν επαφή με το φάσμα των εκπαιδευτικών και επαγγελματικών ευκαιριών που άλλοι θεωρούν δεδομένες, και η καθοδήγηση αντισταθμίζει αυτή την έλλειψη. Η απουσία εξατομικευμένης επαγγελματικής συμβουλευτικής αποτελεί κρίσιμο κενό: χωρίς ισχυρή καθοδήγηση, ενδέχεται να μην γνωρίζουν το πλήρες φάσμα των ευκαιριών ΕΕΚ ή να στερούνται της αυτοπεποίθησης για να τις αξιοποιήσουν.

Πώς λειτουργεί. Η συμβουλευτική εξατομικεύει την εξερεύνηση των επιλογών· τα εργαστήρια εξοπλίζουν τους/τις σπουδαστές/-ριες με συγκεκριμένες δεξιότητες αναζήτησης εργασίας· οι πρακτικές ασκήσεις και οι μαθητείες δημιουργούν την πρώτη εμπειρία στον πραγματικό κόσμο και — κυρίως — τα επαγγελματικά δίκτυα από τα οποία εξαρτάται η είσοδος στην αγορά εργασίας. Τα κέντρα επαγγελματικής καθοδήγησης θα έπρεπε να τοποθετούν συμβούλους που κατανοούν τις πολιτισμικές και κοινωνικές δυναμικές των Ρομά κοινοτήτων μέσα στα ιδρύματα όπου βρίσκονται ήδη, προσφέροντας εξατομικευμένη υποστήριξη σχετικά με τις διαδρομές, τις αιτήσεις και τις μεταβάσεις. Τα δίκτυα μεντόρων επεκτείνουν την καθοδήγηση σε ζωντανά παραδείγματα.

Ο συνδυασμός — θεσμική συμβουλευτική και η καθοδήγηση της κοινότητας — παρέχει στους/στις καταρτιζόμενους/-ες, τόσο πληροφορίες όσο και αυτοπεποίθηση: κατεύθυνση και απόδειξη ότι η κατεύθυνση αυτή αποδίδει. Η καθοδήγηση πρέπει να συνδέεται με πραγματικές τοποθετήσεις και όχι να παραμένει αφηρημένη: ένας/μία καταρτιζόμενος/-η που έχει συναντήσει έναν εργοδότη, έχει εξασκηθεί σε συνέντευξη και έχει ολοκληρώσει μια πρακτική άσκηση διαθέτει πλεονεκτήματα που κανένα φυλλάδιο δεν μπορεί να προσφέρει.

Αντίστοιχα σημεία για τους/τις εκπαιδευόμενους/-ες: **L11** (εξερεύνηση επαγγελματικών τομέων), **L23** (έγγραφα αίτησης), **L24** (συνεντεύξεις), **L26** (στρατηγική αναζήτηση εργασίας)

T46 — Εμπλοκή και ενδυνάμωση των οικογενειών και των κοινοτήτων ως εταίρων στη μάθηση και τη διατήρηση των μαθητών

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγές:** S4 BP 10 + S4 BP 28 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Διοργάνωση δράσεων προσέγγισης με διαπολιτισμική ευαισθησία — επισκέψεις στο σπίτι, συναντήσεις γονέων-καθηγητών και ενημερωτικές συνεδρίες στις Ρομανέ διαλέκτους (όπου είναι απαραίτητο) — καθώς και εργαστήρια για γονείς σχετικά με την αξία της εκπαίδευσης και τις στρατηγικές υποστήριξης της εκπαίδευσης των παιδιών.
- Προσφορά οικογενειακής συμβουλευτικής και διαμεσολάβησης για ζητήματα που επηρεάζουν την εκπαιδευτική πορεία του/της κατάρτιζόμενου/-ης, καθώς και υπηρεσιών υποστήριξης της οικογένειας (πλοήγηση στο σύστημα, νομική βοήθεια, οικονομικοί πόροι) σε συνεργασία με Ρομά ΜΚΟ.
- Εμπλοκή των ηγετών των κοινοτήτων, στις εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες και αντιμετώπιση της συμμετοχής ως κρίσιμη υποδομή για την πρόληψη της σχολικής διαρροής και όχι απλώς ως δράση προσέγγισης.

Γιατί είναι αποτελεσματικό: Ένα υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους παράγοντες πρόβλεψης της εκπαιδευτικής επιτυχίας, ωστόσο οι οικογένειες συχνά μένουν εκτός του συστήματος υποστήριξης. Η συμμετοχή της οικογένειας είναι καθοριστική για τη διατήρηση των κατάρτιζομένων στο εκπαιδευτικό ίδρυμα, αλλά πολλοί Ρομά γονείς αντιμετωπίζουν γλωσσικά εμπόδια, δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς και άγνοια του τρόπου λειτουργίας του εκπαιδευτικού συστήματος — την ίδια δυσπιστία που αντιμετωπίζει και **το πρόγραμμα T21**.

Πώς εφαρμόζεται. Προγράμματα προσέγγισης που διεξάγονται στις Ρομανέ διαλέκτους ενημερώνουν και εμπλέκουν τους γονείς ως συνεργάτες· τα εργαστήρια για γονείς τονίζουν τη σημασία της εκπαίδευσης και εξοπλίζουν τους γονείς με πρακτικές στρατηγικές· η οικογενειακή συμβουλευτική και η διαμεσολάβηση αντιμετωπίζουν τα οικονομικά, κοινωνικά και πολιτισμικά προβλήματα που μπορούν να αποσπάσουν την προσοχή ενός/μιας εκπαιδευομένου/-ης· οι υπηρεσίες υποστήριξης των οικογενειών βοηθούν τις οικογένειες να προσανατολιστούν στο σχολικό σύστημα, να έχουν πρόσβαση σε νομική βοήθεια και να βρουν οικονομικούς πόρους. Η συνεργασία μεταξύ Ρομά ΜΚΟ και των υπουργείων Παιδείας διασφαλίζει ότι η υποστήριξη είναι αξιόπιστη και διαρκής.

Η κατευθυντήρια αρχή είναι η συνεργασία και όχι η απλή προσέγγιση. Οι οικογένειες είναι συνεκπαιδευτές, των οποίων η πολιτισμική γνώση αποτελεί πλεονέκτημα και όχι εμπόδιο που πρέπει να αντιμετωπιστεί. Η εμπλοκή πρέπει να είναι προληπτική και να λαμβάνει υπόψη τις πολιτισμικές διαφορές — ο θεσμός πλησιάζει την οικογένεια, στη γλώσσα της, μέσω ατόμων που η οικογένεια εμπιστεύεται. Όταν οι ηγέτες κοινοτήτων Ρομά συνδιαμορφώνουν και υλοποιούν από κοινού πρωτοβουλίες, ο σκεπτικισμός που πηγάζει από την ιστορική διάκριση δίνει τη θέση του σε γνήσια εμπλοκή. Όταν οι γονείς κατανοούν την

πορεία και αισθάνονται ότι ο θεσμός τους σέβεται, η επιρροή τους — η ισχυρότερη δύναμη στη ζωή ενός νέου — λειτουργεί υπέρ της εκπαίδευσης και όχι εναντίον της.

T47 — Αξιοποίηση διαμεσολαβητών Ρομά ως πρώτου σημείου επαφής

Επίπεδο: [ΘΕΣΜΟΣ] · **Πηγή:** S2 BP 11

Βασικά σημεία

- Αξιοποίηση ενός Ρομά διαμεσολαβητή που έχει ολοκληρώσει προσωπικά μια εκπαιδευτική πορεία για να μεταφέρει το μήνυμα σχετικά με την αξία της ΕΕΚ — στην διάλεκτο της ίδιας της κοινότητας από την οποία προέρχεται, από ένα κοινό υπόβαθρο.
- Χρήση του ίδιου διαμεσολαβητή για να συμβουλεύει τις οικογένειες σχετικά με τα πρακτικά εμπόδια και να παρέχει καθοδήγηση και ψυχολογική υποστήριξη κατά τη διάρκεια της εγγραφής.
- Συνοδεύει πάντα του διαμεσολαβητή από έναν εκπρόσωπο του εκπαιδευτικού ιδρύματος με πολιτισμική ευαισθησία, ώστε το ίδρυμα να είναι ορατά παρόν και υπεύθυνο.

Γιατί λειτουργεί: Ο πιο συνηθισμένος λόγος **για τον οποίο** μια οικογένεια δεν εγγράφει τα παιδιά της δεν είναι η αντίθεση στην εκπαίδευση, αλλά η έλλειψη εμπιστοσύνης στο σύστημα ή η έλλειψη γνώσης σχετικά με το τι προσφέρει. Ένα μήνυμα που μεταδίδεται από ένα ίδρυμα φιλτράρεται μέσα από την ιστορία· το ίδιο μήνυμα, όταν μεταδίδεται από έναν/μία Ρομά διαμεσολαβητή/-ρια που το έχει βιώσει, φιλτράρεται μέσα από την κοινή εμπειρία.

Ο/η διαμεσολαβητής/-ρια εκτελεί τρεις λειτουργίες, αντανakλώντας τα στοιχεία από τη διαμεσολάβηση σε θέματα υγείας των Ρομά στη Ρουμανία: **γεφυρώνει τα πολιτισμικά χάσματα**, επειδή κατανοεί τόσο τον Ρομά πολιτισμό όσο και τα ιδρύματα με τα οποία έχουν να κάνουν οι Ρομά συμπολίτες μας, και μπορεί επομένως να εξηγήσει σύνθετα θέματα με όρους πολιτισμικά κατάλληλους· **βελτιώνει την επικοινωνία**, αφαιρώντας τα γλωσσικά εμπόδια μεταξύ των Ρομά και των μη Ρομά· και **ενισχύει την κοινότητα**, επειδή η παρουσία ενός αξιόπιστου εκπροσώπου κάνει τους/τις Ρομά συμμετέχοντες/-ουσες πρόθυμους/-ες να

Handwritten signature in red ink.

εκφράσουν τις ανησυχίες τους και να υπερασπιστούν τις ανάγκες τους. Όταν οι διαμεσολαβητές είναι γυναίκες με κοινοτική νομιμοποίηση, αυτό το αποτέλεσμα είναι ακόμη ισχυρότερο.

Δύο προϋποθέσεις σχεδιασμού. Ο/η διαμεσολαβητής/-ρια πρέπει να αποτελεί **πρότυπο με ολοκληρωμένη πορεία**, όχι απλώς έναν/μία μεταφραστή/-ρια — η αξιοπιστία πηγάζει από τη βιογραφία του. Και ο εκπρόσωπος του θεσμού πρέπει να διαθέτει πραγματική πολιτισμική ευαισθησία, καθώς ένας αξιωματούχος χωρίς πολιτισμική ευαισθησία που συνοδεύει τον διαμεσολαβητή ακυρώνει το έργο του τελευταίου.

Σημείωση: Οι διαμεσολαβητές/-ριες λειτουργούν επίσης ως βασικοί παράγοντες στον διάλογο της εκάστοτε κοινότητας (**T49–T54**), στην ανάπτυξη πολιτισμικής ικανότητας (**T01**) και στην έγκαιρη προειδοποίηση (**T59–T60**).

T48 — Θεσμοθέτηση υπηρεσιών και παρεμβάσεων — από το επίπεδο του έργου σε ένα κρατικό, χρηματοδοτούμενο και νομικά προστατευόμενο σύστημα

Επίπεδο: [ΣΥΣΤΗΜΑ] · **Πηγές:** S4 BP 17 + S4 BP 20 + S4 BP 29 (συγχωνευμένες)

Βασικά σημεία

- Αντιμετώπιση των προγραμμάτων ως πρωτότυπα και όχι ως πολιτική: κάθε χρηματοδοτούμενη πρωτοβουλία να σχεδιάζεται από την πρώτη στιγμή με πορεία προς την κρατική ιδιοκτησία, μόνιμες γραμμές προϋπολογισμού και συμμετοχή της κοινότητας των Ρομά.
- Ενσωμάτωση των μέτρων σε εθνικά και περιφερειακά πλαίσια με έξι στοιχεία: νομική και πολιτική ενσωμάτωση, ειδική χρηματοδότηση, κατάρτιση και πιστοποίηση εκπαιδευτικών, συμβουλευτικά όργανα για την εκπαίδευση των Ρομά κοινοτήτων, μεταρρύθμιση του προγράμματος σπουδών και αυστηρή παρακολούθηση.
- Διασφαλίστε την λειτουργία του συστήματος με δύο δικλίδες ασφαλείας — αποδεικτικά στοιχεία (τακτικές αξιολογήσεις, εκτιμήσεις επιπτώσεων, συλλογή δεδομένων) και νομοθεσία (ενισχυμένες νομικές προστασίες και επιβολή πλαισίων κατά των διακρίσεων).

Γιατί έχει σημασία: Η βιωσιμότητα είναι αυτό που διακρίνει τα έργα από τα συστήματα. Η ανασκόπηση των υφιστάμενων στρατηγικών ΕΕΚ αποκαλύπτει ένα σαφές μοτίβο. **Η Γερμανία** χρηματοδοτεί έργα ένταξης — πρωτοβουλίες του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου και το πρόγραμμα IQ — που αναβαθμίζουν τις δεξιότητες των μεταναστών, αλλά σπάνια στοχεύουν ρητά τους Ρομά. **Η Ελλάδα** έχει υλοποιήσει πιλοτικά προγράμματα χρηματοδοτούμενα από την ΕΕ που συνδέουν τους νέους Ρομά με την ΕΕΚ και την απασχόληση, παράλληλα με βραχυπρόθεσμα μαθήματα ΜΚΟ, αλλά στερείται συστηματικού μηχανισμού. **Η Αυστρία** συμπεριλαμβάνει τους Ρομά στα μέτρα για τους «μειονεκτούντες νέους» μέσω της Δημόσιας Υπηρεσίας Απασχόλησης και δημοτικών προγραμμάτων, με Ρομά οργανώσεις όπως το Romano Centro να ενεργούν ως μεσάζοντες. **Η Βουλγαρία και η Βόρεια Μακεδονία** προχωρούν ακόμα περισσότερο: υποτροφίες και καθοδήγηση που υποστηρίζονται από το REF, επιδοτούμενες πρακτικές ασκήσεις, επιδοτήσεις μισθών, διαρθρωτικά ταμεία και ταμεία IPA για κέντρα κατάρτισης, καθώς και στρατηγικές με ρητούς δείκτες συμμετοχής Ρομά. Ωστόσο, ακόμη και οι πιο ισχυρές περιπτώσεις υπονομεύονται από τους κύκλους των προγραμμάτων, τα διαχωρισμένα προγράμματα ΕΕΚ και την αδύναμη απορρόφηση από την αγορά εργασίας.

Η ατζέντα θεσμοθέτησης περιλαμβάνει έξι στοιχεία.

1. **Νομική και πολιτική ενσωμάτωση**, ώστε τα μέτρα να είναι μόνιμα και όχι προσωρινές πρωτοβουλίες.
2. **Ειδικοί μηχανισμοί χρηματοδότησης** — προϋπολογισμοί για την εκπαίδευση, διεθνής χρηματοδότηση, συμπράξεις δημόσιου-ιδιωτικού τομέα — που να επιβιώνουν των δημοσιονομικών κύκλων.
3. **Εκπαίδευση και πιστοποίηση εκπαιδευτικών**, ώστε η παιδαγωγική που ενσωματώνει τους Ρομά, η πολιτισμική ικανότητα και η δίγλωσση διδασκαλία να αποτελούν μέρος του τυπικού επαγγελματικού εξοπλισμού.
4. **Συμβουλευτικά όργανα για την εκπαίδευση των Ρομά** με εκπροσώπηση της εκάστοτε κοινότητας οι οποίες θα είναι σε θέση να διατυπώνουν συστάσεις, παρακολουθούν την πρόοδο και διασφαλίζουν τη λογοδοσία.
5. **Μεταρρύθμιση του προγράμματος σπουδών** που ενσωματώνει τη γλώσσα και τον Ρομά πολιτισμό, με σχολικά βιβλία και υλικό που αντανάκλουν την ποικιλομορφία των καταρτιζόμενων.
6. **Αυστηρή παρακολούθηση, αξιολόγηση και ενισχυμένη προστασία κατά των διακρίσεων.**

Σε τι εφαρμόζεται. Το πλήρες πακέτο παρεμβάσεων — το Σύστημα Έγκαιρης Προειδοποίησης και Παρακολούθησης (T59–T60), η οικονομική στήριξη (T61), προγράμματα μαθητείας με έμφαση στους Ρομά (T44), επαγγελματικός προσανατολισμός και καθοδήγηση (T45), ευέλικτα προγράμματα (T07), πολιτικές

κατά των διακρίσεων και κατάρτιση εκπαιδευτικών (T26), καθώς και συμμετοχή της οικογένειας (T46) — λειτουργεί ως ένα συνεκτικό πακέτο ενταγμένο σε εθνικά και περιφερειακά πλαίσια.

Η τελική δοκιμασία. Το αν η υπηρεσία ή ο μηχανισμός θα παραμείνει όταν λήξει η χρηματοδότησή του και οι υποστηρικτές του αποχωρήσουν. Η θεσμοθέτηση είναι ο τρόπος με τον οποίο η ένταξη παύει να αποτελεί μια ειδική προσπάθεια και γίνεται το συνηθισμένο λειτουργικό σύστημα της εκπαίδευσης: τα στοιχεία επιτρέπουν στους ενδιαφερόμενους να προσαρμόζονται με βάση τα αποτελέσματα και όχι τη συνήθεια, ενώ ο νόμος εγγυάται την ίση πρόσβαση ως δικαίωμα και όχι ως ελπίδα.

B7 — Συμμετοχή της κοινότητας και διάλογος

Μεθοδολογία αναφοράς: FRA/LEXI «Τοπική συμμετοχή για την ένταξη των Ρομά» (LERI) και Συμμετοχική Έρευνα Δράσης (PAR). Αυτές οι εννέα πρακτικές αποτελούν τον επιχειρησιακό πυρήνα του Παραδοτέου 2.2 του MIRANDA και προηγούνται της πρόσληψης: περιγράφουν τον τρόπο με τον οποίο ένας πάροχος ΕΕΚ προσεγγίζει, ακούει και μοιράζεται τη λήψη αποφάσεων με μια κοινότητα Ρομά.

Προτεινόμενη ακολουθία (από το παράρτημα εφαρμογής της πηγής): εσωτερική ετοιμότητα (T01, T15–T21) → προετοιμασία (T21, T49) → συνεργασία (T50, T47) → αξιολόγηση αναγκών (T27) → οικοδόμηση εμπιστοσύνης (T55, T56, T30, T57) → διάλογος (T51, T52, T53) → θεσμοθέτηση (T54) → ολοκλήρωση (T54).

T49 — Προετοιμάστε μια βάση πληροφοριών για την εκάστοτε κοινότητα με έξι κατηγορίες πριν από οποιαδήποτε εμπλοκή

Επίπεδο: [ΘΕΣΜΟΣ] · **Πηγή:** S2 BP 16

Βασικά σημεία

- Πριν από οποιονδήποτε διάλογο, συγκεντρώστε ποσοτικά και ποιοτικά δεδομένα σε έξι κατηγορίες: δημογραφία, ιστορία της εκάστοτε κοινότητας, υποδομές των νοικοκυριών, κοινωνικές προκλήσεις, ηγέτες και βασικοί παράγοντες, καθώς και βαθμός κοινωνικοοικονομικής ένταξης.
- Αντλήστε τα δεδομένα από επίσημα και κοινοτικά κανάλια — δημοτικά αρχεία, Παραρτήματα Ρομά, διαμεσολαβητές Ρομά, κοινωνικές και εργασιακές υπηρεσίες, Ρομά οργανώσεις.

- Αντιμετωπίστε τους Ρομά συμπολίτες μας ως μη ομοιογενή ομάδα: καταγράψτε τις υποομάδες Ρομά που υπάρχουν και τα διακριτά πολιτισμικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά τους.

Οι έξι κατηγορίες.

1. **Δημογραφία** — συνολικός μόνιμος πληθυσμός και οικογενειακές μονάδες, αναλογία φύλων, αναλογία Ρομά προς μη Ρομά στην περιοχή, ηλικιακή δομή μεταξύ ενηλίκων, εφήβων και παιδιών.
2. **Ιστορία** — πότε και υπό ποιες συνθήκες δημιουργήθηκε η κοινότητα, αν είναι παλαιά ή νέα, σημαντικά θετικά και αρνητικά γεγονότα στην πρόσφατη ιστορία της, καθώς και η πολιτισμική και γλωσσική σύνθεση των υποομάδων που υπάρχουν.
3. **Υποδομές νοικοκυριών** — τύπος οικισμού, ηλεκτρικό ρεύμα, νερό, αποχέτευση, πρόσβαση σε τηλέφωνο και διαδίκτυο, πρόσβαση στην τεχνολογία.
4. **Κοινωνικά ζητήματα** — φτώχεια και επίπεδα εισοδήματος, ανεργία, επισιτιστική ανασφάλεια, αριθμός NEET, εμπόδια στην απασχόληση, έλλειψη δωρεάν ψυχαγωγίας, εγκληματικότητα, νεανική παραβατικότητα και χρήση ναρκωτικών.
5. **Ηγέτες και βασικοί παράγοντες** — ηγέτες της κάθε κοινότητας και εξέχουσες προσωπικότητες, καθώς και οι οργανώσεις, οι ενώσεις και οι Ρομα πολιτιστικοί σύλλογοι που δραστηριοποιούνται στην περιοχή, μαζί με την ηγεσία τους.
6. **Βαθμός ένταξης** — αριθμοί και ποσοστά απασχολούμενων και ανέργων, διάρκεια και είδη ανεργίας, άτυπη και αδήλωτη εργασία, εκπαιδευτικό επίπεδο σε κάθε βαθμίδα, πολιτική συμμετοχή, καθώς και ποιοτικά δεδομένα σχετικά με την ανοιχτότητα της κοινότητας προς τους μη Ρομά, τις εκδηλώσεις και τα φεστιβάλ της, και το επίπεδο συνεργασίας της με τις τοπικές αρχές.

Γιατί λειτουργεί: Ένας διάλογος που ξεκινά χωρίς κοινή βάση γεγονότων εκφυλίζεται σε ανεκδοτολογία. Το πλαίσιο παρέχει στους διοργανωτές μια δομημένη εικόνα και, εξίσου σημαντικό, μια λίστα κατονομαζόμενων τοπικών επαφών πριν από την πρώτη συνάντηση. Οι διοργανωτές θα πρέπει να προσέλθουν στην πρώτη συνάντηση έτοιμοι να αναφέρουν αυτά τα γεγονότα στους εκπροσώπους της συγκεκριμένης κοινότητας — το να είναι εμφανώς ενημερωμένοι αποτελεί από μόνο του ένα σήμα εμπιστοσύνης.

T50 — Συμφωνία για ένα επίσημο πρωτόκολλο συνεργασίας με το Παράρτημα Ρομά και τους διαμεσολαβητές

Επίπεδο: [ΘΕΣΜΟΣ] · **Πηγή:** S2 BP 17

Βασικά σημεία

- Προσεγγίστε παράλληλα το Παράρτημα Ρομα και την υπηρεσία κοινωνικής ένταξης του Δήμου, παρουσιάστε το έργο και τους στόχους και στους δύο και εξηγήστε με ακρίβεια τι χρειάζεστε από αυτούς.
- Δηλώστε σαφώς και από νωρίς ότι ζητάτε τεχνογνωσία και χώρο εντός της κοινότητας, όχι χρήματα — οι δραστηριότητες πρέπει να πραγματοποιούνται εκεί όπου ζει η κοινότητα.
- Καταγράψτε τη συμφωνία γραπτώς: ένα πρωτόκολλο συνεργασίας/δράσης που καθορίζει τον ρόλο κάθε μέρους, καθώς και τους δείκτες, τα μέσα και τις μεθόδους που θα χρησιμοποιηθούν, και εξασφαλίστε τη συναίνεση όλων.

Γιατί λειτουργεί: Τα Παραρτήματα Ρομά και οι διαμεσολαβητές που εργάζονται σε αυτά αποτελούν την επιχειρησιακή υποδομή της ένταξης σε τοπικό επίπεδο. Από το 2011, μέσω των προγραμμάτων ROMED1, ROMED2 και άλλων προγραμμάτων ανάπτυξης ικανοτήτων, οι διαμεσολαβητές έχουν εκπαιδευτεί και εξειδικευτεί στους τομείς της κοινωνικής ένταξης, της σχολικής εκπαίδευσης και της διαμεσολάβησης, της πρόσβασης στα συστήματα υγείας, καθώς και της πρόσβασης σε κοινωνικές παροχές και δημόσιες υπηρεσίες. Κανένα εξωτερικό πρόγραμμα δεν μπορεί να προσεγγίσει μια κοινότητα με αξιοπιστία χωρίς εκείνους.

Η προτεινόμενη διαδικασία.

1. Επικοινωνήστε με το Παράρτημα μέσω ηλεκτρονικού ταχυδρομείου ή τηλεφώνου και μιλήστε με τον υπεύθυνο κοινωνικής ένταξης.
2. **Παράλληλα**, επικοινωνήστε με τη δημοτική αρχή και ενημερώστε τη δημοτική κοινωνική υπηρεσία για τους δημότες Ρομά ή όποια υπηρεσία είναι αρμόδια για την κοινωνική ένταξη.
3. Παρουσιάστε το έργο, το γενικό σχέδιο και τους στόχους του διαλόγου και στους δύο.
4. Εξηγήστε τη συγκεκριμένη συνεισφορά που απαιτείται: δεδομένα για την ανάλυση των αναγκών· δύο διαμεσολαβητές για τη συμμετοχή των ηγετών και των οργανώσεων της κοινότητας στον σχεδιασμό· έναν

χώρο στην κοινότητα ή στο Κέντρο Κοινότητας· υποστήριξη στη διευκόλυνση κατά τη διάρκεια του ίδιου του διαλόγου.

Δύο σημεία έχουν το μεγαλύτερο βάρος. Το **σχέδιο κόστους** — παρουσιάστε μια σύντομη ανάλυση των δαπανών που αναλαμβάνετε να καλύψετε και καταστήστε σαφές ότι η συνεισφορά τους αφορά την εμπειρογνωμοσύνη και τους χώρους, όχι τα χρήματα. Και η **τοποθεσία** — ο διάλογος πραγματοποιείται εντός της κοινότητας, έτσι ώστε ούτε η κοινότητα ούτε οι εκπρόσωποί της να απομακρύνονται από τη δική τους περιοχή. Το γραπτό πρωτόκολλο (ρόλοι, δείκτες, εργαλεία, μέθοδοι) μετατρέπει την καλή θέληση σε μια λογοδοτική συμφωνία και πρέπει να συμφωνηθεί πριν καθοριστεί οποιαδήποτε ημερομηνία.

T51 — Διεξαγωγή διαλόγου με την κοινότητα με σαφείς βασικούς κανόνες

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S2 BP 19

Βασικά σημεία

- Καθορίστε έναν μικρό αριθμό θεμάτων συζήτησης και σαφείς, μετρήσιμους και εφικτούς στόχους πριν από τη συνεδρία (π.χ. ένας διάλογος τριών ωρών με 50 μέλη και ηγέτες των κοινοτήτων σχετικά με τα εμπόδια και τα κίνητρα για τη συμμετοχή στην ΕΕΚ).
- Τοποθετήστε τους συμμετέχοντες σε κύκλο ή σε σχήμα Π/Υ για να υπάρχει οπτική επαφή· ορίστε τρεις συντονιστές — έναν από τον οργανισμό σας, έναν ηγέτη της Ρομά Συνομοσπονδίας και έναν από τον φορέα ΕΕΚ — με τους μεσολαβητές των Ρομά στο κέντρο της ομάδας.
- Διαχειριστείτε ρητά τον χρόνο ομιλίας (3–4 λεπτά ανά παρέμβαση, προειδοποίηση ενός λεπτού πριν το κλείσιμο) και επιβάλετε τη χρήση γλώσσας χωρίς αποκλεισμούς και με σεβασμό καθ' όλη τη διάρκεια.

Οι οκτώ κανόνες που μετατρέπουν μια ανοιχτή συνάντηση σε συνεδρία εργασίας.

1. **Επιλογή θέματος.** Προσδιορίστε τα λίγα ζητήματα που πρέπει πραγματικά να συζητήσετε. Μια καλά επιλεγμένη ερώτηση — «Τι θα σας παρακινούσε ή θα σας ωθούσε να συμμετάσχετε στην ΕΕΚ;» — αρκεί για να αποκαλυφθούν τα εμπόδια, τα κίνητρα και τι μπορεί πραγματικά να προσφέρει η ΕΕΚ.
2. **Καθορισμός στόχων.** Οι στόχοι πρέπει να είναι σαφείς, μετρήσιμοι και εφικτοί, και να διατυπώνονται με βάση τους συμμετέχοντες, τη διάρκεια και το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.
3. **Διάταξη και συντονισμός.** Μια διάταξη σε κύκλο ή σε σχήμα Π/Υ διατηρεί την οπτική επαφή και κάνει όλους τους συμμετέχοντες να αισθάνονται αρκετά άνετα ώστε να μιλήσουν. Οι τρεις συντονιστές δίνουν το λόγο, διατηρούν τη συζήτηση στο θέμα και στον στόχο και αποτρέπουν προσβλητικές ή διακριτικές συμπεριφορές.
4. **Ο ρόλος του διαμεσολαβητή.** Οι Ρομά διαμεσολαβητές/-ριες διαδραματίζουν κεντρικό ρόλο τόσο στη γλωσσική και πολιτισμική διαμεσολάβηση όσο και στη διαχείριση διακοπών, άσχετων παρεμβάσεων και ερωτήσεων που έχουν ήδη απαντηθεί.
5. **Τήρηση χρονοδιαγράμματος.** Οι συντονιστές διαθέτουν τρία έως τέσσερα λεπτά ανά παρέμβαση, προειδοποιούν ένα λεπτό πριν από τη λήξη του χρόνου και προσφέρουν υποστήριξη από τον διαμεσολαβητή όπου χρειάζεται.
6. **Ανταλλαγή εμπειριών.** Προσωπικές εμπειρίες, παραδείγματα και πρακτικές που έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικές σε παρόμοιες περιστάσεις θα πρέπει να παρουσιάζονται στην αίθουσα.
7. **Χώρος για όλους.** Όποιος αισθάνεται ότι έχει κάτι σχετικό και αξίζει να ακουστεί, παίρνει το λόγο.
8. **Χρήση γλώσσας χωρίς αποκλεισμούς** τόσο στη γλωσσική όσο και στη μη γλωσσική επικοινωνία, με τακτικές υπενθυμίσεις ότι η ευγένεια και ο σεβασμός στις απόψεις των άλλων είναι απαραίτητοι.

Οι κανόνες πρέπει να διαβάζονται φωναχτά στην αρχή της συνεδρίας και να συμφωνούνται από τους συμμετέχοντες, γεγονός που μετατρέπει την εξουσία των συντονιστών σε μια συλλογικά αποδεκτή σύμβαση.

T52 — Σχεδιασμός και διεξαγωγή του διαλόγου: καθορισμός της ημερήσιας διάταξης, διευκόλυνση της ανταλλαγής απόψεων, οικοδόμηση συνεργασιών

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγές:** S2 BP 20 + S2 BP 23 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Θέστε στόχους που συνάδουν με την εθνική στρατηγική για την κοινωνική ένταξη των Ρομά και το Στρατηγικό Πλαίσιο της ΕΕ για την Ισότητα, την Ένταξη και τη Συμμετοχή των Ρομά έως το 2030 — προώθηση της ισότητας και της ένταξης, ενίσχυση του διαλόγου και της συνεργασίας, ενδυνάμωση των Ρομά κοινοτήτων (ιδίως των νέων και των γυναικών).
- Δημιουργήστε έναν χώρο χωρίς αποκλεισμούς: προσκαλέστε εκπροσώπους της κυβέρνησης, της κοινωνίας των πολιτών, της ακαδημαϊκής κοινότητας και — κυρίως — των Ρομά κοινοτήτων· αξιοποιήστε Ρομά διαμεσολαβητές για να γεφυρώσετε τα πολιτισμικά χάσματα και να διασφαλίσετε ότι οι φωνές των Ρομά συμμετεχόντων θα ακουστούν.
- Ολοκληρώστε με συγκεκριμένα σημεία δράσης, συμφωνημένους τομείς συνεργασίας και ένα σχέδιο για τακτική επικοινωνία και συναντήσεις παρακολούθησης.

Στάδιο 1 — Καθορισμός της ημερήσιας διάταξης. Καλωσορίστε τους συμμετέχοντες και παρουσιάστε τους στόχους. Παρουσιάστε μια γενική εικόνα της ΕΣΚΕ Ρομά και του στρατηγικού πλαισίου της ΕΕ, και αναφερθείτε στους συγκεκριμένους στόχους αυτού του διαλόγου. Περιγράψτε εν συντομία τις τρέχουσες πρωτοβουλίες που υποστηρίζουν τις κοινότητες Ρομά, ώστε οι συμμετέχοντες να γνωρίζουν τι υπάρχει ήδη πριν τους ζητηθεί να αναφέρουν τι λείπει. Η ευθυγράμμιση των στόχων με την εθνική στρατηγική και το πλαίσιο της ΕΕ δεν αποτελεί απλή γραφειοκρατική διαδικασία — είναι αυτό που καθιστά τα αποτελέσματα του διαλόγου αποδεκτά στις μετέπειτα πολιτικές διαδικασίες.

Στάδιο 2 — Διευκόλυνση του διαλόγου. Ενθαρρύνετε τους συμμετέχοντες να μοιραστούν τις απόψεις, τις ανησυχίες και τις προτεραιότητές τους σε ένα ανοιχτό φόρουμ· στη συνέχεια, συζητήστε τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν οι κοινότητες Ρομά και διερευνήστε τομείς συνεργασίας και υποστήριξης. Ο ρόλος του συντονιστή είναι να διατηρεί τη ροή των παρεμβάσεων και να διασφαλίζει ότι θα δοθεί λόγος και στις πιο ήσυχες φωνές — με τη συνεχή υποστήριξη των διαμεσολαβητών Ρομά.

Στάδιο 3 — Δημιουργία συνεργασιών. Συμφωνήστε σε συγκεκριμένα σημεία δράσης και τομείς συνεργασίας που συνάδουν με τους στόχους του διαλόγου και την εθνική στρατηγική. Καθορίστε ένα σχέδιο για τακτική επικοινωνία, συναντήσεις παρακολούθησης και συνεχή συνεργασία.

Η πορεία της πρώτης συνάντησης με τους ηγέτες των Κοινοτήτων — η οποία καθορίζει αν θα πραγματοποιηθεί τελικά ο διάλογος:

- **Καλή σχέση και εμπιστοσύνη.** Παρουσιάστε τον εαυτό σας και τον οργανισμό σας, δηλώστε τη δέσμευσή σας για διάλογο και συνεργασία και μοιραστείτε σχετικές εμπειρίες επιτυχημένης συνεργασίας με κοινότητες Ρομά. Η αναφορά σε προηγούμενες επιτυχίες δεν αποτελεί αυτοπροβολή — είναι η απόδειξη που χρειάζονται οι ηγέτες για να αφιερώσουν χρόνο από την κοινότητα.
- **Κατανόηση των αναγκών.** Αντιστρέψτε τους ρόλους: ο οργανισμός ακούει. Οι ηγέτες εκθέτουν τις ανησυχίες και τις προτεραιότητες της κοινότητας· η συζήτηση καλύπτει τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες και την πρόσβαση στην εκπαίδευση, την υγειονομική περίθαλψη, την απασχόληση και τη στέγαση· και διερευνάται η συνεργασία με σκόπιμη έμφαση σε πρωτοβουλίες **που καθοδηγούνται από τις κοινότητες** και όχι σε αυτές που σχεδιάζονται εξωτερικά.
- **Πρωτοβουλίες και συνεχής διάλογος.** Παρουσιάστε τα υπάρχοντα προγράμματα, ζητήστε ανατροφοδότηση ώστε οι πρωτοβουλίες να παραμένουν συναφείς και συμφωνήστε ένα χρονοδιάγραμμα για τακτική επικοινωνία, συναντήσεις παρακολούθησης, παρακολούθηση και αξιολόγηση.
- **Θεσμοθέτηση της σχέσης.** Μια ρητή δέσμευση ότι ο διάλογος θα παραμείνει χωρίς αποκλεισμούς, διαφανής και ευαίσθητος στις ανάγκες της κοινότητας — και μια βάση για την απόδοση λογοδοσίας του θεσμού στη συνέχεια.

Τρεις πρακτικές καθιστούν τον χώρο χωρίς αποκλεισμούς: η ποικιλόμορφη εκπροσώπηση από την κυβέρνηση, την κοινωνία των πολιτών, τον ακαδημαϊκό χώρο και τις Ρομά κοινότητες· η προώθηση της αμοιβαίας κατανόησης μέσω ενός ασφαλούς χώρου για την ανοιχτή ανταλλαγή απόψεων και εμπειριών· και η αξιοποίηση διαμεσολαβητών Ρομά για τη γεφύρωση των πολιτισμικών χάσμάτων και τη διευκόλυνση της επικοινωνίας.

Επίπεδο: [ΘΕΣΜΟΣ] · **Πηγή:** S2 BP 22

Βασικά σημεία

- Επιλέξτε μεθόδους που επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να εκφραστούν με περισσότερους από έναν τρόπους: εργαστήρια συν-δημιουργίας, αφήγηση ιστοριών, οπτική χαρτογράφηση και δημιουργία σεναρίων, *World Café*, συμμετοχικό βίντεο, Τεχνολογία Ανοιχτού Χώρου, εργαστήρια ABCD, καθώς και εκδηλώσεις τέχνης και πολιτισμού.
- Προσαρμόστε τη μέθοδο στα επίπεδα αλφαριθμητισμού — οι οπτικές, προφορικές και καλλιτεχνικές μορφές περιλαμβάνουν άτομα που αποκλείονται από τα γραπτά ερωτηματολόγια.
- Χρησιμοποιήστε τις τέχνες και τον πολιτισμό τόσο ως μέθοδο εμπλοκής όσο και ως αυτοτελή στόχο ενδυνάμωσης.

Γιατί λειτουργεί: Οι τυπικές μορφές διαβούλευσης ευνοούν τους ομιλητές που εκφράζονται με ευφράδεια, διαθέτουν γραμματισμό και αυτοπεποίθηση — ακριβώς το προφίλ που καταστέλλεται από τον αποκλεισμό. Το εργαλείο συμμετοχικής διαβούλευσης διευρύνει το φάσμα των ατόμων που μπορούν να συνεισφέρουν.

- **Τα εργαστήρια συν-δημιουργίας** εμπλέκουν τα μέλη της κοινότητας στην από κοινού ανάπτυξη λύσεων, προγραμμάτων και πολιτικών, έτσι ώστε οι συμμετέχοντες να μοιράζονται απόψεις, εμπειρίες και φιλοδοξίες, ενώ συνεργάζονται με τους ενδιαφερόμενους φορείς πάνω σε ιδέες που επηρεάζουν άμεσα τη ζωή τους.
- **Οι συνεδρίες αφήγησης ιστοριών** προσφέρουν μια πλατφόρμα για προσωπικές εμπειρίες, προκλήσεις και φιλοδοξίες, προωθώντας την ενσυναίσθηση και τη σύνδεση.
- **Η οπτική χαρτογράφηση και η δημιουργία σεναρίων** επιτρέπουν στους συμμετέχοντες να απεικονίσουν οπτικά ιδέες, προκλήσεις και λύσεις, βοηθώντας τους να εντοπίσουν μοτίβα και να συν-δημιουργήσουν συνεργατικά.
- **Το «World Café»** οργανώνει έναν ανοιχτό διάλογο μέσω συζητήσεων σε στυλ καφέ, όπου οι συμμετέχοντες μετακινούνται μεταξύ τραπεζιών με συγκεκριμένα θέματα και αναπτύσσουν συλλογική νοημοσύνη.

- Τα **συμμετοχικά εργαστήρια βίντεο** διδάσκουν δεξιότητες παραγωγής, ώστε τα μέλη της κοινότητας να αφηγούνται τις δικές τους ιστορίες σε ταινίες — μια ισχυρή πλατφόρμα για την αυτοέκφραση και την υπεράσπιση των δικαιωμάτων τους.
- Η **Τεχνολογία Ανοιχτού Χώρου (Open Space Technology)** επιτρέπει σε αυτοοργανωμένες ομάδες να προτείνουν θέματα, να σχηματίζουν ομάδες εργασίας και να καθορίζουν οι ίδιες την ημερήσια διάταξη.
- Τα **εργαστήρια «Ανάπτυξη της Κοινότητας με Βάση τα Πλεονεκτήματα» (ABCD)** χαρτογραφούν τα δυνατά σημεία, τα πλεονεκτήματα και τους τοπικούς πόρους της κοινότητας και αναπτύσσουν στρατηγικές με πρωτοβουλία της κοινότητας, προωθώντας την ενδυνάμωση και την αυτονομία αντί για την εστίαση στα μειονεκτήματα.
- **Οι τέχνες και ο πολιτισμός** — σεμινάρια, συναυλίες και εκθέσεις — τιμούν τον Ρομά πολιτισμό, ενθαρρύνουν την αυτοέκφραση και ενισχύουν την κοινοτική αλληλεγγύη, διατηρώντας παράλληλα την πολιτιστική κληρονομιά και προωθώντας τη διαπολιτισμική κατανόηση. Το **Παγκόσμιο Φεστιβάλ Ρομά «Khamoro»** στην Πράγα αποτελεί το παραδειγματικό πρότυπο: ένα ετήσιο φεστιβάλ μουσικής, χορού, θεάτρου και εικαστικών τεχνών, που διοργανώνεται από κοινού με τοπικούς και διεθνείς εταίρους και στο οποίο συμμετέχουν ενεργά οι κοινότητες των Ρομά στον σχεδιασμό και την υλοποίησή του, φέρνοντας κοντά το Ρομά και μη κοινό και μέσω παραστάσεων, εκθέσεων, σεμιναρίων και συζητήσεων.

Η επιλογή των μεθόδων πρέπει να είναι ρητή και αιτιολογημένη στο σχέδιο διαλόγου, με **τα επίπεδα αλφαριθμητισμού και τις γλωσσικές ανάγκες να αναφέρονται ως κριτήρια επιλογής**.

T54 — Διατήρηση του διαλόγου: μόνιμη πλατφόρμα επικοινωνίας, τεκμηριωμένα σημεία δράσης και ολοκλήρωση του κύκλου

Επίπεδο: [ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ] / [ΣΥΣΤΗΜΑ] · **Πηγές:** S2 BP 21 + S2 BP 24 (συγχωνευμένα)

Βασικά σημεία

- Δημιουργήστε μια **μόνιμη πλατφόρμα**, όχι μια μεμονωμένη εκδήλωση, που θα φέρνει σε επαφή εκπροσώπους της κυβέρνησης σε διάφορα επίπεδα και οργανώσεις της κοινωνίας των Ρομά, με εκπαιδευμένους συντονιστές.
- Καθορισμός της ημερήσιας διάταξης σε συνεργασία με τις κοινότητες Ρομά, ώστε να αντιμετωπίζονται τα πιο επείγοντα ζητήματά τους, και διασφάλιση ότι κάθε συζήτηση θα καταλήγει σε τεκμηριωμένα μέτρα δράσης και συστάσεις.
- Συγκέντρωση των αποτελεσμάτων, αναφορά τους με παραπομπές και δεδομένα, εφαρμογή τους για την αναθεώρηση των στόχων και των στρατηγικών, και **επιστροφή** τους στην κοινότητα — στη συνέχεια, διατήρηση του κύκλου αναθεώρησης σε λειτουργία.

Το μεταβιβάσιμο μοντέλο: η «Roma-Dialogplattform» της Αυστρίας (ιδρύθηκε το 2011). Ο σχεδιασμός της περιλαμβάνει πέντε λειτουργικά χαρακτηριστικά, όλα μεταβιβάσιμα σε έναν πάροχο ΕΕΚ:

1. **Ατζέντα βασισμένη στις ανάγκες** — θέματα που επιλέγονται σε συνεργασία με τις κοινότητες Ρομά.
2. **Συμμετοχή χωρίς αποκλεισμούς** — οι συναντήσεις φέρνουν σε επαφή εκπροσώπους από διάφορα επίπεδα της κυβέρνησης και οργανώσεις της κοινωνίας των Ρομά, δημιουργώντας μια ολιστική εικόνα των προκλήσεων.
3. **Διευκόλυνση της συζήτησης** — εκπαιδευμένοι συντονιστές καθοδηγούν την ανταλλαγή απόψεων με σεβασμό και εξασφαλίζουν παραγωγικά αποτελέσματα.
4. **Αποτελέσματα με δυνατότητα εφαρμογής** — οι συζητήσεις καταλήγουν σε τεκμηριωμένα μέτρα δράσης και συστάσεις.
5. **Παρακολούθηση και συνέχεια** — η πλατφόρμα παρακολουθεί την εφαρμογή της ΕΣΚΕ Ρομά.

Τα οφέλη απορρέουν από τον σχεδιασμό. Οι αρχές ευαισθητοποιούνται ως προς τις προκλήσεις που αφορούν συγκεκριμένα τους Ρομά, γεγονός που οδηγεί σε καλύτερα τεκμηριωμένες πολιτικές και πρακτικές. Οι Ρομά κοινότητες αποκτούν ένα άμεσο κανάλι για να προβάλλουν τις ανάγκες και τις προτεραιότητές τους. Και επειδή η κοινωνία των πολιτών των Ρομά παρακολουθεί την εφαρμογή, βελτιώνονται η διαφάνεια και η λογοδοσία, ενώ η εθνική στρατηγική είναι πιο πιθανό να αντιμετωπίσει τα πραγματικά προβλήματα.

Ολοκλήρωση του κύκλου — οι τέσσερις κινήσεις. Αυτή είναι η πρακτική που διαχωρίζει τη γνήσια συμμετοχή από τη «θεατρική διαβούλευση», και είναι αυτή που παραλείπεται συχνότερα υπό την πίεση των προθεσμιών.

- **Συγκέντρωση** — συλλέξτε όλα όσα ειπώθηκαν στις συνεδρίες, στη συνέχεια οργανώστε και κατηγοριοποιήστε τα για να αναδείξετε βασικά θέματα, ανησυχίες και συστάσεις.

- **Αναφορά** — συντάξτε μια λεπτομερή σύνοψη των ευρημάτων με σχετικές αναφορές, παραδείγματα και δεδομένα που παρέχουν το πλαίσιο και υποστηρίζουν τα συμπεράσματα.
- **Εφαρμογή** — χρησιμοποιήστε τα συγκεντρωμένα αποτελέσματα για να βελτιώσετε και να τελειοποιήσετε τους στόχους, τις στρατηγικές και τις δραστηριότητες του έργου, διασφαλίζοντας ότι ο σχεδιασμός ανταποκρίνεται στις ανάγκες και τις προσδοκίες του κοινού-στόχου.
- **Επιστροφή** — μοιραστείτε τα συγκεντρωμένα αποτελέσματα και το σχέδιο δράσης που προέκυψε από αυτά με τις κοινότητες, δείχνοντας με διαφάνεια πώς η ανατροφοδότηση διαμόρφωσε το έργο και κοινοποιώντας τυχόν τροποποιήσεις που έγιναν με βάση αυτές.

Το τελικό στάδιο δεν τελειώνει με τη δημοσίευση. Η ανοιχτή επικοινωνία πρέπει να διατηρείται καθ' όλη τη διάρκεια της υλοποίησης, με τους στόχους και τις δράσεις να επανεξετάζονται τακτικά ως απάντηση στις συνεχείς εισροές και τις μεταβαλλόμενες ανάγκες των κοινοτήτων. Το να επιτρέπεται η συνεχής βελτίωση μέσω της ενσωμάτωσης της ανατροφοδότησης της εκάστοτε κοινότητας στις αλλαγές του έργου είναι αυτό που καθιστά την πρωτοβουλία ανταποκρινόμενη και όχι απλώς καλοπροαίρετη.

Δύο προτάσεις που αξίζει να αναρτηθούν στον τοίχο της αίθουσας καθηγητών. Μια κοινότητα που βλέπει τα δικά της λόγια να επανέρχονται σε ένα αναθεωρημένο σχέδιο θα συμμετάσχει ξανά· μια κοινότητα που βλέπει τα λόγια της να εξαφανίζονται, δεν θα το κάνει. Και: ένας διάλογος χωρίς συνέχεια είναι ο πιο σίγουρος τρόπος για να καταστραφεί η εμπιστοσύνη που χρειάστηκαν χρόνια για να χτιστεί.

T55 — Προβολή της ΕΕΚ: ημέρες ανοιχτών θυρών, επισκέψεις σε εγκαταστάσεις και πραγματικές ιστορίες επιτυχίας

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S2 BP 12

Βασικά σημεία

- Αφήστε τους γονείς να δουν από κοντά το κτίριο, την αίθουσα διδασκαλίας και το περιβάλλον στο οποίο θα φοιτήσει το παιδί τους — το να «συνδέσετε τα γεγονότα με εικόνες» μειώνει την απροθυμία περισσότερο από οποιοδήποτε φυλλάδιο.

- Δημοσιοποιήστε συγκεκριμένα, ονομαστικά παραδείγματα Ρομά εκπαιδευόμενων που ολοκλήρωσαν την ΕΕΚ και βελτίωσαν την απασχόληση και το εισόδημά τους, συμπεριλαμβανομένου του τρόπου με τον οποίο αντιμετώπισαν τις διακρίσεις.
- Χρησιμοποιήστε αυτές τις περιγραφές για να αντιμετωπίσετε τον φόβο της περιθωριοποίησης και τον φόβο της απομόνωσης από τη δική τους κοινότητα μετά τις σπουδές.

Γιατί λειτουργεί: Η απροθυμία για εγγραφή οφείλεται συχνά στην έλλειψη νοητικών εικόνων: οι οικογένειες δεν μπορούν να φανταστούν πώς είναι το σχολείο, οπότε καταφεύγουν στην εικόνα της χειρότερης περίπτωσης που τους παρέχει η προηγούμενη εμπειρία. Μια επίσκεψη στον χώρο αντικαθιστά τις εικασίες με την παρατήρηση και παρέχει στους γονείς μια βάση για τη λήψη απόφασης. Θα πρέπει να οργανώνεται με την παρουσία του διαμεσολαβητή και με έναν εκπρόσωπο του ιδρύματος διαθέσιμο για ερωτήσεις.

Οι ιστορίες επιτυχίας λειτουργούν με διαφορετικό μηχανισμό. Αποδεικνύουν ότι η πορεία είναι πραγματική και ότι το όφελος είναι πραγματικό, κάτι που αντιμετωπίζει άμεσα το εμπόδιο της παρακίνησης. Επίσης, επιτελούν μια συγκεκριμένη προστατευτική λειτουργία: οι υποψήφιοι/-ες καταρτιζόμενοι/-ες φοβούνται τη διάκριση εντός του ιδρύματος και φοβούνται ότι θα χάσουν την υπόληψή τους μέσα στη δική τους κοινότητα αν σπουδάσουν. Το να ακούνε την εμπειρία κάποιου που το έχει περάσει — και συγκεκριμένα το πώς αυτός ο άνθρωπος αντιμετώπισε τη διακριτική συμπεριφορά — μειώνει και τους δύο φόβους και παρέχει ένα σενάριο για την αντιμετώπισή τους.

Ο φόβος της απομόνωσης αντιμετωπίζεται δομικά, όχι ρητορικά: η λύση είναι η αύξηση του συνολικού αριθμού των Ρομά σπουδαστών στο εκπαιδευτικό ίδρυμα, έτσι ώστε κάθε νέος/νέα σπουδαστής/-ριαν να έχει μια ομάδα συνομηλίκων. **Οι στόχοι προσέγγισης εκπαιδευόμενων θα πρέπει, επομένως, να τίθενται σε επίπεδο ομάδας και όχι σε ατομικό επίπεδο.,**

T56 — Υποστήριξη της καταχώρησης στα μητρώα και της διοικητικής ένταξης

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S2 BP 13

Βασικά σημεία

- Τα μη καταχωρημένα παιδιά δεν καλύπτονται από την κρατική προστασία όσον αφορά την υποχρεωτική εκπαίδευση και την παιδική εργασία, και μπορεί να τους στερηθεί η πρόσβαση στην εκπαίδευση και την υγειονομική περίθαλψη — η καταχώριση αποτελεί προϋπόθεση για όλα τα υπόλοιπα.
- Δημιουργήστε ένα απλό, προσιτό ενημερωτικό φυλλάδιο ή βάση δεδομένων, σε συνεννόηση με τον δήμο ή το υπουργείο Εσωτερικών, στο οποίο θα αναφέρονται όλες οι διαδικασίες που πρέπει να ακολουθήσει ένας πολίτης για να ενταχθεί πλήρως.
- Χρησιμοποιήστε μέλη της κοινότητας που έχουν ήδη ολοκληρώσει τις διαδικασίες ως εκπροσώπους για να εξηγήσουν τη σημασία τους.

Τι σημαίνει αυτό: Αυτή είναι η λιγότερο εντυπωσιακή αλλά και η πιο σημαντική πρακτική στο σύνολο των δράσεων για την οικοδόμηση εμπιστοσύνης, διότι εξαλείφει ένα σκληρό νομικό εμπόδιο και όχι ένα εμπόδιο που σχετίζεται με την αντίληψη. Η ευρέως διαδεδομένη δυσπιστία απέναντι στο κράτος, η μη φιλόξενη συμπεριφορά στα ιατρικά ιδρύματα και οι γονείς χωρίς ασφάλιση καταστέλλουν την καταχώριση των γεννήσεων· η έλλειψη ενημέρωσης σχετικά με την απαίτηση αυτή παραμένει ανεξάρτητη από τα παραπάνω. Το αποτέλεσμα είναι ένας πληθυσμός που, στα μάτια της διοίκησης, είναι αόρατος — και, ως εκ τούτου, απροστάτευτος και μη εξυπηρετούμενος.

Η παρέμβαση είναι σκόπιμα διοικητική: μια συλλογή των απαιτούμενων διαδικασιών, γραμμένη σε απλή γλώσσα και εύκολα προσβάσιμη, η οποία καταρτίζεται από κοινού με την αρμόδια αρχή ώστε να είναι έγκυρη, διανέμεται μέσω του Παραρτήματος Ρομά και των διαμεσολαβητών, και ενισχύεται από ομότιμους εκπροσώπους που έχουν ολοκληρώσει τη διαδικασία και μπορούν να την περιγράψουν με πρακτικούς όρους.

Γιατί ένα πρόγραμμα ΕΕΚ πρέπει να το λαμβάνει υπόψη. Αυτή η πρακτική προηγείται της πρόσληψης. Ένας/μία ενήλικος/-η καταρτιζόμενος/-η χωρίς έγγραφα δεν μπορεί να εγγραφεί, να πιστοποιηθεί ή να τοποθετηθεί σε θέση εργασίας, οπότε η υποστήριξη για την εγγραφή δεν αποτελεί απόκλιση από τον στόχο της ΕΕΚ — είναι η πύλη εισόδου.

T57 — Ενίσχυση της πολιτισμικής αυτοδιάθεσης και της συναπόφασης — οι σπουδαστές/-ριες ως σχεδιαστές, όχι ως αποδέκτες

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S2 BP 15

Βασικά σημεία

- Συμμετοχή των Ρομά εκπαιδευόμενων στο σχεδιασμό του προγράμματος σπουδών, στον προγραμματισμό των προγραμμάτων και στη συζήτηση πολιτικών — η συμμετοχή πρέπει να φτάνει μέχρι τη λήψη αποφάσεων, και όχι να σταματά στη διαβούλευση.
- Διοργανώστε σεμινάρια και εκπαιδεύσεις που ενδυναμώνουν τους/τις σπουδαστές/-ριες μέσω της δικής τους πολιτιστικής κληρονομιάς και πραγματοποιήστε συζητήσεις για τη διαφορετικότητα υπό την καθοδήγηση ατόμων που η κοινότητα ήδη εμπιστεύεται.
- Να ενσωματωθεί χρόνος και ευελιξία στα έργα σε επίπεδο κοινότητας, διότι η συμμετοχή, η οικοδόμηση εμπιστοσύνης, η ανάπτυξη ικανοτήτων, η παρακολούθηση και η αξιολόγηση δεν μπορούν να τοποθετηθούν σε ένα τυποποιημένο ημερολόγιο δραστηριοτήτων.

Γιατί λειτουργεί: Η συναπόφαση είναι ο μηχανισμός που μετατρέπει τη συμμετοχή σε αίσθημα ιδιοκτησίας. Όταν οι Ρομά εκπαιδευόμενοι/-ες συμβάλλουν στη διαμόρφωση του περιεχομένου των σπουδών τους και του τρόπου παράδοσής τους, αποκτούν ένα αίσθημα ευθύνης και δέσμευσης που εκδηλώνεται ως κίνητρο, εμπλοκή και αφοσίωση. Το όφελος για το εκπαιδευτικό ίδρυμα είναι εξίσου συγκεκριμένο: τα προγράμματα που οι καταρτιζόμενοι βοήθησαν να σχεδιάσουν παρουσιάζουν χαμηλότερα ποσοστά εγκατάλειψης και καλύτερη προσαρμογή στην τοπική αγορά εργασίας.

Η πολιτιστική ενδυνάμωση αντιμετωπίζει το εσωτερικευμένο αίσθημα κατωτερότητας που προκαλεί ο αποκλεισμός. Σεμινάρια βασισμένα στην κληρονομιά και τα χαρακτηριστικά των Ρομά, καθώς και ομιλίες για τη διαφορετικότητα υπό την καθοδήγηση αξιόπιστων προσωπικοτήτων της κοινότητας, αποκαθιστούν την αυτοεκτίμηση που υπονομεύεται από ένα εχθρικό σχολικό περιβάλλον — και η αυτοεκτίμηση αποτελεί προϋπόθεση για την επιμονή σε ένα απαιτητικό πρόγραμμα ΕΕΚ.

Δύο διαρθρωτικές προειδοποιήσεις.

1. **Χρονοδιαγράμματα.** Τα έργα σε επίπεδο κοινότητας συνήθως στερούνται επαρκών χρονοδιαγραμμάτων και ευελιξίας για τον κύκλο συμμετοχής· η ενσωμάτωση σημείων αναθεώρησης είναι αυτό που καθιστά τα αποτελέσματα βιώσιμα.
2. **Εξειδικευμένη εμπιστοσύνη.** Σε πολλές από αυτές τις κοινότητες η εμπιστοσύνη είναι εξειδικευμένη — εκτείνεται κυρίως στα μέλη της ίδιας ομάδας — οπότε οι διαμεσολαβητές που φτάνουν ως εξωτερικοί παράγοντες πρέπει να κερδίσουν σιγά-σιγά την αποδοχή τους, σεβόμενοι τις κολεκτιβιστικές πρακτικές της κοινότητας, συμμετέχοντας ειλικρινά σε κοινοτικές και πολιτιστικές εκδηλώσεις και δημιουργώντας πλατφόρμες για διάλογο μεταξύ των ομάδων.

Η πρακτική ακολουθία: να είστε παρόντες, να είστε χρήσιμοι, να είστε συνεπείς και μόνο τότε να ζητήσετε συν-σχεδιασμό.

Αντίστοιχο για τον μαθητή: **T34 — Εκπαίδευση στην αυτοεκπροσώπηση, την ηγεσία και την ευαισθητοποίηση σχετικά με τα δικαιώματα** (η ικανότητα από την πλευρά του/της εκπαιδευόμενου/-ης που καθιστά την από κοινού λήψη αποφάσεων πραγματικότητα)

B8 — Πρόληψη της εγκατάλειψης

T58 — Διάγνωση της εγκατάλειψης με δεδομένα σχετικά με τις δομικές αιτίες της

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · Πηγή: S4 BP 18

Βασικά σημεία

- Γνωρίστε την κλίμακα: η αναφερόμενη σχολική διαρροή των Ρομά μαθητών κυμαίνεται από 31% (Ελλάδα) έως 70% (Βουλγαρία), έναντι 9,7% για τους συνομηλίκους τους που δεν ανήκουν στην ευάλωτη κοινωνική ομάδα των Ρομά.
- Ανάλυση των αιτιών: οικονομική δυσχέρεια (αναφέρεται από το 47% των Ρομά νέων που εγκαταλείπουν το σχολείο), εργασία που παρεμποδίζει την εκπαίδευση (~30% των Ρομά νέων), πρόωρος εξαναγκαστικός

γάμος και οικογενειακές προσδοκίες (35% των Ρομά κοριτσιών), διαχωρισμός, γλωσσικά εμπόδια, έλλειψη εμπιστοσύνης στα ιδρύματα.

- Αντιμετωπίστε τη διακοπή της φοίτησης ως αποτέλεσμα διαρθρωτικής αποτυχίας, όχι αποτυχίας του μαθητή.

Τι σημαίνει αυτό: Η εγκατάλειψη των σπουδών είναι συχνή, ακολουθεί συγκεκριμένα μοτίβα και είναι προβλέψιμη — πράγμα που σημαίνει ότι μπορεί να προληφθεί. Τα μοτίβα είναι σαφή: διακρίσεις και διαχωρισμός στο σχολικό περιβάλλον· οικονομική πίεση που ωθεί τους νέους στην άτυπη εργασία και τους απομακρύνει από την εκπαίδευση· πολιτισμικές προσδοκίες σχετικά με τον πρόωρο εξαναγκαστικό γάμο, τη δημιουργία οικογένειας και τους ρόλους που καθορίζονται από το φύλο, οι οποίες διακόπτουν την εκπαίδευση των κοριτσιών· γλωσσικά εμπόδια· και διαγενεακή δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς, που πηγάζει από ιστορικές διακρίσεις και αναγκαστική αφομοίωση.

Επομένως, η βέλτιστη πρακτική είναι η διάγνωση πριν από την παρέμβαση. Ένας θεσμός που δεν μπορεί να προσδιορίσει **ποιοι μαθητές εγκαταλείπουν το σχολείο, σε ποια στάδια και για ποιους λόγους**, λειτουργεί στα τυφλά· ένας θεσμός που αναλύει τα δικά του δεδομένα — παρουσία, οικονομικά, συμμετοχή της οικογένειας — μπορεί να στοχεύσει με ακρίβεια τις παρεμβάσεις του.

Η βασική αρχή: η εγκατάλειψη των σπουδών αποτελεί αποτέλεσμα του συστήματος με αναγνωρίσιμες αιτίες, και κάθε αιτία μπορεί να αντιμετωπιστεί.

Σχετικά: **T27 — Η τριγωνική αξιολόγηση αναγκών** παρέχει τη μέθοδο· τα **T59–T60** παρέχουν τον μηχανισμό που μετατρέπει τη διάγνωση σε δράση.

T59 — Λειτουργία συστήματος έγκαιρης προειδοποίησης και παρακολούθησης (EWMS)

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S4 BP 21

Βασικά σημεία

- Παρακολούθηση τεσσάρων διαστάσεων κινδύνου ανά καταρτιζόμενο/-η: φοίτηση, ακαδημαϊκή επίδοση, ιστορικό συμπεριφοράς και κοινωνικοί παράγοντες κινδύνου.
- Ενεργοποίηση μιας διεπιστημονικής αντίδρασης — διαμεσολαβητής Ρομά,, σύμβουλος σταδιοδρομίας, δάσκαλος της τάξης, ψυχολόγος — με ατομικό σχέδιο υποστήριξης και μηνιαίες αξιολογήσεις προόδου.
- Δημιουργία ενός συστήματος με συμμετοχικό χαρακτήρα και πολιτισμική ευαισθησία, με τους διαμεσολαβητές να λειτουργούν ως αξιόπιστοι μεσάζοντες· ανωνυμοποίηση και συγκέντρωση δεδομένων για την ενημέρωση της περιφερειακής και εθνικής πολιτικής.

Τι σημαίνει αυτό: Το EWMS αποτελεί τον εμβληματικό μηχανισμό: ένα προληπτικό, βασισμένο σε δεδομένα και ανθρωποκεντρικό εργαλείο, ενσωματωμένο στο διοικητικό και παιδαγωγικό πλαίσιο των ιδρυμάτων Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (EEK). Συλλέγει συνεχώς δεδομένα σε επίπεδο καταρτιζόμενου/-ης σε τέσσερις διαστάσεις — **πρότυπα φοίτησης** (απουσίες και χρόνιες καθυστερήσεις ως πρώιμα σημάδια αποσύνδεσης), **ακαδημαϊκή επίδοση** (συνεχής αξιολόγηση και διαμορφωτική αξιολόγηση), **συμπεριφορά** (παραπομπές, απομόνωση, παρατηρήσεις συμβούλων) και **κοινωνικοί παράγοντες κινδύνου** (ασταθή στέγαση, φτώχεια, οικογενειακές ευθύνες, διακρίσεις) που συλλέγονται μέσω εμπιστευτικών συνεντεύξεων, εκθέσεων Ρομά διαμεσολαβητών και επαφών με τις οικογένειες.

Όταν ξεπεραστεί ένα όριο κινδύνου, το σύστημα ειδοποιεί μια ειδική ομάδα πρόληψης της εγκατάλειψης των σπουδών, η οποία εξετάζει την περίπτωση και καταρτίζει ένα εξατομικευμένο σχέδιο υποστήριξης — διδασκαλία, κίνητρα φοίτησης, ευέλικτο ωράριο, υπηρεσίες ψυχικής υγείας ή εμπλοκή της οικογένειας — με μηνιαίες αξιολογήσεις της προόδου. Τα δεδομένα ανωνυμοποιούνται και συγκεντρώνονται για να τροφοδοτήσουν την περιφερειακή και εθνική πολιτική.

Η καθοριστική αρχή είναι η προληπτική, όχι η αντιδραστική προσέγγιση: το σύστημα προσεγγίζει τους εκπαιδευόμενους πριν η διακοπή της φοίτησης καταστεί απόφαση, ενώ οι διαμεσολαβητές διασφαλίζουν ότι οι ειδοποιήσεις είναι κοινωνικά ακριβείς και δεν παράγονται απλώς με τεχνικά κριτήρια.

T60 — Θέση σε λειτουργία του EWMS με συγκεκριμένα όρια και εργαλεία

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] · **Πηγή:** S4 BP 22

Βασικά σημεία

- **Παρακολούθηση παρουσίας:** ειδοποίηση όταν οι χαμένες ώρες υπερβαίνουν το 10% ανά μήνα.
Ακαδημαϊκός πίνακας ελέγχου: επισήμανση σε περίπτωση αποτυχίας σε δύο βασικά μαθήματα ή μέσου όρου κάτω του 40%, με αναθεώρηση κάθε δύο εβδομάδες.
- **Δείκτης Κοινωνικοοικονομικής Ευπάθειας (SEVI):** το ανώτερο 30% της κλίμακας κινδύνου έχει προτεραιότητα για υλική υποστήριξη και καθοδήγηση.
- **Παρακολούθηση συμπεριφοράς:** τρία περιστατικά ανά εξάμηνο ενεργοποιούν παραπομπή σε ψυχοκοινωνική υποστήριξη· ειδοποιήσεις εκπαιδευτικών, παρακολούθηση της εμπλοκής της οικογένειας, ημερολόγιο υποστήριξης και δείκτης αποτελεσμάτων και διατήρησης συμπληρώνουν το σύστημα.

Τα αλληλένδετα στοιχεία.

- **Η παρακολούθηση της παρουσίας σε πραγματικό χρόνο** εντοπίζει έγκαιρα την απομάκρυνση, ειδικά όταν η απουσία οφείλεται σε προβλήματα μετακίνησης ή οικιακές υποχρεώσεις.
- **Ο πίνακας ελέγχου ακαδημαϊκών** επιδόσεων επισημαίνει την πτώση των επιδόσεων πριν η αποτυχία εδραιωθεί.
- **Ο δείκτης SEVI**, ο οποίος καταρτίζεται με βάση τα έντυπα εγγραφής και τις συνεντεύξεις των διαμεσολαβητών (σταθερότητα στέγασης, οικογενειακό εισόδημα, εξαρτώμενα μέλη, μορφωτικό επίπεδο γονέων), κατευθύνει την υλική υποστήριξη και την καθοδήγηση προς τους/τις πιο ευάλωτους/-ες σπουδαστές/-ριες.
- **Η παρακολούθηση της συμπεριφοράς** ενεργοποιεί παραπομπές μετά από τρία περιστατικά ανά εξάμηνο, με τους διαμεσολαβητές να τοποθετούν τα περιστατικά στο πλαίσιο του οικογενειακού περιβάλλοντος του μαθητή.
- **Οι μηνιαίες ποιοτικές εκθέσεις των εκπαιδευτικών** — ελλείψεις υλικού, κόπωση, εκφοβισμός — συσχετίζονται με άλλους δείκτες.
- **Η παρακολούθηση της συμμετοχής της οικογένειας** επισημαίνει τις οικογένειες που απουσιάζουν από διαδοχικές συναντήσεις για τις επισκέψεις των διαμεσολαβητών στο σπίτι.
- **Ένα ημερολόγιο υποστήριξης** καταγράφει εάν οι παρεμβάσεις πραγματοποιήθηκαν εγκαίρως και εάν προσαρμόστηκαν όταν αποδείχθηκαν αναποτελεσματικές.
- **Ένας δείκτης αποτελεσμάτων** αξιολογεί τη συνέπεια, την επανεγγραφή και την απόκτηση θέσης μαθητείας.

Συνολικά, αυτά τα εργαλεία δημιουργούν ένα **προφίλ κινδύνου που ενημερώνεται κάθε μήνα για κάθε καταρτιζόμενο/-η** — τη λειτουργική βάση για εξατομικευμένη, έγκαιρη παρέμβαση και για τον έλεγχο της απόδοσης του ίδιου του συστήματος.

Ηθική διασφάλιση: τα δεδομένα πρέπει να ανωνυμοποιούνται και να συγκεντρώνονται για χρήση σε επίπεδο πολιτικής, ενώ τα δεδομένα κοινωνικού κινδύνου πρέπει να συλλέγονται μέσω εμπιστευτικών συνεντεύξεων και εκθέσεων διαμεσολαβητών και όχι βάσει διοικητικών υποθέσεων.

T61 — Παροχή εξατομικευμένης οικονομικής στήριξης

Επίπεδο: [ΙΔΡΥΜΑ] / [ΣΥΣΤΗΜΑ] · **Πηγή:** S4 BP 23

Βασικά σημεία

- Εισαγωγή μεταβιβάσεων μετρητών υπό όρους (CCTs) που συνδέονται με τη φοίτηση, την ολοκλήρωση ορόσημων και την αποφοίτηση, καλύπτοντας τα έξοδα μετακίνησης, τα βιβλία και τα υλικά.
- Δημιουργία ειδικών υποτροφιών EEK για Ρομά καταρτιζόμενους/-ες με βάση τις οικονομικές ανάγκες.
- Δημοσίευση των υφιστάμενων υποτροφιών, επιδομάτων και επιχορηγήσεων, ώστε οι εκπαιδευόμενοι/-ες να γνωρίζουν τι είναι διαθέσιμο.

Γιατί λειτουργεί: Η οικονομική πίεση είναι ο πιο συχνά αναφερόμενος λόγος για την εγκατάλειψη του σχολείου — σχεδόν οι μισοί νέοι Ρομά που εγκαταλείπουν το σχολείο την αναφέρουν — οπότε τα χρήματα αποτελούν παρέμβαση και όχι φιλανθρωπία. Οι CCT δημιουργούν μια δομή άμεσων κινήτρων: οι πληρωμές εξαρτώνται από τη φοίτηση, την ολοκλήρωση βασικών ορόσημων όπως εξετάσεις και πρακτική άσκηση, καθώς και την επιτυχή αποφοίτηση. Οι υποτροφίες που διαχειρίζονται τα υπουργεία Παιδείας παρέχουν υποστήριξη βάσει των αναγκών και εξαλείφουν την αναγκαστική επιλογή μεταξύ σπουδών και εργασίας. Και τα δύο μέτρα αντιμετωπίζουν το κόστος ευκαιρίας της εκπαίδευσης σε οικογένειες που εξαρτώνται από το εισόδημα κάθε μέλους.

Η διάσταση της ενημέρωσης: οι πάροχοι θα πρέπει να συγκεντρώνουν και να κοινοποιούν ενεργά τις διαθέσιμες χρηματοδοτήσεις, καθώς η ενίσχυση που δεν αξιοποιείται είναι ενίσχυση που ουσιαστικά δεν υπάρχει για τους δικαιούχους της. Η προβλέψιμη, συνδεδεμένη με συγκεκριμένες προϋποθέσεις οικονομική ενίσχυση καθιστά την παραμονή στην ΕΕΚ οικονομικά λογική επιλογή για τις οικογένειες — το πιο άμεσο αντίδοτο στην πρόωρη είσοδο στην αγορά εργασίας.

Αντίστοιχο για τους μαθητές: **L27 — Διαχείριση χρημάτων: προϋπολογισμός, αποταμίευση και αποφυγή χρέους** (η οικονομική ενίσχυση αποδίδει καλύτερα όταν συνοδεύεται από χρηματοοικονομική παιδεία)

Μέρος 3 — Δημιουργία ενός συμπεριληπτικού περιβάλλοντος μάθησης

Το Μέρος 2 παρουσιάζει 89 πρακτικές. Κανείς δεν εφαρμόζει 89 από οτιδήποτε. Αυτό το μέρος αποτελεί τον χάρτη: περιγράφει από τι αποτελείται στην πραγματικότητα ένα περιβάλλον μάθησης χωρίς αποκλεισμούς, παρουσιάζει δώδεκα τεχνικές που οδηγούν στη δημιουργία ενός τέτοιου περιβάλλοντος και κατονομάζει, για κάθε τεχνική, τις πρακτικές που πρέπει να συνδυαστούν ώστε να λειτουργήσει.

Τίποτα εδώ δεν αποτελεί νέο περιεχόμενο. Κάθε αναφορά παραπέμπει στο Μέρος 2.

3.1 Οι πέντε προϋποθέσεις

Ένα περιβάλλον μάθησης χωρίς αποκλεισμούς δεν είναι μια διάθεση. Είναι πέντε προϋποθέσεις που είτε πληρούνται είτε όχι, και κάθε μία από αυτές μπορεί να εξεταστεί.

Π Ο/ η καταρτιζόμενος/-η μπορεί
ρ να πει...

Αν δεν πληρούται, φαίνεται σαν...

ο

ύ

π

ό

θ

ε

σ

η

Π «Μπόρεσα να βρω αυτό το
ρ μάθημα, να εγγραφώ και να
ό φτάσω εδώ.»

Ερωτήσεις που δεν καταλήγουν ποτέ σε
εγγραφές· εγκατάλειψη λόγω γραφειοκρατίας,
τελών, μετακινήσεων ή ψηφιακών διαδικασιών.

σ

β

α

σ

η

Α «Μου απευθύνονται με τον
ί σωστό τρόπο, με ακούν και με
σ προστατεύουν.»

Σιωπή στην τάξη· απόσυρση μετά από κάποιο
περιστατικό· μαθητές που δεν ζητούν ποτέ
βοήθεια.

θ

η

μ

α

ό

τ

ι

α

ν

ή

Π Ο/ η καταρτιζόμενος/-η μπορεί
ρ να πει...

Αν δεν πληρούται, φαίνεται σαν...

ο

ü

π

ό

θ

ε

σ

η

κ

ω

Μ «Ξέρω τι μαθαίνω, πώς θα
ά αξιολογηθώ και πώς να
θ πετύχω.»

Διαφορές επιδόσεων που εμφανίζονται κατά την
αξιολόγηση και όχι κατά τη διάρκεια της
διδασκαλίας.

η

σ

η

Υ «Όταν κάτι πάει στραβά, ξέρω
π ποιος θα αναλάβει δράση και
ο μέχρι τότε.»

Παραπομπές που δεν οδηγούν πουθενά·
υποστήριξη που απαιτεί την αποκάλυψη της
φυλετικής καταγωγής για να ληφθεί.

σ

τ

ή

ρ

ι

ξ

η

Π Ο/ η καταρτιζόμενος/-η μπορεί
ρ να πει...

Αν δεν πληρούται, φαίνεται σαν...

ο

ϋ

π

ό

θ

ε

σ

η

Μ «Αυτό οδηγεί σε ένα πτυχίο,
ε μια θέση πρακτικής άσκησης
τ και τη δουλειά που θέλω.»

Ολοκλήρωση χωρίς εξέλιξη· τοποθετήσεις που
είναι άμισθες, χωρίς εποπτεία ή άσχετες με το
πτυχίο.

ά

β

α

σ

η

Δύο αρχές διέπουν και τις πέντε.

Η ισότητα δεν είναι το ίδιο με την ισοτιμία. Η ισότητα δίνει σε όλους την ίδια διαδρομή. Η ισοτιμία διατηρεί το επαγγελματικό πρότυπο κοινό, παρέχοντας παράλληλα τις διαφορετικές πληροφορίες, το χρόνο, τον εξοπλισμό ή την υποστήριξη που χρειάζονται διαφορετικοί άνθρωποι για να το επιτύχουν. Η μείωση του προτύπου δεν είναι ένταξη· παράγει έναν τίτλο σπουδών που οι εργοδότες δεν λαμβάνουν υπόψη.

Εμπόδια, όχι ελλείψεις. Αυτό που εμφανίζεται ως χαμηλή παρακίνηση είναι συνήθως η ορατή επιφάνεια ενός δομικού, θεσμικού ή προσωπικού εμποδίου. Το διαγνωστικό ερώτημα είναι πάντα ποιο εμπόδιο λειτουργεί, ποτέ γιατί αυτός/-η ο/η εκπαιδευόμενος/-η ε είναι έτσι. Αυτή είναι η πιο σημαντική συνήθεια σε ολόκληρο τον οδηγό, και γι' αυτό η πρώτη τεχνική που ακολουθεί έρχεται πρώτη.

3.2 Δώδεκα τεχνικές

Τεχνική 1 — Αναγνωρίστε το εμπόδιο πριν αντιδράσετε

Η ακανόνιστη φοίτηση, η σιωπή, οι παραβιασμένες προθεσμίες και τα ημιτελή έγγραφα είναι συμπτώματα. Πριν επιβληθεί οποιαδήποτε συνέπεια, διαπιστώστε τι συμβαίνει στην πραγματικότητα: μετακινήσεις, μη αμειβόμενη φροντίδα, αστάθεια στέγασης, υγεία, μια συσκευή που δεν λειτουργεί, ένα έγγραφο που δεν μπορεί να ληφθεί ή ένα περιστατικό που κανείς δεν ανέφερε. Αντικαταστήστε την ακολουθία «πρώτα η ποινή» με την ακολουθία «πρώτα η ερώτηση». Αυτό κοστίζει μία συζήτηση και αποτρέπει τις περισσότερες αποχωρήσεις που μπορούν να αποφευχθούν.

Συνδυάστε: T02 (οπτική των εμποδίων) · T17 (ενσυναίσθηση και ενεργητική ακρόαση) · T18 (δομημένη διερεύνηση) · T27 (αξιολόγηση αναγκών βάσει στοιχείων) · T58 (δομικές αιτίες εγκατάλειψης)

Τεχνική 2 — Σχεδιάστε την προεπιλογή και, στη συνέχεια, προσθέστε στοχευμένη υποστήριξη με τη συγκατάθεση

Ενσωματώστε όσο το δυνατόν περισσότερα στοιχεία σε ό,τι λαμβάνει κάθε καταρτιζόμενος/-η: σαφή ωρολόγια προγράμματα και ημερολόγια αξιολόγησης, περισσότερους από έναν τρόπους εξάσκησης, προβλέψιμες ρουτίνες, ρητά κριτήρια, καθώς και έντυπες και ψηφιακές εναλλακτικές λύσεις. Στη συνέχεια, προσθέστε στοχευμένη υποστήριξη — διδασκαλία, γλωσσική βοήθεια, εξοπλισμό, μετακινήσεις, παραπομπή σε υπηρεσίες φροντίδας παιδιών, ευέλικτο προγραμματισμό — επιπλέον, με τη συγκατάθεση του μαθητή και χωρίς να την κάνετε ορατή ή να τον ταπεινώνετε. Ο συνδυασμός έχει σημασία: ο καθολικός σχεδιασμός από μόνος του αφήνει τα ατομικά εμπόδια να υφίστανται, ενώ η στοχευμένη υποστήριξη από μόνη της μετατρέπεται σε μια παράλληλη διαδρομή χαμηλότερου κύρους.

Συνδυάστε: T06 (προσβάσιμο, σαφές, σχετικό) · T07 (ευέλικτες διαδρομές) · T12 (προσαρμογή χωρίς στιγματισμό) · T30 (γλωσσική υποστήριξη) · T31 (ψηφιακό χάσμα) · T61 (προσαρμοσμένη οικονομική υποστήριξη)

Τεχνική 3 — Κάντε το κρυφό πρόγραμμα σπουδών ρητό

Κάθε ίδρυμα λειτουργεί με κανόνες που δεν έχουν ποτέ καταγραφεί: πώς να απευθύνεστε σε έναν διδάσκοντα, τι θεωρείται αποδεκτή απουσία, πώς να αμφισβητήσετε έναν βαθμό, τι σημαίνει «επαγγελματικός» σε αυτό το εργαστήριο. Οι εκπαιδευόμενοι/-ες που φτάνουν με προηγούμενη εξοικείωση απορροφούν αυτούς τους κανόνες αόρατα· οι μαθητές που δεν έχουν εξοικείωση τιμωρούνται για παραβίαση κανόνων που δεν τους έχουν ποτέ αναφερθεί. Καταγράψτε τους. Ένας χάρτης της πρώτης εβδομάδας με άτομα, αίθουσες, εξοπλισμό, διαλείμματα, αξιολόγηση και βοήθεια αποτελεί την πιο οικονομική παρέμβαση ένταξης που υπάρχει.

Συνδυάστε: T15 (απλή, πολυτροπική γλώσσα) · T24 (έλεγχος κανόνων για κρυφό αποκλεισμό) · T06 (σαφήνεια) · T10 (διαφανή κριτήρια) · L22 (επαγγελματική εθιμοτυπία, από την πλευρά του μαθητή)

Τεχνική 4 — Εφαρμόστε μια επαναλαμβανόμενη ρουτίνα συμμετοχής

Η αυτοπεποίθηση δεν πρέπει να αποτελεί εμπόδιο στην έκφραση. Χρησιμοποιήστε την ίδια δομή πέντε βημάτων σε κάθε συνεδρία: **καλωσόρισμα** (σωστή χρήση ονομάτων, αναφορά σκοπού και κριτηρίων επιτυχίας) → **σύνδεση** (σύνδεση της εργασίας με την επαγγελματική πρακτική, πρόσκληση για περισσότερες από μία οδούς προς μια απάντηση) → **συμμετοχή** (δομημένη εναλλαγή λόγου, ζεύγη και μικρές ομάδες) → **προστασία** (συμφωνημένη αντίδραση σε στερεότυπα, αστεία και παρενόχληση, που εφαρμόζεται κάθε φορά) → **κλείσιμο** (τι ήταν σαφές, τι ήταν δύσκολο, τι χρειάζεται στη συνέχεια). Η προβλεψιμότητα είναι αυτό που καθιστά τη συμμετοχή ασφαλή.

Συνδυάστε: T09 (ενεργή, ασφαλής συμμετοχή) · T16 (μη λεκτικά σήματα) · T19 (στρατηγική σιωπή) · T23 (γλώσσα αποκλεισμού και μικροεπιθετικότητα) · L18 (ομαδική εργασία, από την πλευρά του μαθητή)

Τεχνική 5 — Συνδέστε το περιεχόμενο με την επαγγελματική πραγματικότητα χωρίς στερεότυπα

Η διδασκαλία με πολιτισμική ευαισθησία συνδέει τις νέες γνώσεις με την εμπειρία των μαθητευόμενων, αμφισβητώντας παράλληλα τις άνισες δομές που καθορίζουν τις ευκαιρίες. Χρησιμοποιήστε παραδείγματα, εργαλεία και εργασιακά περιβάλλοντα που είναι αναγνωρίσιμα και ποικίλα. Προσφέρετε περισσότερους από έναν τρόπους για την απόδειξη της κατανόησης, διατηρώντας παράλληλα το ίδιο επίπεδο απαιτήσεων. Όπου είναι σκόπιμο, θέστε υπό συζήτηση ζητήματα εξουσίας: ποιος έχει πρόσβαση στην εργασία, ποιες γνώσεις εκτιμώνται. Πρέπει να αποφευχθούν δύο παγίδες — η εξήγηση των αποτελεσμάτων μέσω της «Ρομά κουλτουρας», αγνοώντας τον διαχωρισμό και τη φτώχεια, και η προσθήκη φαγητού, μουσικής ή μιας εορταστικής ημέρας χωρίς να αλλάξει το πρόγραμμα σπουδών, οι σχέσεις ή η εξέλιξη.

Συνδυάστε: T01 (πολιτισμική ικανότητα) · T03 (προκατάληψη στην αντίληψη και τις προσδοκίες) · T08 (υποστηρικτική δομή) · T57 (οι μαθητές ως σχεδιαστές, όχι ως αποδέκτες) · T42 (ορατά συμπεριληπτική κουλτούρα)

Τεχνική 6 — Αξιολογήστε την ικανότητα, όχι την εξοικείωση με το σύστημα

Διατηρήστε υψηλά τα επαγγελματικά πρότυπα και απομακρύνετε οτιδήποτε άσχετο από τη διαδικασία απόδειξής τους. Κοινοποιήστε εκ των προτέρων τα κριτήρια και τα παραδείγματα εφαρμογής. Χρησιμοποιήστε διαμορφωτικές αξιολογήσεις και δοκιμαστικές ασκήσεις χαμηλού κινδύνου. Διαβάστε τις οδηγίες δυνατά ή δείξτε τις. Αποδεχτείτε ποικίλα αποδεικτικά στοιχεία — προφορική εξήγηση, εικόνα με σχολιασμό, επίδειξη — όπου το επιτρέπει η ικανότητα. Διαχωρίστε την ανάπτυξη της γλώσσας από την αξιολόγηση της ικανότητας όποτε είναι δυνατόν. Τεκμηριώστε τις προσαρμογές και καθιερώστε τις ως ρουτίνα. Μην δημιουργείτε ποτέ μια έκδοση του τίτλου σπουδών χαμηλότερου επιπέδου.

Συνδυάστε: T10 (διαμορφωτική αξιολόγηση, διαφανή κριτήρια) · T11 (ποικίλα αποδεικτικά στοιχεία) · T13 (αναγνώριση προηγούμενης μάθησης) · T14 (ακαδημαϊκή υποστήριξη) · T03 (μεροληψία στην αξιολόγηση)

Τεχνική 7 — Δημιουργήστε εμπιστοσύνη αντί να ελπίζετε ότι θα προκύψει

Η δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς στις κοινότητες Ρομά αποτελεί λογική αντίδραση σε μια τεκμηριωμένη ιστορία αποκλεισμού, και όχι χαρακτηριστικό της προσωπικότητας. Επομένως, πρέπει να αντιμετωπιστεί δομικά: συνέπεια μεταξύ των υποσχέσεων και της πραγματικότητας, διαφάνεια όσον αφορά τις αποφάσεις και τους λόγους τους, ασφαλείς χώροι όπου μπορεί να εκφραστεί μια ανησυχία χωρίς συνέπειες, καθώς και ορατή, αξιόπιστη αντίδραση όταν συμβαίνει διάκριση. Η σιωπή μετά από ένα περιστατικό διδάσκει σε κάθε εκπαιδευόμενο/-η που είναι παρών/παρούσα ότι ο κανόνας δεν ισχύει για όλους.

Συνδυάστε: T21 (εμπιστοσύνη και ιστορία αποκλεισμού) · T20 (δύσκολες συζητήσεις και αποκατάσταση) · T22 (αναγνώριση διακρίσεων) · T26 (συστήματα αναφοράς και λογοδοσία) · T47 (μεσολαβητές ως πρώτο σημείο επαφής)

Τεχνική 8 — Εστιάστε την υποστήριξη σε ένα συγκεκριμένο άτομο

Η υποστήριξη αποτυγχάνει κατά τη μεταβίβαση. Κάθε παραπομπή πρέπει να απαντά σε τρεις ερωτήσεις: ποιος θα επικοινωνήσει με τον/την κατάρτιζόμενο/-η, μέχρι πότε και πώς θα γνωρίζουμε αν βοήθησε. Εάν δεν μπορούν να απαντηθούν αυτές οι ερωτήσεις, δεν αποτελεί ακόμη υποστήριξη. Τοποθετήστε ένα συγκεκριμένο άτομο στο επίκεντρο — εκπαιδευτή, μέντορα ή διαμεσολαβητή — το οποίο θα διαχειρίζεται ένα ατομικό σχέδιο μάθησης και υποστήριξης που καλύπτει τη μάθηση και τη γλώσσα, την ψηφιακή πρόσβαση, τις μετακινήσεις και το κόστος, την ευημερία και την ασφάλεια, την επαφή με την οικογένεια και το επόμενο βήμα. Επανεξετάστε το σε καθορισμένη ημερομηνία.

Συνδυάστε: T28 (συντονισμένη ολοκληρωμένη υποστήριξη) · T38 (ατομικά προγράμματα μάθησης) · T29 (προληπτική προσέγγιση ώστε η υποστήριξη να αξιοποιείται πραγματικά) · T32 (ψυχοκοινωνική υποστήριξη) · T36 (υπηρεσίες ευαίσθητες σε θέματα φύλου) · T47 (διαμεσολαβητές)

Τεχνική 9 — Δημιουργήστε συνέχεια μεταξύ της τάξης και του χώρου εργασίας

Η τοποθέτηση αποτελεί μέρος της μάθησης και όχι δοκιμασία για το αν ο/η σπουδαστής/-ρια μπορεί να αντέξει διακρίσεις ή μη αμειβόμενη εργασία. Προετοιμασία (δικαιώματα, ασφάλεια, επικοινωνία, πώς να αναφερθεί ένα πρόβλημα, προετοιμασία για τη μετακίνηση και τις συστάσεις) → αντιστοίχιση βάσει δεξιοτήτων και στόχων και όχι στερεοτύπων → προστασία με γραπτή συμφωνία, καθορισμένο επόπτη, ρήτρα κατά των διακρίσεων και διαδικασία υποβολής παραπόνων → ανασκόπηση μέσω συναντήσεων ελέγχου στην αρχή και στη μέση της πρακτικής άσκησης, τόσο με τον μαθητή ιδιαιτέρως όσο και με τον εργοδότη → πρόοδος μετατρέποντας τα στοιχεία της πρακτικής άσκησης σε συστατική επιστολή,

χαρτοφυλάκιο ή ευκαιρία εργασίας. Αξιολογήστε την ποιότητα της πρακτικής άσκησης, όχι μόνο τον αριθμό των τοποθετήσεων.

Συνδυάστε: T44 (συνεργασίες με εργοδότες) · T45 (επαγγελματικός προσανατολισμός και πραγματική εργασιακή εμπειρία) · T37 (πρότυπα και μέντορες) · L06–L10 (υγεία και ασφάλεια στο χώρο εργασίας) · L12–L17 (εξυπηρέτηση πελατών και φιλοξενία) · L23–L26 (αιτήσεις, συνεντεύξεις, αναζήτηση εργασίας)

Τεχνική 10 — Εντοπίστε και αντιμετωπίστε έγκαιρα την αποσύνδεση

Η διατήρηση των σπουδαστών αποτελεί πρόβλημα παρακολούθησης πριν γίνει πρόβλημα κινήτρων. Συμφωνήστε εκ των προτέρων συγκεκριμένα όρια — αριθμός συνεχόμενων απουσιών, μη συμμετοχή σε αξιολόγηση, ξαφνική αλλαγή στη συμμετοχή — και ορίστε έναν συγκεκριμένο υπεύθυνο και χρόνο αντίδρασης για κάθε ένα. Η πρώτη αντίδραση μετά από ένα ερέθισμα είναι η επικοινωνία και η διάγνωση, ποτέ η κλιμάκωση. Διατηρήστε ανοιχτή μια οδό επανένταξης που διαφυλάσσει τόσο την αξιοπρέπεια όσο και τα πρότυπα.

Συνδυάστε: T59 (Σύστημα έγκαιρης προειδοποίησης και παρακολούθησης) · T60 (όρια και εργαλεία) · T58 (δομικές αιτίες) · T02 (πρίσμα εμποδίων) · T61 (οικονομική υποστήριξη) · T39 (αξιολόγηση και προσαρμογή)

Τεχνική 11 — Μοιραστείτε τις αποφάσεις με τους/τις σπουδαστές/-ριες, τις οικογένειες και τις κοινότητες

Η συμμετοχή δεν είναι «θέατρο διαβούλευσης». Πριν ξεκινήσετε τη συμμετοχή, δημιουργήστε τη βάση πληροφοριών για τις κοινότητες. Συμφωνήστε ένα πρωτόκολλο συνεργασίας με τις δομές των Ρομά κοινοτήτων και τους διαμεσολαβητές. Διεξάγετε διάλογο με σαφείς βασικούς κανόνες και πραγματική ατζέντα. Χρησιμοποιήστε συμμετοχικές μεθόδους, ώστε η συμμετοχή να μην περιορίζεται σε όσους έχουν αυτοπεποίθηση και είναι εγγράμματοι. Στη συνέχεια, κλείστε τον κύκλο: αναφέρετε τι άλλαξε, τι δεν άλλαξε και γιατί. Αμείψτε την εμπειρογνωμοσύνη της κοινότητας· μην την εκμεταλλεύεστε.

Συνδυάστε: T46 (οικογένειες και κοινότητες ως εταίροι) · T49–T54 (ο κύκλος του κοινοτικού διαλόγου) · T55 (ημέρες ανοιχτών θυρών και ορατή ΕΕΚ) · T57 (συν-απόφαση) · T53 (συμμετοχικές μέθοδοι) · T56 (υποστήριξη στη δημοτολογική εγγραφή)

Τεχνική 12 — Διατήρηση του πλαισίου σε θεσμικό επίπεδο

Οι εκπαιδευτές μπορούν να αλλάξουν την ατμόσφαιρα στην αίθουσα. Μόνο η ηγεσία μπορεί να αλλάξει τους κανόνες, τον προϋπολογισμό και τη λογοδοσία εντός του χώρου. Η ένταξη που σχεδιάζεται εξ αρχής είναι φθηνότερη και πιο διαρκής από την ένταξη που εφαρμόζεται εκ των υστέρων μετά από καταγγελία. Αυτό σημαίνει αμειβόμενη διαμεσολάβηση και αξιοποίηση της εμπειρογνωμοσύνης της κοινότητας, επαγγελματική ανάπτυξη του προσωπικού σε θέματα καταπολέμησης του αντι-τσιγγανισμού και

Handwritten signature in red ink.

αξιολόγησης χωρίς αποκλεισμούς, έλεγχο των θεσμικών κανόνων για έμμεσο αποκλεισμό, παρακολούθηση που προστατεύει την ιδιωτικότητα ενώ παράλληλα καθοδηγεί τη δράση, καθώς και σχέδιο για τη μετάβαση των υπηρεσιών από χρηματοδότηση μέσω έργων σε θεσμική χρηματοδότηση πριν από τη λήξη του έργου.

Συνδυασμός: T41 (ενσωμάτωση της ένταξης από την αρχή) · T43 (αφοσιωμένη ηγεσία) · T24 (έλεγχος κανόνων) · T25 (νομική και πολιτική θεμελίωση) · T05 (συλλογική επαγγελματική μάθηση) · T39 (αυτοαξιολόγηση) · T48 (θεσμοθέτηση) · T40 (μάθηση από αποδεδειγμένα προγράμματα)

3.3 Χάρτης συνδυασμών

Οι ίδιες πληροφορίες, παρουσιασμένες ανά προϋπόθεση και όχι ανά τεχνική. Χρησιμοποιήστε αυτόν τον πίνακα για να ελέγξετε την κάλυψη: μια προϋπόθεση για την οποία δεν υπάρχει καμία καταχώριση στη στήλη «Θεσμικό πλαίσιο» είναι μια προϋπόθεση που εξαρτάται εξ ολοκλήρου από την καλή θέληση των ατόμων.

Π ρ ο ϋ π ό θ ε σ η	Πρακτικές στην τάξη	Θεσμικές και συστημικές πρακτικές	Πρακτι κές των εκπαιδ ευόμεν ων
Π ρ ό σ θ α	T02, T15, T06	T07, T29, T30, T31, T47, T55, T56, T61	L01– L05

Π	Πρακτικές	στην	Θεσμικές και συστημικές πρακτικές	Πρακτι
ρ	τάξη			κές των
ο				εκπαιδ
ύ				ευόμεν
π				ων
ό				
θ				
ε				
σ				
η				
σ				
η				
Α	T01, T09, T16, T17,		T22, T23, T26, T35, T37, T42, T57	L18,
ί	T19, T21			L22
σ				
θ				
η				
μ				
α				
τ				
ο				
υ				
«				
α				
ν				
ή				
κ				
ε				
ι				
ν				
»				

~~Handwritten signature~~

Π ρ ο ϋ π ό θ ε σ η	Πρακτικές στην τάξη	Θεσμικές και συστημικές πρακτικές	Πρακτι κές των εκπαιδ ευόμεν ων
Μ ά θ η σ η	T03, T06, T08, T10, T11, T12	T07, T13, T14, T05	L19, L20, L28
Υ π ο σ τ ή ρ ι ξ η	T18, T20, T34	T27, T28, T32, T36, T38, T39, T58, T59, T60, T61	L21, L27
Μ ε τ ά	T33	T44, T45, T46, T48	L06– L17, L23– L26

Π	Πρακτικές	στην	Θεσμικές και συστημικές πρακτικές	Πρακτι
ρ	τάξη			κές των
ο				εκπαιδ
ϋ				ευόμεν
π				ων
ό				
θ				
ε				
σ				
η				
θ				
α				
σ				
η				

3.4 Ζεύγη καταρτιζόμενου/-ης-παρόχου

Αρκετές πρακτικές στην Ομάδα Α και στην Ομάδα Β μοιάζουν μεταξύ τους, αλλά αποτελούν την ίδια θεματική από αντίθετες οπτικές γωνίες: ο/η μαθητευόμενος/-η αναπτύσσει μια ικανότητα, ο πάροχος την καθιστά εφικτή. Δεν αποτελούν επαναλήψεις και διατηρούνται και οι δύο. Διαβάστε τις μαζί — η ανάγνωση σε ζεύγη αποτελεί την πιο αποτελεσματική άσκηση επαγγελματικής ανάπτυξης του προσωπικού στον οδηγό, διότι δείχνει με μία ματιά τι ζητείται από τον μαθητή και τι πρέπει να παρέχει το ίδρυμα ώστε το αίτημα να είναι δίκαιο.

Ομάδα Α — τι κάνει ο/η εκπαιδευόμενος/-η

Ομάδα Β — τι καθιστά εφικτό ο πάροχος

L01–L05 Ψηφιακά θεμέλια

T31 Γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος

L06–L10 Υγεία και ασφάλεια στον χώρο εργασίας

T44 Ασφαλείς και χωρίς αποκλεισμούς χώροι εργασίας · **T26** Υποχρέωση μέριμνας

L11 Εξερεύνηση επαγγελματικών τομέων

T45 Επαγγελματικός προσανατολισμός, εργασιακή εμπειρία, δίκτυα μεντόρων

Ομάδα Α — τι κάνει ο/η εκπαιδευόμενος/-η

L12–L14, L16–L17 Εξυπηρέτηση πελατών, φιλοξενία, οικιακή φροντίδα

L18 Ομαδική εργασία · **L19** Διαχείριση χρόνου · **L20** Στόχοι SMART

L19, L20 Χρόνος και στόχοι

L21 Ακεραιότητα και υπευθυνότητα

L22 Επαγγελματική συμπεριφορά και επικοινωνία

L23, L24, L26 Αιτήσεις, συνεντεύξεις, αναζήτηση εργασίας

L25 Δικτύωση και παρουσία στο διαδίκτυο

L27 Διαχείριση χρημάτων

L28 Αναστοχασμός και δια βίου ανάπτυξη

L13 Σαφής, ενσυναίσθητη επικοινωνία

L14 Παράπονα και συγκρούσεις

Ομάδα Β — τι καθιστά εφικτό ο πάροχος

T45 Πραγματική εργασιακή εμπειρία · **T33** Δεξιότητες ζωής και κοινωνικές δεξιότητες

T33 Ανάπτυξη δεξιοτήτων ζωής

T07 Ευέλικτες διαδρομές · **T38** Ατομικά προγράμματα μάθησης

T26 Επαγγελματική δεοντολογία και υπευθυνότητα

T16 Μη λεκτικά μηνύματα · **T05** Συλλογική επαγγελματική μάθηση

T45 Επαγγελματικός προσανατολισμός · **T13** Αναγνώριση προηγούμενης μάθησης

T44 Δίκτυα εργοδοτών · **T37** Πρότυπα και μέντορες

T33 Χρηματοοικονομική παιδεία · **T61** Προσαρμοσμένη οικονομική υποστήριξη

T04 Αναστοχαστική πρακτική · **T13** Αναγνώριση προηγούμενης μάθησης

T15 Απλή, πολυτροπική, πολιτισμικά προσαρμοσμένη γλώσσα

T20 Δύσκολες συζητήσεις και αποκατάσταση

3.5 Από πού να ξεκινήσετε: τρεις ομάδες

Οι ογδόντα εννέα πρακτικές δεν είναι ογδόντα εννέα εξίσου επείγουσες εργασίες. Αυτές οι ομάδες αποτελούν μια λογική ακολουθία για έναν πάροχο που ξεκινά από το μηδέν.

Πακέτο 1 — Ξεκινήστε από εδώ (πρώτο εξάμηνο). Χαμηλό κόστος, υψηλή απόδοση, δεν απαιτείται νέα γραμμή προϋπολογισμού.

T02 οπτική των εμποδίων · T06 προσιτή και σαφής διδασκαλία · T09 ασφαλής συμμετοχή · T10 διαφανή κριτήρια · T15 απλή γλώσσα · T23 γλώσσα αποκλεισμού · T22 αναγνώριση της διάκρισης · καθώς και ένας καθορισμένος υπεύθυνος επικοινωνίας για κάθε μαθητή.

Πακέτο 2 — Δημιουργία της δομής (πρώτο έτος). Απαιτεί συντονισμό και ορισμένους πόρους.

T27 αξιολόγηση αναγκών · T28 ολοκληρωμένος συντονισμός · T38 ατομικά μαθησιακά σχέδια · T29 προώθηση για υιοθέτηση · T47 μεσολαβητές · T59 και T60 έγκαιρη προειδοποίηση · T44 συνεργασίες με εργοδότες · T24 έλεγχος κανόνων.

Πακέτο 3 — Καθιέρωση (πέρα από το πρώτο έτος). Απαιτεί αποφάσεις σχετικά με τη διακυβέρνηση και τη χρηματοδότηση.

T41 ενσωμάτωση της ένταξης από την αρχή · T43 δέσμευση της ηγεσίας · T46 συνεργασία με την οικογένεια και την κοινότητα · T49–T54 ο κύκλος διαλόγου · T39 αυτοαξιολόγηση · T25 και T26 νομική θεμελίωση και επιβολή · T48 θεσμοθέτηση.

3.6 Πώς να γνωρίζετε αν πέτυχε

Μετρήστε την πρόσβαση, τη συμμετοχή, τη μάθηση, την ασφάλεια, το αίσθημα του «ανήκειν» και τη μετάβαση — και χρησιμοποιήστε τα δεδομένα για να βελτιώσετε τη διαδρομή, όχι για να ελέγχετε τους/τις μαθητευόμενους/-ες.

Αποτέλεσμα	Πρώιμα σημάδια	Αποτελέσματα
Πρόσβαση	Απόρριψη από την αίτηση έως την εγγραφή· χρόνος ολοκλήρωσης της εγγραφής· διαδρομή υποστήριξης που χρησιμοποιήθηκε	Ποσοστό εγγραφής· ποιοι απουσιάζουν από την ομάδα
Συμμετοχή	Επικοινωνία κατά τον πρώτο μήνα· υποστηρικτική παρακολούθηση των απουσιών· προσφορά δυνατότητας επανένταξης	Παρακολούθηση, παραμονή, ολοκλήρωση ανά μάθημα και στάδιο

Αποτε λεσμα	Πρώιμα σημάδια	Αποτελέσματα
Αίσθη μα ότι ανήκο υν και ασφάλ εια	Οι εκπαιδευόμενοι/-ες γνωρίζουν πού να ζητήσουν βοήθεια· έγκαιρη αντιμετώπιση περιστατικών	Δείκτης αίσθησης του «ανήκειν»· αναφορές διακρίσεων· επαναλαμβανόμενα περιστατικά
Μάθη ση	Παροχή διαμορφωτικής ανατροφοδότησης· εφαρμογή προσαρμογών· κατανόηση των κριτηρίων	Επίτευξη, επανεξετάσεις, πιστοποίηση, πρόοδος
Μετάβ αση	Έλεγχος ποιότητας της τοποθέτησης· επαφή με τον επόπτη· επικοινωνία με τον εκπαιδευόμενο	Αμειβόμενη εργασία, ποιότητα εργασίας, διατήρηση θέσης, πραιτέρω κατάρτιση

Μια έρευνα ικανοποίησης των εκπαιδευόμενων με έξι ερωτήσεις, που υποβάλλεται ανώνυμα ή στο πλαίσιο μιας ασφαλούς συζήτησης, καλύπτει τα περισσότερα σημαντικά θέματα:

1. Γνωρίζω τι αναμένεται να μάθω και πώς θα αξιολογηθώ. (ναι / εν μέρει / όχι)
2. Μπορώ να ζητήσω βοήθεια χωρίς να με κρίνουν. (ναι / εν μέρει / όχι)
3. Οι άνθρωποι σε αυτό το πρόγραμμα μου συμπεριφέρονται με σεβασμό. (πάντα / μερικές φορές / σπάνια)
4. Σε περίπτωση διάκρισης, ξέρω τι θα συμβεί στη συνέχεια. (ναι / εν μέρει / όχι)
5. Το πρόγραμμα συνδέεται με μια θέση εργασίας, μια πρακτική άσκηση ή τον επόμενο τίτλο σπουδών που επιθυμώ. (ναι / εν μέρει / όχι)
6. Ποια αλλαγή θα έκανε τη μάθηση ευκολότερη; (ανοιχτή απάντηση)

Μετρήστε με ασφάλεια. Συλλέξτε μόνο ό,τι είναι απαραίτητο. Εξηγήστε τον σκοπό, τη συγκατάθεση, την πρόσβαση και τη διατήρηση των δεδομένων. Μην συνάγετε συμπεράσματα σχετικά με την εθνότητα από ονόματα ή γειτονιές. Μην δημοσιεύετε αριθμητικά στοιχεία τόσο μικρά ώστε να επιτρέπουν την ταυτοποίηση ενός ατόμου. Συνδυάστε τις ποσοτικές τάσεις με τις αφηγήσεις των καταρτιζόμενων και την ερμηνεία των Ρομά σχετικά με το τι σημαίνουν οι αριθμοί.

Το τεστ. Το τεστ της ένταξης δεν είναι αν ένα έγγραφο φαίνεται να προάγει την ένταξη. Είναι αν οι καταρτιζόμενοι/-ες μπορούν να εισέλθουν, να ενταχθούν, να μάθουν, να αποκτήσουν προσόντα και να βρουν αξιοπρεπή εργασία.

Παράρτημα — Προέλευση των βέλτιστων πρακτικών

Οι 89 πρακτικές του Μέρους 2 συγκεντρώθηκαν από τέσσερα έγγραφα-πηγές του MIRANDA, τα οποία βασίζονται στα έντεκα αποτελέσματα του έργου που αναφέρονται στην Εισαγωγή.

Έγγραφο προέλευσης	Πεδίο εφαρμογής	Πρ ακ τικ ές πο υ συ νει σέ φε ρα ν
Μαθήματα MIRANDA Power-Up — Συλλογή βέλτιστων πρακτικών για την προετοιμασία για την εργασία και την επαγγελματική εξέλιξη (WP3, Δραστηριότητα 3.3)	Ψηφιακή παιδεία, υγεία και ασφάλεια, επαγγελματική εξερεύνηση, εξυπηρέτηση πελατών, κοινωνικές δεξιότητες, επαγγελματικός σχεδιασμός, αναζήτηση εργασίας, χρηματοοικονομική παιδεία	28
Παραδοτέο 2.2 — Μεθοδολογία εμπλοκής με τις Ρομά κοινότητες (WP2, Δραστηριότητες 2.1–2.4)	Επικοινωνία με τις κοινότητες Ρομά, οικοδόμηση εμπιστοσύνης, σχεδιασμός και διεξαγωγή κοινοτικού διαλόγου	24

Έγγραφο προέλευσης

Πεδίο εφαρμογής

Πρ
ακ
τικ
ές
πο
υ
συ
νει
σέ
φε
ρα
ν

Συλλογή βέλτιστων πρακτικών —
Επαγγελματική εκπαίδευση και
κατάρτιση χωρίς αποκλεισμούς
για μαθητευόμενους Ρομά (WP4,
Δραστηριότητες 4.1–4.4,
εκπαιδευτικές ενότητες και φύλλα
εργασίας)

Γνώση των Ρομά μαθητευόμενων,
μη διάκριση, θεσμικός σχεδιασμός,
παιδαγωγική χωρίς αποκλεισμούς,
επικοινωνία, αναστοχαστική
πρακτική, ευέλικτες διαδρομές
μάθησης

30

Συλλογή βέλτιστων πρακτικών II
— Υπηρεσίες υποστήριξης και
ενδυνάμωσης και μηχανισμοί
παρέμβασης κατά της πρόωρης
εγκατάλειψης (WP3,
Δραστηριότητες 3.1 και 3.2)

Υπηρεσίες υποστήριξης και
ενδυνάμωσης των μαθητευόμενων·
πρόληψη της σχολικής διαρροής
και το Σύστημα Έγκαιρης
Προειδοποίησης και
Παρακολούθησης

29

Σύνολο εισροών

11

1

Κάθε πρακτική στο Μέρος 2 φέρει την αναφορά της πηγής και τον αρχικό αριθμό της στην επικεφαλίδα της, έτσι ώστε κάθε δήλωση να μπορεί να αναχθεί στο παραδοτέο από το οποίο προήλθε. Κατά τη διάρκεια της ενοποίησης καταγράφηκαν είκοσι δύο αποφάσεις απομάκρυνσης διπλών εγγραφών· σε κάθε περίπτωση, το

περιεχόμενο όλων των συγχωνευμένων πρακτικών-πηγών διατηρήθηκε στην τελική καταχώριση και καμία δεν απορρίφθηκε.

Σημείωση σχετικά με τις πηγές δεδομένων. Οι εκτιμήσεις πληθυσμού, τα στοιχεία αλφαριθμητισμού και τα ποσοστά συμμετοχής που αναφέρονται σε μεμονωμένες πρακτικές προέρχονται από τα παραδοτέα-πηγές και αναπαράγονται με την ένδειξη του έτους και της πηγής, όπου το επέτρεπε το πρωτότυπο. Όπου ένα στοιχείο δεν ήταν δυνατό να εναρμονιστεί μεταξύ των πηγών, αφαιρέθηκε αντί να αντικατασταθεί. Οι χρήστες που επιθυμούν να παραθέσουν στατιστικά στοιχεία από τον παρόντα οδηγό στις δικές τους δημοσιεύσεις θα πρέπει, πριν το πράξουν, να τα επαληθεύσουν με βάση μία μόνο χρονολογημένη πηγή αναφοράς — τις εκτιμήσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, τα ενημερωτικά δελτία ανά χώρα της FRA ή την Έρευνα της FRA για τους Ρομά του 2024.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Battaglia, M., & Lebedinski, L. (2015). Ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση: Μια αξιολόγηση του προγράμματος βοηθών διδασκαλίας για τους Ρομά στη Σερβία. *World Development*, 76, 62–81. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2015.06.009>

Ομοσπονδιακό Γραφείο του Καγκελαρίου της Αυστρίας. (χ.χ.). Στρατηγική για τους Ρομά. <https://www.bundeskanzleramt.gv.at/themen/volksgruppen/roma-strategie.html>

Συμβούλιο της Ευρώπης. (2015). Νεολαία Ρομά, χτίζοντας γέφυρες! Ευρωπαϊκό Κέντρο Νεολαίας Βουδαπέστης. <https://rm.coe.int/16806f81f5>

Συμβούλιο της Ευρώπης. (χ.χ.). Εκπαίδευση Ρομά και Περιπλανώμενων: Κέντρο πόρων INSCHOOL και εγχειρίδιο Mirrors. <https://www.coe.int/en/web/roma-and-travellers/education>

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (2020). Στρατηγικό πλαίσιο της ΕΕ για τους Ρομά όσον αφορά την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή 2020–2030. Γραφείο Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ευρωπαϊκή Επιτροπή. (χ.χ.). Ισότητα, ένταξη και συμμετοχή των Ρομά στην ΕΕ: Προφίλ χώρας — Ελλάδα. <https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu>

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο. (2020). Ψήφισμα της 17ης Ιουνίου 2020 σχετικά με την εφαρμογή των εθνικών στρατηγικών ένταξης των Ρομά (A9-0147/2020). https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0147_EN.html

Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2018). Η συνεργασία με τους Ρομά: Συμμετοχή και ενδυνάμωση των τοπικών κοινοτήτων. Γραφείο Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-working-with-roma_en.pdf

Οργανισμός Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. (2025). Έρευνα για τους Ρομά 2024. Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. <https://fra.europa.eu/en/publication/2025/roma-survey-2024>

Flecha, R., & Soler, M. (2013). Μετατρέποντας τις δυσκολίες σε δυνατότητες: Εμπλοκή των οικογενειών και των μαθητών Ρομά στο σχολείο μέσω της διαλογικής μάθησης. *Cambridge Journal of Education*, 43(4), 451–465. <https://doi.org/10.1080/0305764X.2013.819068>

Freire, P., & Macedo, D. (1987). Αλφαριθμητισμός: Διαβάζοντας τη λέξη και τον κόσμο. Bergin & Garvey.

Fundación Secretariado Gitano. (χ.χ.). Πρόγραμμα Acceder. <https://www.gitanos.org>

Garaz, S., & Torotcoi, S. (2017). Αύξηση της πρόσβασης στην τριτοβάθμια εκπαίδευση και αναπαραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων: Η περίπτωση των Ρομά φοιτητών στην Ανατολική και Νοτιοανατολική Ευρώπη. *European Education*, 49(1), 10–35. <https://doi.org/10.1080/10564934.2017.1280334>

Knowles, M. S., Holton, E. F., III, & Swanson, R. A. (2015). Ο ενήλικος μαθητής: Το απόλυτο κλασικό έργο στην εκπαίδευση ενηλίκων και την ανάπτυξη ανθρώπινου δυναμικού (8η έκδ.). Routledge.

Lambrev, V. S. (2025). Παιδαγωγική με πολιτισμική ευαισθησία για την υποστήριξη των μαθητών Ρομά: Προοπτικές από τη Βουλγαρία. *Education Inquiry*. <https://doi.org/10.1080/20004508.2025.2529680>

Leong, K., Sung, A., Au, D., & Blanchard, C. (2021). Μια ανασκόπηση της τάσης της μικρομάθησης. *Journal of Work-Applied Management*, 13(1), 88–102. <https://doi.org/10.1108/JWAM-10-2020-0044>

Mayer, R. E. (2021). Μάθηση μέσω πολυμέσων (3η έκδ.). Cambridge University Press.

Meléndez-Luces, J., & Couto-Cantero, P. (2021). Εμπλοκή μαθητών διαφορετικής εθνοτικής καταγωγής: Μια έρευνα βασισμένη στην πολιτισμικά ευαίσθητη διδασκαλία για μαθητές Ρομά-Τσιγγάνων. *Education Sciences*, 11(11), 739. <https://doi.org/10.3390/educsci11110739>

Merrill, M. D. (2002). Βασικές αρχές της διδασκαλίας. *Educational Technology Research and Development*, 50(3), 43–59. <https://doi.org/10.1007/BF02505024>

Messing, V. (2017). Η διαφοροποίηση σε εξέλιξη: Συνέπειες του σχολικού διαχωρισμού των Ρομά στην Τσεχική Δημοκρατία, την Ουγγαρία και τη Σλοβακία. *European Education*, 49(1), 89–103. <https://doi.org/10.1080/10564934.2017.1280336>

Phiren Amenca. (χ.χ.). Το ευρωπαϊκό σύνδρομο του «μπούγκιμαν»: Ένα εκπαιδευτικό εργαλείο για την καταπολέμηση του αντι-τσιγγανισμού. <https://phirenamenca.eu>

Roma Civil Monitor. (2025). Έκθεση παρακολούθησης της κοινωνίας των πολιτών σχετικά με την εφαρμογή του εθνικού στρατηγικού πλαισίου για την ισότητα, την ένταξη και τη συμμετοχή των Ρομά στην Ελλάδα. Ένωση Γυναικών Ρομά του Δενδροπόταμου.

Ταμείο Εκπαίδευσης Ρομά. (χ.χ.). WinForVET: Επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση για νέους Ρομά. <https://www.romaeducationfund.org>

Ομάδα Υποστήριξης Ρομά. (χ.χ.). Προγράμματα εκπαιδευτικής υποστήριξης. <https://www.romasupportgroup.org.uk>

Salgado-Orellana, N., Berrocal de Luna, E., & Sánchez-Núñez, C. A. (2019). Διαπολιτισμική εκπαίδευση για τη βιωσιμότητα στις εκπαιδευτικές παρεμβάσεις που απευθύνονται σε μαθητές Ρομά: Μια συστηματική ανασκόπηση. *Sustainability*, 11(12), 3238. <https://doi.org/10.3390/su11123238>

Sweller, J., van Merriënboer, J. J. G., & Paas, F. (2019). Γνωστική αρχιτεκτονική και σχεδιασμός διδασκαλίας: 20 χρόνια μετά. *Educational Psychology Review*, 31(2), 261–292. <https://doi.org/10.1007/s10648-019-09465-5>

Ταμείο των Ηνωμένων Εθνών για τα Παιδιά. (2011). Το δικαίωμα των παιδιών Ρομά στην εκπαίδευση: Έγγραφο θέσης. Περιφερειακό Γραφείο της UNICEF για την Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη και την Κοινοπολιτεία Ανεξάρτητων Κρατών. <https://www.unicef.org/eca/media/1566/file/Roma%20education%20position%20paper.pdf>

Πρόγραμμα Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών. (χ.χ.). Η περιθωριοποιημένη κοινότητα των Ρομά εξακολουθεί να είναι η πιο αποκλεισμένη στα Δυτικά Βαλκάνια. <https://www.undp.org/serbia/news/marginalized-roma-community-still-most-excluded-western-balkans>

Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας. (χ.χ.). Η υγεία της κοινότητας των Ρομά: Ανάλυση της κατάστασης στην Ευρώπη. <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/10>